

ПАУЛО
КОЕЛЬЙО

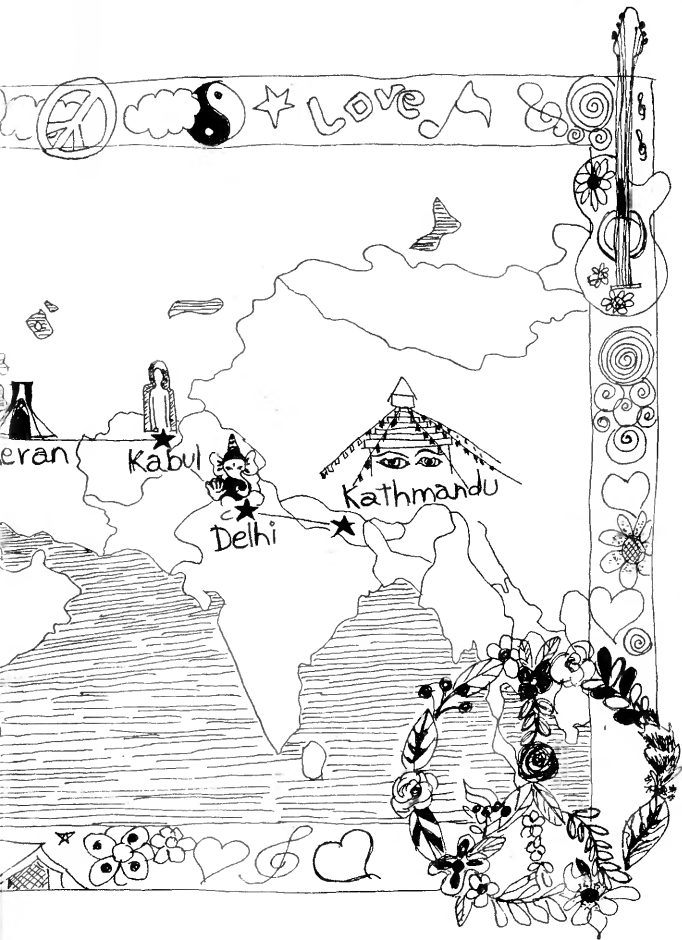
ПАУЛО КОЕЛЬЙО

ХІПІ

Paulo Coelho

— romance —

Пауло Коельйо

— роман —

ХАРКІВ **КЛУБ**
2019 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.134.3
К76

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Друкується з дозволу
Sant Jordi Asociados Agencia Literaria S. L. U.,
Барселона, Іспанія
- www.santjordi-asociados.com
Усі права застережені

<http://paulocoelhoblog.com>

Перекладено за виданням:
Coelho P. Hippie : Romance / Paulo Coelho. —
São Paulo : Paralela, 2018. — 288 p.

Переклад з португальської *Ігоря Оржицького*

ISBN 978-617-12-5608-8
ISBN 978-85-8439-116-5 (порт.)

© Paulo Coelho, 2018
© Christina Oiticica, карта
© Flammarion Art Studio /
Alceu Nunes, обкладинка,
2018
© Hemiro Ltd, видання укра-
їнською мовою, 2019
© Книжковий Клуб «Клуб
Сімейного Дозвілля», пе-
реклад і художнє оформ-
лення, 2019

*О Маріє, зачата без гріха,
молися за нас,
що звертаємося до Тебе.
Амінь*

Його повідомили:

«Мати твоя і брати твої стоять надворі,
хочуть побачитися з тобою».

Він же у відповідь сказав їм:

«Мати моя і брати мої це ті, що слухають
слово Боже й його виконують».

Лука 8:20—21

Я гадав, що моя мандрівка закінчилась
на останній межі моїх сил, що стежка передо
мною закрита, що харчі вичерпались і час
надійшов скритись у мовчазній темряві.

Але я бачу, що твоя воля не знає кінця
в мені. І якщо старі слова завмирають на язиці,
нові наспіви рвуться з серця. А де губляться
старі стежини, зростає нова земля
з усіма своїми дивами¹.

Рабіндранат Тагор

¹ Переклад Віри Вовк та Ігоря Костецького; Віра Вовк є представником української діаспори саме в Бразилії. (*Тут і далі прим. пер.*)

Присвячується Кабіру¹, Румі, Тагору²,
апостолові Павлу, Гафізу³,
що супроводжували мене, відколи я їх відкрив,
що написали частину мого життя,
про яку розповідаю в цій книжці — часто їхніми словами.

¹ Кабір (1440—1518) — індійський філософ-містик і поет, класик літератури гінді; святий у сікхізмі та суфізмі.

² Рабіндранат Тагор (1861—1941) — класик індійської літератури, Нобелівський лауреат (1913), писав бенгальською мовою.

³ Гафіз (справжнє ім'я Шамсуддін Мохаммад Гафіз Шіразі, нар. між 1310 та 1337 рр., помер 1389 чи 1390 р.) — класик перської й таджицької поезії, сповідував суфізм.

Розказані тут історії — це частина мого досвіду. Я змінив порядок подій, імена та риси людей, скоротив деякі сцени, але все, що сталося, — це правда. Я використав оповідь від третьої особи, тому що це дозволило наділити персонажів власним голосом в описі їхніх життів.

У вересні 1970 року два місця змагалися за честь уважатися центром світу: лондонська площа Пікаділлі та амстердамська Дам. Та не весь світ про це знав. Якби людей запитали, то більшість відповіла б: «Білий дім у Сполучених Штатах та Кремль у Радянському Союзі». Адже переважна частина таких людей дізнавалися про щось із газет, телебачення, радіо — засобів інформації геть застарілих, що вже ніколи не набудуть того значення, яке мали, коли їх винайшли.

У вересні 1970 року авіаквитки коштували страшенно дорого, що дозволяло подорожувати тільки обраним. Утім це було не зовсім так для купи молоді, зовнішній вигляд якої лише й описували старі засоби інформації: волосся довге, убрання строкате, не миються (оце було брехнею, та молодь не читала газет, а дорослі вірили будь-якій новині, спроможній образити тих, кого вважали «загрозою для суспільства та добропорядності»), намагаються розбестити ціле покоління сумлінних юнаків та дівчат, прагнучи утвердитися в житті своїми жахливими прикладами розпусти та «вільного кохання», як про це презирливо говорили. Так от, ці юрби молоді, щоразу чисельніші, мали систему поширення інформації, яку ніхто, геть ніхто не міг розкрити.

«Невидима пошта» не дуже переймалася повідомленнями про нову модель «Фольксвагена» чи нові марки прального порошку, щойно викинуті на ринок у всьому світі. Її новини зосереджувалися на тому, куди ж проляже чергова велика тропа, якою рушить оте юнацтво — зухвале, брудне, віддане «вільному коханню», одягнене так, як жодна людина з добрим смаком не дозволила б собі. Дівчата із заплетеними, уतिकаними квітами косами, у довгих спідницях і без ліфчиків, у намистах усіх кольорів і геть з усього; хлопці з місяцями не стриженними волоссям та бородами, у вицвілих і подертих зношених джинсах, бо джинси були дорогі в усьому світі, за винятком Сполучених Штатів, де вони колись вишли з гетто фабричних робітників, а тепер красувалися під час гігантських концертів у Сан-Франциско та його околицях.

«Невидима пошта» існувала тому, що люди завжди відвідували концерти, обмінюючись ідеями про наступні місця зустрічей, про можливість спізнати світ, не сідаючи в туристичний автобус, де гід оповідає про краєвиди, доки молодші пасажири нудьгують, а старші сплять. І отак, із уст в уста, передавалися відомості про те, де буде найближчий концерт або куди тепер поведе велика тропа. І ні для кого не існувало фінансових меж, бо улюбленим читивом усієї цієї спільноти був не Платон, не Аристотель, не комікси когось із популярних малювальників. Велика книга, без якої майже ніхто не подорожував до старого континенту, називалася

«Європа за п'ять доларів на день» Артура Фроммера¹. З неї всі дізнавалися, де можна зупинитися, що подивитися, де поїсти, у яких місцях зустрінатися й де послухати музику наживо, майже не витрачаючись.

Єдиною на той час помилкою Фроммера було обмеження свого путівника Європою. Хіба не існували інші цікаві місця? Чи ж люди не були більше схильні поїхати до Індії, ніж до Парижа? Фроммер виправив цю помилку кількома роками пізніше, але тоді «Невидима пошта» взялася популяризувати шлях до Південної Америки — до колись загубленого міста Мачу-Пікчу², застерігаючи всіх, аби не надто розбалакували це тим, хто не знав культури хіпі, бо невдовзі в те місце понаїдуть варвари з фотоапаратами та розлогими поясненнями (що швидко забуваються) про те, як одне індіанське плем'я створило так добре сховане місто, що його можна було відкрити лише з висоти — а це ж уважали неможливим, бо люди не літають.

Будьмо справедливими: існував і другий неабиякий бестселер, не такий поширений, як книжка Фроммера, але його проковтували люди, що вже пережили свою соціалістичну, марксистську, анархістську фазу, завер-

¹ Артур Фроммер (Arthur Frommer, нар. 1929) — американський автор книжок про мандри й засновник серії путівників *Frommer's* (1957).

² Місто інків у горах Перу на висоті 2430 м, побудоване в XIV—XV ст.; стало відомим унаслідок експедиції археолога зі США Гайрама Бінгема 1911 р.

шивши її — усі — глибоким розчаруванням у системі, вигаданій тими, хто казав про «незворотність узяття влади робітниками всього світу». Або що «релігія — це опій для народу» — на це заперечували, мовляв, хто вживає такий тупий вислів — нічого не тямить у народі, а ще менше — в опії. Адже в уявленнях погано й строкато вдягненого юнацтва жили Бог, боги, богині, ангели й тому подібне. Єдиною проблемою було те, що в тій книжці під назвою «Ранок магів» двох авторів: француза Луї Повеля та радянця Жака Берж'є — математика, колишнього розвідника, невтомного дослідника окультизму¹, — говорилося прямо протилежне політичним підручникам: світ складається з цікавених речей, існують алхіміки, маги, катари, тамплієри — уживалися й інші слова, з якими не стати лідером продажів у книгарнях: один примірник читало щонайменше десять осіб — через непомірну ціну. Зрештою, Мачу-Пікчу теж згадувалося в книжці, і всі хотіли поїхати туди, до Перу, і там була молодь з усього світу

¹ «Le Matin des magiciens. Introduction au réalisme fantastique» (фр. «Ранок магів. Вступ до фантастичного реалізму»), 1960, — книжка езотеричної тематики, де робиться спроба пояснити загадкові явища та події історії, зокрема німецький націонал-соціалізм. Характеристика Жака Берж'є неточна: Яків Бергер (1912—1978) народився в Одесі, 1925 р. з родиною переїхав до Франції, здобув освіту інженера-хіміка; брав участь у русі Опору, допоміг з'ясувати координати німецького ракетного центру в Пенемюнде, який 1943 р. було бомбардовано; в'язень Маутгаузена.

(гарзд, з усього світу — це трохи перебільшення, бо ті, хто жив у Радянському Союзі, не могли аж так легко виїхати звідти).

Та зрештою вернімося до справи: юнацтво з усіх куточків світу, кому вдавалося оформити безцінний «паспорт», зустрічалося на так званих «хіпівських тропях». Ніхто не знав точно, що означало слово «хіпі», та це було неважливо. Можливо, воно мало значення «велике плем'я без вождя», або «маргінали, що не нападають», або всі разом характеристики, зроблені на початку цієї глави.

Паспорти, ці маленькі книжечки, видані урядом, покладені в прив'язану на поясі сумку разом з грошима (які не були вже такими важливими), використовували подвійно. По-перше, як усі знаємо, аби мати змогу перетнути кордон — адже прикордонники не піддавалися на прочитані новини й не відправляли назад людину лише через те, що не звикли до того одягу, і того волосся, і тих квітів, і тих намист, і того бісеру, і тих усмішок, від яких здавалося, що людина перебуває в постійному екстазі, — усе це приписували зазвичай, хоч і несправедливо, дії диявольських ліків, які — стверджувала преса — молодь споживала у щораз більших кількостях.

Другою функцією паспорта було забезпечити його власника в екстремальних ситуаціях — коли гроші повністю закінчувались і він не мав до кого звернутися. Ота «Невидима пошта» завжди надавала необхідну

інформацію про місця, де документ можна було продати. Ціна змінювалася залежно від країни: паспорт Швеції, де всі біляві, високі й світлоокі, коштував дуже мало, оскільки міг бути перепроданий лише білявим, високим, світлооким і вони не були, як правило, у списку найбільше затребуваних. Але паспорт Бразилії коштував цілого статку на чорному ринку через те, що в цій країні, окрім білявих, високих і світлооких, є також чорні, високі й низькі з темними очима, люди східного типу з широкими очима, мулати, індійці, араби, євреї — ціла суміш, що мріяла про один із найжаданіших документів планети.

Щойно паспорт було продано, первісний власник ішов до консульства своєї країни та, удаючи переляк та пригніченість, казав, що на нього напали й усе вкрали, тепер він без грошей і без паспорта. Консульства багатших країн видавали паспорти й безплатний зворотний квиток додому, від другого одразу відмовлялися під приводом, що «дехто винен мені велику суму, має спочатку повернути своє». Бідніші країни, керовані зазвичай суворими урядами в руках військових, влаштовували цілий допит, аби побачити, чи прохач не перебуває у списку «терористів», розшукуваних за підривному діяльністю. Пересвідчившись, що дівчина (або хлопець) має чисте досье, вони проти власної волі були змушені видати документ. І навіть не пропонували зворотного квитка, бо не мали інтересу, щоб оті відхилення впли-

вали на покоління, які виховувались у пошані до Бога, родини та власності.

Вертаючись до троп: після Мачу-Пікчу наставала черга Гауанако в Болівії. Потому — Лхаса в Тибеті, куди було дуже важко потрапити, тому що, згідно з «Невидимою поштою», точилася війна між монахами й китайськими солдатами¹. Звісно, уявити собі цю війну було важко, але всі вірили й не наважувалися на довжелезну подорож, аби їх ув'язнили монахи чи солдати. Крім того, великі філософи доби, що саме роз'єднались у квітні того року, трохи раніше проголосили, що велика мудрість планети була в Індії. Цього вистачило, щоб юнацтво всього світу вирушило туди в пошуках мудрості, пізнання, гуру, обітниць бідності, просвітлення, зустрічі з *My Sweet Lord*².

«Невидима пошта», однак, повідомила, що великий гуру «Бітлз» Махаріші Махеш Йогі спробував звабити й вступити в сексуальні стосунки з Мією Ферроу, акторкою, яка протягом років завжди мала нещасливий любовний досвід і поїхала до Індії на запрошення «Бітлз», можливо, щоб вилікуватися від пов'язаних із

¹ Тибет як незалежна теократична держава існував у 1912—1951 рр.; після поразки у війні з Китаєм став частиною КНР.

² Моїм Солодким Господом (*англ.*); це також назва пісні Джорджа Гаррісона, присвяченої Крішні.

сексуальністю травм, які, здавалося, переслідували її, наче згубна карма.

Та все вказує на те, що карма Мії Ферроу мала подорожувати туди ж, куди Джон, Пол, Джордж та Рінго. Як оповідала Мія, вона медитувала в печері великого гуру, коли він схопив її й намагався примусити до статевих стосунків. На той час Рінго вже повернувся до Англії, бо його дружина ненавиділа індійську їжу, а Пол також вирішив покинути усамітнення, переконавшись, що воно не дає користі.

Джордж та Джон ще перебували в храмі Махаріші, коли їх розшукала заплакана Мія і розповіла, що сталося. Обидва миттю зібрали свої валізи, і, коли Просвітлений вийшов спитати, що відбувається, відповідь Леннона була вражаюча:

— Чи ж ти не просвітлений до біса? Тоді маєш добре розуміти...¹

Отже, у вересні 1970-го жінки правили світом — краще сказати, молоді хіпійки правили світом. Чоловіки тинялися собі, знаючи, що спокушала жінок не мода — у цій справі відомо, чиє зверху, — тож змирилися раз і назавжди зі своєю залежністю, жили в занедбаному стані й ніби прохали: «Захисти мене, я самотній і не можу нікого знайти, бачу, що світ мене забув і кохання покинуло назавжди». Жінки обирали собі чоловіків, і не думаючи

¹ Автор дещо змінив справжні слова Дж. Леннона.

одружуватися, лише аби приємно й весело провести час і мати насичений та вигадливий секс. У речах важливих, як і в поверхових та дрібних, вирішальним голосом був саме їхній. Тому, коли «Невидима пошта» поширила новину про сексуальні домагання до Мії Ферроу і фразу Леннона, було негайно вирішено змінити маршрут.

Утворилась інша тропа: з Амстердама (Голландія) до Катманду (Непал) автобусом, який проїжджав через потенційно дуже цікаві країни: Туреччину, Ліван, Іран, Ірак, Афганістан, Пакистан і частину Індії (достатньо віддалену від храму Махаріші, зазначмо принагідно). Мандрівка тривала три тижні, проїжджалася шалена кількість кілометрів, а квиток коштував приблизно сто доларів.

Карла сиділа на площі Дам, питаючи себе, коли ж той, хто мав би супроводжувати її в цій магічній подорожі (як гадала вона, ясно ж), нарешті з'явиться. Вона полишила в Роттердамі свою роботу, добиратися до якої потягом було заледве годину, але, змушена заощаджувати кожен цент, їздила автостопом, і дорога забиравала майже цілий день. Дівчина дізналася про автобусну подорож до Непалу в одній із десятків альтернативних газет, створюваних завдяки поту, любові й праці людей, які вважали, що мають щось розповісти світу, й одразу продавалися за дріб'язок.

Після тижня очікування Карла почала нервуватися. Вона зв'язалася з десятком хлопців з усього світу, кому цікаво було б побувати там, на тій площі, єдиною привабою якої є монумент у формі фалоса, що принаймні мав би підсилити чоловічу силу й мужність. Аж ніхто з них не мав наміру їхати в такі незнайомі місця.

Про відстань не йшлося: більшість із них були зі Сполучених Штатів, Латинської Америки, Австралії та інших країн і потребували грошей для дорожезних авіаційних квитків та багатьох прикордонних пунктів перетину кордону, де їх могли б не пропустити й довелося б вертатися додому, не побачивши один із двох світових центрів. Вони приходили сюди, знуджено сиділи на площі,

курили марихуану, раділи можливості робити це на очах у поліції та буквально потрапляли в лапи сект і культів, якими кишіло місто. Вони забували принаймні на деякий час про те, що постійно чули: синку, ти маєш піти в університет; підрізати це волосся; не сором своїх батьків, тому що інші (інші?) скажуть, що ми погано тебе виховали; те, що ти слухаєш, — це не музика; уже час знайти собі роботу; бери приклад із твого брата (чи сестри), що, хоч і молодший, уже має достатньо грошей на свої розваги й не просить у нас.

Тепер же, далеко від постійних сімейних нотацій, вони стали вільними людьми, а Європа була надійним місцем (адже вони не зважувалися перетнути славетну «залізну завісу», «вторгаючись» до якої-небудь комуністичної країни), і кожен був задоволений, адже в подорожі навчаєшся всього, що буде потрібне на решту життя, і цього не треба пояснювати батькам.

— Тату, я знаю, що ти хочеш, аби я мав диплом, але я це можу отримати в будь-який момент життя; зараз мені потрібен досвід.

Не існувало батька, який би зрозумів цю логіку, і лишалося тільки роздобути якісь гроші, продати якусь річ та вийти з дому, коли родина спить.

Ну гаразд, Карла була оточена особами вільними й налаштованими прожити те, чого більшість не мала мужності зазнати. Так чому ж не поїхати автобусом до Катманду? Тому що це не Європа — відповідали їй. Це щось нам геть не відоме. Але ж, коли щось станеться,

завжди можна піти до консульства й попросити відправити нас на батьківщину (Карла не знала жодного випадку, коли б таке сталося, та легенда була саме така, а легенда стає дійсністю, якщо її часто повторювати).

На п'ятий день очікування того, кого вона могла б обрати собі за «супутника», вона почала впадати у відчай: нащо витратити гроші на ночівлю, коли запросто могла б поспати в *Magic Bus* (такою була офіційна назва автобуса за сто доларів і з тисячами кілометрів)? Вона вирішила піти до ясновидиці, повз консультацію якої постійно проходила дорогою до Даму. Приміщення, як завжди, було порожнім: у вересні 1970-го всі мали паранормальні здібності або старалися розвивати їх. Та Карла була жінкою практичною і, хоча теж медитувала щодня й була переконана, що вже почала розвивати третє око — невидиму точку, розташовану поміж очей, — досі натрапляла лише на непевних хлопців, хоч її інтуїція запевняла, ніби вони — певні.

Тож вона вирішила звернутися до ясновидиці передовсім через те, що нескінченне очікування (уже минув майже тиждень — ціла вічність!) підводило її до рішення рухатися далі в жіночій компанії, а це прирівнювалося до самогубства насамперед тому, що вони мали проїхати чимало країн, де дві самотні жінки здавались би принаймні підозрілими і, за найгіршою гіпотезою її бабці, зрештою були б продані як «білі рабині» (цей термін здавався Карлі еротичним, та вона не хотіла спробувати це на власній шкурі).

Ясновидиця, що звалася Лайла й була трохи старша за Карлу, вдягнена в усе біле і з блаженною усмішкою людини, яка живе в контакті з Найвищою Істотою, привітала дівчину поклоном (певно, думала в ту мить: «Нарешті зароблю грошей, щоб оплатити оренду за день»), запросила сісти, що та слухняно зробила, а провидиця похвалила її за те, що обрала в кімнаті якраз місце сили. Карла уявила собі, що й справді наближалася до відкриття свого третього ока, та підсвідомість підказала їй, що Лайла, напевно, казала це всім — чи то пак небагатьом, хто сюди заходив.

Однак менше з тим. Запалено ладан («Привезли з Непалу», — зауважила ясновидиця, та Карла знала, що його виробляли десь поблизу: пахощі були однією з головних продукцій хіпі, разом з намистами, сорочками батік та латками з хіпівським символом, або квітами, або фразою «Flower Power»¹, щоб чіпляти на одяг). Лайла взяла колоду карт і почала тасувати, потім попросила Карлу зрізати посередині, поклала три карти й почала тлумачити їх у якнайтрадиційніший спосіб. Карла її перервала.

— Я не для цього сюди прийшла. Я хочу тільки дізнатися, чи знайду собі когось, щоб разом їхати в те саме місце, звідки, ти казала... — вона зробила притиск на «звідки, ти казала», бо не хотіла собі згубної карми. Якби вона сказала лише «хочу їхати в те саме місце», то, певно, опинилась би в одному з амстердамських

¹ Сила квітів (англ.).

передмість, де була фабрика пахоців, — звідки, ти казала, походить ладан.

Лайла всміхнулася, хоча всередині почувалася геть інакше — аж кипіла від люті, що її перервали в такий урочистий момент.

— Так, звичайно, поїдеш.

Це вже такий обов'язок ясновидиць та гадалок — завжди казати те, що клієнти хочуть почути.

— І коли?

— До кінця завтрашнього дня.

І обидві раптом застигли з подиву.

Карла вперше відчула, що жінка казала правду, бо її голос звучав рішуче, урочисто, ніби долинав з іншого виміру. Лайла, зі свого боку, була перелякана — так ставалося не завжди, а коли вже ставалося, вона відчувала страх покарання за безцеремонне вторгнення в той світ, що здавався і облудним, і справжнім, хоча вона й виправдовувалася щоночі в молитвах, кажучи, що все, роблене нею на землі, було, аби допомогти іншим стати певнішими в тому, у що вони хотіли вірити.

Карла тут же встала з «місця сили», заплатила за половину сеансу й вийшла раніше, ніж би прибув той, на кого вона чекала. «До кінця завтрашнього дня» звучало непевно — це міг бути й день сьогоднішній. Але все ж вона знала, що тепер на когось очікувала.

Вона повернулася на своє місце на Дамі, розгорнула книжку, яку читала і яку мало хто знав — що надавало

її авторові статусу «культового», — «Володар перснів» Дж. Р. Р. Толкіна, яка розповідає про міфічні місця, як оті, що дівчина прагла відвідати. Вона вдавала, що не чує хлопців, які на кожному кроці відволікали її ідіотськими питаннями — непевний привід, аби зав'язати ще непевнішу розмову.

Пауло та аргентинець уже перебалакали про що тільки можна й тепер споглядали оті рівнини, хоч насправді не перебували там у цей момент — разом з ними подорожували спогади, імена, цікавість і насамперед безмежний страх того, що може статися на голландському кордоні, можливо, за двадцять хвилин.

Пауло намагався сховати своє довге волосся під куртку.

— І ти вважаєш, що отак зможеш обдурити прикордонників? — запитав аргентинець. — Вони при звичаєні до всього, геть до всього.

Пауло відмовився від своєї ідеї та спитав аргентинця, чи той не хвилюється.

— Звичайно, хвилююся. Насамперед тому, що вже маю два штемпелі в'їзду в Голландію. Тож вони з підозрою дивитимуться, чого це я зачистив. А це може означати лише одне.

Наркотрафік. Та, наскільки Пауло знав, наркотики там були дозволені.

— Та ні. Опіати жорстко переслідуються. Те саме з кокаїном. LSD, звичайно, не проконтролюєш, бо достатньо змочити книжкову сторінку або шматок тканини в суміші, а потім порізати й продати клаптиками. Але все, що можна виявити, здатне спровокувати ув'язнення.

Пауло визнав за краще припинити тут цю розмову, бо йому кортіло запитати аргентинця, чи не везе той чогось такого, та сам факт знання про таке вже перетворював його на співучасника злочину. Його вже раз арештовували, хоч він і був зовсім невинуватим, — у країні, де на вході до всіх летовищ розтиражовано: «Бразилія: люби її або залиш її».

Як це завжди трапляється з думками, які ми намагаємося викинути з голови, бо ті несуть страшенний негатив — а це притягує ще більше диявольської енергії, — сам спогад про те, що трапилось у 1968-му, не лише змусив його серце здригнутися, але й пережити в подробицях ту ніч у ресторані в Понта-Гросі¹, у бразильському штаті Парана, відомому паспортами для осіб світловолосих і з ясними очима.

¹ Понта-Гроса — місто на півдні Бразилії.

Він повертався зі своєї першої тривалої модної хіпівської тропи. Разом з коханою — старшою на одинадцять років, народженою й вирощеною під комуністичним режимом у Югославії, дочкою знатної родини, що втратила все, але дала їй освіту, яка дозволяла говорити чотирма мовами, утікачкою до Бразилії, одруженою з мільйонером на правах спільного володіння майном та розлученою, коли виявила, що він уважав її вже «старою» (у її 33 роки) і був тепер із дев'ятнадцятилітньою дівчиною, але вона мала блискучого адвоката, який домігся для неї відшкодування, достатнього, аби не працювати ані дня решту свого життя. Вони вирушили до Мачу-Пікчу транспортом, знаним як Потяг Смерті, — згромадженням вагонів, вельми відмінним від потяга, у якому він їхав тепер.

— Чому його називають Потягом Смерті? — запитала коханка контролера. — Ми ж не переїжджаємо через багато проваль.

Пауло аж ніяк не цікавила відповідь, та вона все одно пролунала.

— Раніше цей потяг використовували для перевезення прокажених, хворих і померлих від страшної епідемії жовтої лихоманки, що спіткала департамент Санта-Крус.

— Сподіваюся, що вагони було неабияк добре дезінфіковано.

— Відтоді хіба могло трапитися, що якісь шахтарі між собою почубляться, а так хворих більше не було.

Шахтарі, яких він мав на увазі, походили не зі штату Мінас-Жерайс¹, у Бразилії, це були ті, хто працював днями й ночами в цинових шахтах Болівії. Гарзд, вони перебували в цивілізованому світі, і Пауло сподівався, що нікому не заманеться чубитися того дня. Обох заспокоювало принаймні, що більшість пасажирів були жінками, у котелках та барвистих одежах.

Вони прибули в Ла-Пас, столицю країни, що на висоті 3610 метрів, та оскільки піднімалися потягом, то не відчували наслідків розрідженого повітря. Зійшовши на станції, побачили юнака в одежах, що вказували на його належність до певного племені, — той сидів на землі, ледь при тямі. Вони спитали, що з ним («Я не можу нормально дихати»). Якийсь перехожий порадив жувати листя коки — племінний звичай, що допомагав місцевим долати наслідки високогір'я, — воно вільно продавалося на вуличних ринках. Хлопець уже почувався краще й попросив, аби його залишили самого, — він збирався до Мачу-Пікчу того ж дня.

Адміністратор у готелі, який вони собі обрали, відвів його кохану вбік, сказав кілька слів і тут же зареєстрував їх. Вони піднялися в номер й одразу ж заснули,

¹ В оригіналі гра слів: шахтар (*mineiro*) може означати й мешканця штату Мінас-Жерайс.

але Пауло все-таки запитав спочатку, про що ті говорили:

— Ніякого сексу в перші два дні.

Це було неважко виконати. Настрою не було ні на що.

Два дні в столиці Болівії вони були без сексу, без жодного побічного ефекту кисневого голодування, так званого *сороче*. Як він, так і кохана приписали це терапевтичному ефекту листя коки, що насправді не мало до цього жодного стосунку; від *сороче* страждають люди, які, перебувавши на рівні моря, раптово піднімаються на значні висоти — десь на рівні літаків, — не даючи організмові часу пристосуватися. А ця пара провела сім довгих днів, піднімаючись Потягом Смерті. Значно краще, аби пристосуватися до місцевості, і надійніше, ніж повітряний транспорт, — Пауло бачив в аеропорту Санта-Крус-де-ла-Сьєрра пам'ятник «героїчним пілотам компанії, які пожертвували своїми життями, виконуючи обов'язок».

У Ла-Пасі вони зустріли перших хіпі — ті як представники великого племені, свідомого відповідальності та солідарності, що їх належить виявляти до своїх, завжди носили славетну перевернуту вікінгівську руну¹.

¹ Насправді поданий автором символ, популярний також і в русі хіпі, є емблемою ядерного роззброєння, розробленою в 1958 р. британським дизайнером Джеральдом Голтомом: комбінація англійських букв N та D (*Nuclear Disarmament* — ядерне роззброєння) у прапорцевій сигналізації, вписаних у коло, що символізує Землю.

У Болівії, країні, де всі носили барвисті пончо, куртки, сорочки та піджаки, було практично неможливо зрозуміти, хто є хто, без руни, пришитої до піджака чи штанів.

Ці перші хіпі були двома німцями й канадкою. Кохану, яка говорила по-німецькому, негайно запросили пройтися по місту, тоді як він та канадка дивились одне на одного, не знаючи, що їй сказати. Коли за півгодини ті троє вернулися з прогулянки, було вирішено, що треба одразу вирушати, а не витратити гроші там: вони попрямують до найвищого у світі прісного озера, перетнуть його на кораблі, причалять на протилежному березі, уже на перуанській території, та попрямують одразу до Мачу-Пікчу.

Усе пішло б, як планувалося, якби, прибувши на берег Тітікаки (цього найвищого у світі озера), не натрапили прямісінько на вікодавній монумент, знаний як Брама Сонця¹. Його оточили інші хіпі, узявшись за руки, виконуючи ритуал, який не хотілося переривати і в якому водночас вони самі радо б узяли участь.

Якась дівчина їх побачила, мовчки підкликала, кивнувши головою, і всі четверо всілися поряд з іншими.

Не потрібно пояснювати, чому всі були там: Брама казала сама за себе.

Майже по центру поперечини йшла велика тріщина, можливо, від удару блискавки, але решта була прикрашена розкішними барельєфами, що оповідали історії вже забутої, та ще присутньої епохи, які хотіли бути пригаданими й заново відкритими. Брама була зроблена з єдиної брили, а на поперечині вирізьблено ангелів, володарів, утрачені символи культури, які, за місцевими переказами, пояснюють, як відродити світ, якщо його зруйнує людська ненаситність. Пауло, який через отвір Брами зміг побачити вдалині озеро Тітікака,

¹ Одна зі споруд археологічного комплексу Тіауанако (Болівія), центру однойменної доколумбової культури, покинутого близько 1000 р. н. е.

розплакався, ніби перебував у контакті з її будівничими — людьми, що поспіхом покинули місцевість, навіть не закінчивши роботи, боячись чогось або когось, хто з'явився й вимагав зупинитися. Дівчина, що покликала їх до кола, усміхнулася теж зі сльозами на очах. Решта сиділи, заплющивши очі, розмовляючи зі стародавніми, прагнучи дізнатися, що їх привело сюди, віддаючи шану таїні.

Хто хоче навчитися магії, повинен спочатку роздивитися навкруги. Усе, що Бог хотів сказати людській істоті, він розмістив у неї навпроти — це так звана Заповідь Сонця. Заповідь Сонця демократична, придумана не для проникливих чи праведних, а для звичайних людей. Могутність — у всіх маленьких речах, що лежать на людським шляху; світ — це аудиторія, Вища Істота знає, що ти живий, і буде тебе навчати.

І всі мовчали, дослухаючись до того, чого не могли збагнути напряду, та знаючи, що це — правда. Одна дівчина заспівала мелодію мовою, якої Пауло не міг зрозуміти. Якийсь хлопець — можливо, найстарший з усіх — піднявся, розкинув руки і виголосив заклинання:

*Нехай Усевишній Господь нам подасть
райдугу на кожну бурю,
усмішку на кожну сльозу,
благословення на кожну трудність,
відповідь на кожну мольбу.*

І саме в цей момент долинув гудок корабля, що насправді був судном, побудованим в Англії, розібраним та доставленим до одного чилійського міста, перевезеним частинами на мулах на висоту 3800 метрів, де лежить озеро.

Усі попливли в напрямку давнього загубленого міста інків.

Там вони провели незабутні дні — адже до того місця мало кому вдавалось дістатися, хіба тільки тим, хто були Божими створіннями, вільними духом і готовими без страху зустріти невідоме.

Вони спали в покинутих хатах, без дахів, дивлячись на зірки, кохалися, їли, що привезли із собою, щоденно милися геть голими в ріці, яка протікала попід горою, балакали про те, що боги, можливо, насправді були космонавтами й висадилися на Землі в цій місцевості. Усі прочитали ту саму книжку швейцарця, який зазвичай тлумачив інківські рисунки як спробу показати зірки подорожнім, так само вони прочитали Лобсанґа Рампу, тибетського монаха, що говорив про розплющення третього ока, — а потім один англієць розповів усім, хто зібрався на центральній площі Мачу-Пікчу, що той монах звався Сиріл Генрі Госкін і був водопровідником з англійської глибинки, чю особу нещодавно встановили¹ й чю справжність уже спростував Далай-лама.

¹ Для цього австрійський географ, альпініст і тибетолог Генріх Гаррер найняв приватного детектива; з'ясувалося, що Госкін навіть не знав тибетської мови.

Уся група була досить спантеличена, зокрема тому, що, як і Пауло, вірила, що навіть існувала залоза проміж очей, називана шишкоподібною, чие справжнє призначення ще не розкрили вчені. Тож третє око існувало — хоча й не в тій формі, як його описав Лобсанґ Сиріл Рампа Госкін.

На третій ранок кохана захотіла повернутися додому й вирішила також — не лишивши найменшого місця для сумнівів, — що Пауло повинен її супроводжувати. Не попрощавшись і не озирнувшись, вони вирушили до схід сонця й два дні спускалися східним схилом гірського пасма в автобусі, набитім людьми, свійськими тваринами, їжею, ремісницькими виробами. Пауло цим скористався, щоб купити барвисту сумку, яку міг скласти й сховати у свій заплічник. Він також постановив ніколи знов не вирушати в автобусну подорож тривалістю більше одного дня.

З Ліми вони автостопом рушили на Сантьяго-де-Чилі — світ був тоді спокійним, автомобілі зупинялися, але відчувався певний страх до того, як парочка була вдягнена. Там, прокинувшись бадьорими, попрохали когось намалювати мапу, як перетнути гори у зворотному напрямку тунелем, що з'єднував країну з Аргентиною. Рушили в бік Бразилії — знов автостопом, тому що кохана сказала, мовляв, гроші, які ще в неї лишалися, могли придатися в якійсь медичній потребі, — завжди така обачна, завжди старша, завжди зі своїм практичним комуністичним вихованням, що ніколи не дозволяло їй повністю розслабитися.

Уже в Бразилії, у штаті, де більшість одержувачів паспорта — блондини з блакитними очима, вони вирішили зробити ще одну зупинку на пропозицію коханки.

— Їдьмо подивитися Вілу-Велю¹. Кажуть, що це фантастична місцина.

Вони не здогадувалися про кошмар.

Не передчували пекла.

Не були готові до того, що на них чекало.

Спершу вони проїхали по різних фантастичних унікальних місцях, де щось уже пророчило, що в майбутньому ті будуть зруйновані ордами туристів, котрі мали на думці самі лише закупи та порівняння з принадами власного дому. Але манера, у якій кохана це сказала, не лишала місця для сумнівів: наприкінці фрази не стояв знак питання, це просто був спосіб поставити до відома.

Їдьмо подивитися Вілу-Велю, звичайно. Фантастичне місце. Геологічна пам'ятка з неймовірними природними скульптурами, висіченими вітром, які префектура найближчого міста намагалася за всяку ціну популяризувати, витрачаючи на це купу грошей. Усі знали, що Віла-Веля існує, однак деякі найнеобачніші потрапляли на пляж в одному найближчому до Ріо-де-Жанейро штаті, а інші визнавали, що воно цікаво, але дуже стомливо — їхати аж туди, де вона розташовувалася насправді.

¹ Природний парк Віла-Веля в штаті Парана на півдні країни.

Пауло з його коханкою виявилися єдиними відвідувачами місцини й були вражені тим, як природі вдається створити келихи, черепах, верблюдів, чи, краще сказати, тим, як же ми вміємо все узагальнювати, навіть коли отой верблюд насправді здавався гранатом коханці та апельсином — йому. Зрештою, на противагу побаченому в Тіауанако, оці скульптури з пісковика надавалися до будь-якого тлумачення.

Звідти знов автостопом вони гайнули до найближчого міста. Кохана, знаючи, що вже невдовзі дістануться додому, вирішила — таки насправді все вирішувала вона, — що тієї ночі, уперше за багато тижнів, вони спатимуть у добром готелі та їстимуть м'ясо на вечерю! М'ясо — одна з традиційних страв того регіону Бразилії, те, чого вони не куштували відтоді, як покинули Ла-Пас, бо ціна завжди здавалася непомірною.

Вони зареєструвались у нормальному готелі, прийняли душ, покохалися й спустились у вестибюль, плануючи запитати, де можна досхочу наїстися в ресторані типу рудізіу¹.

¹ Специфічні для Бразилії й Португалії ресторани табльдот: подаються смажені м'ясні страви, а відвідувачі просять офіціантів відрізати вподобаний шматок; гарніри й десерти викладені на великих столах у центрі залу.

Поки чекали на адміністратора, підійшли двоє чоловіків і досить брутално зажадали вийти з ними з готелю. Обоє тримали руки в кишенях, ніби стискаючи зброю й воліючи не приховувати цього.

— Зберігаймо спокій, — сказала кохана, переконана, що це напад. — Там, нагорі, у мене є каблучка з діамантами.

Та пару вже тримали за передпліччя й підштовхували наперед, відірвавши одне від одного. На порожній вулиці стояли два автомобілі без номерів, біля яких — ще двоє чоловіків, один тримав їх під прицілом.

— Не рухатися, жодних підозрілих жестів. Маємо вас обшукати.

І заходилися брутално облапувати обох. Кохана спробувала ще сказати щось, тоді як Пауло занурювався в якийсь ніби транс, абсолютний жах. Єдине, що він міг робити, — це скоса дивитися, чи не було поряд свідка, який би викликав поліцію.

— Стули пельку, хвойда, — сказав один із незнайомців.

Вони видерли їхні сумки з паспортами та грошима й посадовили кожного на задні сидіння різних автівок. Пауло навіть не мав часу поглянути, що відбувалося з коханою, і так само вона не знала, що коїлося з ним.

Усередині був іще один чоловік.

— Одягніть це, — сказав він, простягаючи йому каптура. — І ляжте на підлогу.

Пауло зробив, що йому казано. Мозок уже не реагував. Автомобіль рвонув із місця. Йому хотілося сказати, що родина має гроші, що заплатить за нього будь-який викуп, та слова застрягли в горлі.

Потяг почав зменшувати швидкість; це, певно, означало, що вони прибувають на кордон з Голландією.

— З тобою все добре, чоловіче? — запитав аргентинець.

Пауло ствердно кивнув головою, шукаючи приводу побалакати й так прогнати ті думки. Уже більше року минуло, відколи він був у Вілі-Велі, і в більшості випадків йому вдавалося тримати під контролем отих чортів у голові, та коли слово ПОЛІЦІЯ потрапляло в його поле зору — навіть коли це був звичайний митник, — жак повертався. Проте цього разу страх супроводжувався цілою історією, яку він уже розказав деяким друзям, але завжди дистанціюючись, ніби споглядав самого себе. Але тепер — уперше — він оповідав історію для себе самого.

— Якщо нас затримують на кордоні, немає проблеми. Поїдемо до Бельгії й потрапимо через інше місце, — продовжив аргентинець.

Тепер Пауло вже не надто хотів балакати з цим типом — параноя верталась. А коли він і справді везе важкі наркотики? А якщо ті вирішать, що він його співучасник, та й запроторять його до в'язниці — аж доки не доведе свою невинуватість?

Потяг зупинився. Це була ще не митниця, а маленька станція бозна-де, на якій увійшло двоє, зійшло п'ятеро. Аргентинець, бачачи, що Пауло не був надто схильний

до балачки, лишив його зі своїми думками, але непокоївся: той геть змінився на лиці. І ще раз спитав:

— То як, з тобою все гаразд, еге ж?

— Я займаюсь екзорцизмом.

Аргентинець зрозумів і більш не сказав нічого.

Пауло знав, що там, у Європі, такого не траплялося. Точніше, ставалося в минулому — і він завжди питав себе, як же люди, прямуючи до газових камер у концен-траційних таборах або вишикувані перед братською могилою, побачивши, як передній ряд уже впав від куль розстрільного загону, не виявляли жодної реакції, навіть не намагалися втікати, не кидалися на своїх катів.

Усе просто: жах був такий великий, що люди вже чулися не там, а деінде. Мозок блокує все, немає ні жаху, ні боязні — хіба ще якась дивна покора перед тим, що відбувається. Емоції зникають, аби звільнити місце для такого собі лімбу, де все відбувається в якійсь зоні, досі не поясненій науковцями. Лікарі виносять вердикт: «тимчасова шизофренія, спричинена стресом», — і ніколи не завдають собі клопоту точно дослідити наслідки емоційного отуплення, як вони це називають.

І, певно, щоб повністю очиститися від привидів минулого, він іще раз пережив цю історію до кінця.

Чоловік на задньому сидінні здавався людянішим від тих, хто наскочив у готелі.

— Не хвилюйся, ми тебе не вб'ємо. Легай на підлогу.

Пауло ні про що не хвилювався: голова вже не працювала. Здавалося, ніби він увійшов у якусь паралельну реальність, мозок відмовлявся прийняти те, що відбувалося. Єдине, що він вимовив, було запитання:

— Можна мені триматися за вашу ногу?

— Звичайно, — відповів той чоловік. Пауло вхопився міцно, мабуть, міцніше, ніж собі уявляв, може, і синця тому залишив, та чоловік не реагував — він знав, що відчував Пауло, і, певно, не радів тому, що молодий, повний життя хлопець зазнавав отакого. Але мусив коритися наказам.

Було не зрозуміло, скільки часу машина їхала. І що дали вона їхала, то більше Пауло впевнювався, що його везуть на страту. Він уже трохи розумів, що відбувалося: його схопили якісь люди з воєнізованого загону й тепер він був офіційно зниклим безвісти. Але що це тепер важило?

Машина зупинилась. Його грубо витягли й, підштовхуючи, повели по якомусь ніби коридору. Раптом нога нашттовхнулася на щось на підлозі — на якусь колоду.

— Будь ласка, повільніше, — попросив він.

— Заткни пельку, терорист!

Він упав на підлогу. Йому наказали підвестися й повністю роздягтись, але дуже обережно, аби не зсунувся каптур. Він зробив, як наказали. Тут же його почали бити, і, оскільки він не розумів, звідки сипались удари, тіло не могло приготуватися, а м'язи не встигали стиснутись, тож біль був сильніший, ніж він коли-небудь відчував у різних бійках, у які встрягав замолоду. Він знов упав, і стусани змінилися копняками. Биття тривало десять чи п'ятнадцять хвилин, доки чийсь голос наказав зупинитися.

Пауло був притомний, але не розумів, чи йому щось зламали, бо не міг і поворухнутися від болю. Та все одно голос, який наказав припинити тортури, зажадав, аби затриманий знову підвівся. І почав ставити низку запитань про партизанську війну, про поплічників, про те, що він робив у Болівії, чи мав контакт із товаришами Че Гевари, де захована зброя, погрожуючи вирвати око, бо в його співучасті були певні. Інший голос, що належав, так би мовити, «доброму поліцейському», сказав цілком протилежне. Що буде краще, коли він зізнається в нападі, який вони вчинили на один місцевий банк, — тоді все б уладналось. Пауло запроторили б до в'язниці за злочини, але більше б не били.

Саме в цю мить, коли він заледве підводився, його почав покидати летаргічний стан, у якому Пауло перебував, і знову з'явилося те, що він завжди вважав

однією з властивостей людського єства: інстинкт само-збереження. Йому необхідно було вийти з цієї ситуації. Треба заявити про свою невинуватість.

Йому наказали розповісти про все, що він робив попереднього тижня. Пауло розповів з подробицями, проте був певен, що ті ніколи нічого не чули про Мачу-Пікчу.

— Не гайте часу, намагаючись нас обдурити, — сказав «поганий поліцейський». — Ми знайшли цю мапу у вашому готельному номері. Вас та білявку бачили на місці нападу.

Мапу?

Через проріз у каптурі чоловік показав малюнок, який хтось зробив у Чилі: там було вказано, де розташований тунель крізь Анди.

— Комуністи вважають, що виграють наступні вибори. Що Альєнде¹ використовує золото Москви, аби підкупити всю Латинську Америку. Та ви дуже помиляєтесь. Яка ваша роль в альянсі, що вони формують? І які контакти маєте в Бразилії?

Пауло благав, клявся, що нічого з цього не було правдою, що він — просто людина, яка хоче мандрувати й пізнавати світ, — і заразом питав, що вони роблять з його коханою.

¹ Сальвадор Альєнде (1908—1973) — президент Чилі в 1970—1973 рр., представник соціалістичної партії; загинув під час військового перевороту, організованого генералом А. Піночетом.

— З отою, яку прислали з комуністичної країни, з Югославії? З нею поводяться, як вона того заслуговує, — була відповідь «поганого поліцейського».

Жах почав повертатися, але не можна було втрачати самоконтролю. Треба зрозуміти, як вийти з цього кошмару. Треба було пробудитися.

Хтось установив коробку з дротами й ручкою в нього межі ніг. Інший зауважив, що то називалося «телефон»: досить було тільки прикріпити металеві крокодили до тіла й повернути рукоятку — і Пауло матиме шок, якщо не витерпів би жоден чоловік.

І раптом, відчувши цей пристрій, він зрозумів єдиний вихід, який мав, відкинув упокореність і підвищив голос:

— Гадаєте, що я боюсь електрошоку? Гадаєте, я боюся болю? Тож не хвилюйтесь, я сам себе катуватиму. Я вже сидів у божевільні не раз і не двічі, а тричі; уже скуштував багацько електрошоків, тож можу виконати цю роботу за вас. Ви про це маєте знати, гадаю, ви знаєте все про моє життя.

І, сказавши це, заходився роздряпувати своє тіло аж до крові, волаючи водночас, що вони знають усе, що можуть убити його, що йому начхати — він вірить у перевтілення і ще повернеться за ними. За ними та їхніми родинами, щойно прибуде до іншого світу.

Хтось підійшов і схопив його за руки. Усі мали переляканий вигляд, проте ніхто нічого не сказав.

— Облиште це, Пауло, — сказав «добрий поліцейський». — Можете пояснити мені мапу?

Пауло говорив голосом людини, охопленої шалом. Волаючи, він пояснив, що трапилося в Сантьяго: їм було потрібно зорієнтуватися, як дістатися до тунелю, що з'єднує Чилі з Аргентиною.

— А моя кохана, де моя кохана?

Він кричав щораз дужче, сподіваючись, що вона зможе його почути. «Добрий поліцейський» намагався заспокоїти його — очевидно, на початку свинцевих років¹ репресії ще не надто лютували.

Той попросив облишити страхи, мовляв, якщо невинуватий, то нема причини хвилюватися, але спочатку треба перевірити все, що Пауло сказав, — тож він мав лишатися там деякий час. Не сказав скільки, але запропонував сигарету. Пауло помітив, що люди виходили з кімнати, уже не дуже цікавлячись ним.

— Почекай, доки я вийду з кімнати й гримну дверима. Тоді можеш зняти каптур. Щоразу, як чутимеш, що хтось наближається до дверей, одягни його знов. Щойно в нас буде необхідна інформація — тебе звільнять.

— А моя кохана? — далі кричав він.

На це він не заслужив. Хоч би яким поганим сином він був, хоч би скільки головного болю завдав батькам, але не заслужив на таке. Він був невинуватий, та якби

¹ Найжорстокіший період (1968—1974) військової диктатури в Бразилії.

в той момент мав у руці зброю, здатен був би розстріляти там усіх. Немає відчуття жахливішого, ніж нести покарання за те, чого ніколи не робив.

— Не хвилюйтеся. Ми не виродки й не насильники. Просто хочемо покінчити з тими, хто намагається покінчити з країною.

Чоловік вийшов, гримнувши дверима, і Пауло зняв каптур. Він був у звуконепроникній кімнаті, тому й перечепився об поріг, коли заходив. Праворуч установлене велике тьмаве скло — певно, аби стежити за ув'язненим тут. На стіні були дві чи три вибоїни від куль, і, здавалося, з одної звисала волосинка. Та треба було вдавати, що йому все це не цікаво.

Він оглянув своє тіло — криваві подряпини, що він сам же й зробив, — обмацав себе всього й виявив, що йому нічого не зламали — то були майстри не залишати тривалих слідів, і, певно, його реакція саме тому їх і відлякала.

Він подумав, що далі вони зв'яжуться з Ріо-де-Жанейро, де підтвердять його госпіталізації й терапію електрошоком, і простежать увесь шлях його з коханою, чий іноземний паспорт, можливо, її б захистив — або й занапастив, бо вона прибула з комуністичної країни.

Якщо він брехатиме, його мучитимуть без упину багато днів. Якщо казатиме правду — мабуть, дійдуть висновку, що він просто обкурений хіпі, дитина заможної родини, і випустять.

Він не брехав і прагнув, аби це швидше зрозуміли.

Він не знав, скільки часу провів там, — вікон не було, світло завжди увімкнене, а єдине обличчя, яке йому вдалося побачити, — то фотографа цього місця тортур. Казарма? Поліцейський відділок? Той наказав зняти каптур, поставив фотоапарат перед його лицем так, аби ніщо не видавало, що він голий, наказав повернутися в профіль, зробив іще одне фото й вийшов, не обмінявшись і словом із ним.

Навіть стук у двері не дозволяв зрозуміти розпорядок: іноді після ранкової кави сніданок подавався дуже скоро, а от на вечерю доводилося надто довго чекати. Коли йому треба було до туалету, він стукав у двері, уже надягши каптура, аж доки тим — мабуть, через матове скло — ставало ясно, чого йому треба. Іноді він пробував заговорити з типом, що супроводжував його до туалету, та без жодної реакції. Саме мовчання.

Більшу частину часу він спав. Одного дня (чи ночі?) спробував помедитувати, як колись, або сконцентруватися на чомусь високому — згадав, що Сан-Хуан де ла Круз казав про темну ніч душі, згадав, що монахи роками самотіють у печерах у пустелі або в горах Гімалаїв, — він міг би наслідувати цей приклад, використати те, що відбувалося, задля спроби перетворитися на кращу особистість. Пауло дійшов висновку, що адміністратор

готелю — вони з коханою, певно, були єдиними відвідувачами — їх видав; часом він хотів повернутися й убити його, щойно звільниться, а інколи гадав, що найкращим способом послужити Господу було простити від усього серця, бо той не видав, що творить.

Та прощення — дуже складне мистецтво, і він шукав контакту зі Всесвітом у всіх своїх подорожах, проте це не означало, принаймні в той момент його життя, потурання тим, що завжди насміхалися над довгим волоссям, питали посеред вулиці, скільки часу він не мився, казали, що барвисті одержі свідчать про невпевненість у сексуальній орієнтації — скільки, мовляв, мужиків уже побувало в його ліжку, радили облишити бродяжництво, закинути наркотики та пошукати пристойну роботу й працювати задля того, аби країна вийшла з кризи.

Ненависть до несправедливості, бажання помсти й відсутність почуття прощення не дозволяли належно сконцентруватися, і невдовзі медитацію перервали думки ниці, але ж виправдані, як йому гадалося. Чи сповістили його родину?

Батьки не знали, коли він збирався повернутися, отже, не мали дивуватися тривалій відсутності. Обое завжди нарікали на те, що він мав кохану, старшу на одинадцять років, яка намагалася використати його для своїх невисловлених бажань, аби зламати рутину життєвих невдач, іноземку з неправильної країни, маніпуляторку юнаками, яким був потрібний замітник матері, а не приятелька, як усім його друзям, як усім його

недругам, як усім на світі, хто йшов уперед, не створюючи нікому проблем, не змушуючи родину виправдовуватись і здаватися неспроможною правильно виховати власних дітей. Сестра Пауло вчилася на інженера-хіміка й відзначилася як одна з найуспішніших студенток, та вона не була приводом до гордоців: батьків набагато більше турбувало, як улаштувати сина в їхньому світі.

А потім, через деякий час, тривалість якого було неможливо визначити, Пауло почав думати, що заслужив саме на те, що відбувалося. Дехто з друзів удавався до збройної боротьби й знав, що на нього чекає, а йому випало якраз платити за наслідки: це мало бути небесною карою — не людською. За численні прикрощі, які спричинив, він тепер заслужив сидіти голим на підлозі камери, споглядаючи своє нутро й не знаходячи жодної сили, жодної духовної втіхи, жодного голосу, що промовив би до нього, як це трапилося біля Брами Сонця.

І єдина річ, яку він міг робити, — це спати. Завжди сподіваючись, що пробудиться від кошмару, і завжди прокидаючись у тому ж місці, на тій же підлозі. Завжди гадаючи, що найгірше вже минулося, і завжди кидаючись у піт, у страх від стуку у двері — мабуть, вони не знайшли нічого з того, про що він розказав, і тортури відновляться з іще більшим оскаженінням.

Хтось постукав у двері — Пауло щойно скінчив вечерю, та вже знав, що йому могли подати ранкову каву й тим ще більше заплутати. Він натяг каптура, почув, як двері відчиняються і хтось кидає на підлогу речі.

— Одягайтеся. І не знімайте каптур.

Це був голос «доброго поліцейського», чи пак «добро-го ката», як він волів називати його подумки. Той не виходив, поки Пауло вдягався й узувався. Коли скінчив, чоловік узяв його за руку, сказав бути обережним з нижньою поперечиною дверей (яку він уже переступав багато разів, коли ходив до туалету, але, мабуть, чоловік відчував необхідність сказати щось увічливе) і нагадав, що шрами на ньому були лише ті, які він зробив собі сам.

Вони йшли хвилини зо три, коли інший голос сказав: «Варіант чекає на подвір'ї».

Варіант?¹ Пізніше він зрозумів, що це була марка автомобіля, але в той момент подумав, що то шифрування, щось подібне до «Розстрільний загін уже готовий».

Його підвели до машини й просунули під каптур папір і ручку. Він і не думав читати, був готовий підписати все, що йому скажуть, можливо, і зізнання, яке принаймні покінчило б із цією божевільною ізоляцією.

¹ Назва однієї з модифікацій «Фольксвагена».

Але «добрий кат» пояснив, що це список його речей, знайдених у готелі. Наплічники лежали в багажнику.

Наплічники! Це було сказано в множині. Але він настільки оціпенів, що не звернув уваги.

Він зробив що наказано. Дверці з другого боку відчинилися. Через дірочку в каптурі Пауло побачив одяг — це вона! Від неї зажадали того самого: щоб підписала документ, та вона відмовилася, бо хотіла прочитати, що в ньому. З тону її голосу було зрозуміло, що жодного разу вона не піддалася паніці, повністю контролюючи власні емоції, і той тип — вимушено — погодився, аби вона прочитала. Коли закінчила й нарешті поставила підпис, її долоня торкнулася руки Пауло.

— Не дозволено торкатись один одного, — сказав «добрий кат».

Вона не зважила на це, і Пауло на якусь мить подумав, що їх обох знову затягнуть усередину і катуватимуть через непокору наказам. Він спробував забрати руку, але жінка стисла її сильніше й не випустила.

«Добрий кат» зачинив тоді дверці й наказав машині рушати. Пауло спитав, чи з нею все добре, і відповіддю був цілий звіт про те, що сталося. Хтось засміявся на передньому сидінні, і він попросив кохану краще помовчати: вони зможуть поговорити потім, або іншого дня, або в місці, куди їх везли — можливо, до справжньої в'язниці.

— Ніхто не підписує документ про те, що наші речі повернуто, коли не має наміру відпустити нас, — відповіла вона.

Тип на передньому сидінні знов засміявся — насправді засміялося двоє. Водій був не сам.

— Мені завжди казали, що жінки відважніші за чоловіків, — зазначив один з них. — Це ми тут помітили щодо ув'язнених.

Тепер уже пасажир на передньому сидінні попросив водія замовкнути. Машина їхала ще якийсь час, зупинилася, і той тип наказав зняти каптури.

Це був один із тих, хто схопив пару в готелі, — чоловік східного походження, але тепер уже усміхнений. Він вискочив з машини разом з ними, підійшов до багажника, витяг наплічники й подав їх, а не кинув на землю.

— Ви вільні. Зверніть ліворуч на першому перехресті, пройдіть ще хвилин зо двадцять — і побачите кінцеву автобусну зупинку.

Він сів назад, і автомобіль неквапом рушив, ніби його пасажирів ніщо не зв'язувало з тим, що сталося, — такою була нова дійсність країни: командували вони, і ніхто ні перед ким не міг чогось там оскаржити.

Пауло поглянув на коханку, вона на нього. Обоє обійнялися, з'єднались у довгому поцілунку й пішли до зупинки. Було небезпечно залишатися в тому ж готелі, вважала вона. Здавалося, що жінка ніяк не змінилася, ніби ці дні — тижні, місяці, роки? — були просто якоюсь мандрівкою в сні, а гарні спогади переважали й не могли бути затьмарені тією пригодою. Він крокував швидко, уникаючи ствердження, що провину мала вона, що їм не треба було їхати дивитися скульптури, вирізьблені

вітром, що, якби вони просто рушили далі, нічого з того не сталося б, — проте винувата була не коханка, ані Пауло, ані хтось із знайомих.

Який же сміховинний і слабкий вигляд він мав! Раптом відчув шалений головний біль, такий сильний, що майже не давав йому йти далі, у напрямку до свого міста, чи повернутися до Брами Сонця й розпитати в давніх і забутих гамтешніх мешканців, що ж таке трапилось. Він зіперся на якийсь мур, і його наплічник зіслизнув долі.

— Знаєш, що з тобою? — запитала кохана й сама ж відповіла: — Я знаю, бо вже пройшла через таке на батьківщині під час бомбардувань. За весь той час твоя мозкова активність сповільнилась, і кров не промивала у звичайний спосіб судини всього тіла. Це минеться за дві чи три години. Та все одно купимо аспірину на зупинці.

Вона взяла його наплічник, підтримала його й примусила йти — спочатку повільно, а потім швидше.

Ну й жінка, яка жінка! Шкода, що коли він запропонував поїхати разом в обидва центри світу — до площ Пікаділлі та Дам, — вона сказала, що втомилася подорожувати та, щиро кажучи, вже його не кохає. Кожен мав іти своїм шляхом.

Потяг зупинився, і через вікно вже можна було побачити страхітливий напис кількома мовами: «МИТНИЦЯ».

Зайшли кілька митників і почали оглядати вагони. Пауло вже дещо заспокоївся, екзорцизм скінчився, але одна фраза з Біблії, власне, з Книги Іова, не виходила йому з голови: «...і те, чого лякавсь я, надійшло на мене» (Іов 3:25).

Треба було контролювати себе: будь-хто може зачути його страх.

Усе добре. Коли, як сказав аргентинець, станеться найгірше й не пропустять — немає проблеми. Є й інші кордони, які можна перетнути. І, якщо й це не вдасться, завжди лишається другий центр світу — площа Пікаділлі.

Він відчував безмежний спокій, знов проживши жах півторарічної давнини. Усе просто треба зустрічати без страху, ніби звичайну життєву подію, — ми не обираємо, що з нами станеться, але можемо вибрати спосіб, як на це реагувати.

І він усвідомлював, що донині рак несправедливості, відчаю й безсилля почав давати метастази в його астральному тілі, але тепер чоловік уже був вільний.

Він починав заново.

Митники зайшли в купе, де сиділи Пауло з аргентинцем та ще четверо незнайомців. Як він і передбачав, митники наказали їм двом вийти з вагона. Назовні було трохи зимно, але ще не настала глибока ніч.

Природа має цикл, що повторюється в душі людської істоти: рослина дає квітку, аби бджоли зліталися й допомагали творити плід. Плід дає насіння, яке знов перетворюється на рослини, що знов-таки розкривають квітки, котрі прикликають бджіл, аби ті запліднили плоди — і так до кінця віків. Ласкаво просимо, осене, хай собі йде старе, жахи минулого, а нове постає.

З десяток хлопців та дівчат провели в приміщення. Ніхто нічого не казав, і Пауло намагався триматися якомога далі від аргентинця, який це помітив і не нав'язував свого товариства, ні про що не питаючи. Певно, у той момент він розумів: його оцінюють, у хлопця з Бразилії, мабуть, є якісь підозри, та він побачив, що обличчя Пауло, спочатку ніби вкрите тінню, уже знову світилося (можливо, «світилося» було перебільшенням, але принаймні неабияка засмученість кількома хвилинами тому тепер уже зникла).

Людей почали викликати по одному до якогось приміщення, і ніхто не знав, про що там говорилося, бо всі виходили крізь інші двері. Пауло покликали третім.

За столом сидів прикордонник у формі, який попросив його паспорт і зазирнув до великої картотеки з іменами.

— Одна з моїх мрій — це відвідати... — почав він, але тут же йому наказали не заважати роботі прикордонника.

Його серце закалатало швидше, Пауло змагався сам із собою, аби повірити, що осінь прийшла, мертве листя почало опадати і нова людина вже поставала з того, що досі було просто чуттєвим лахміттям.

Негативні вібрації притягують інші негативні вібрації, тож він спробував заспокоїтися, особливо після того, як помітив, що в прикордонника була сережка у вусі — річ непомислима в будь-якій іншій країні, що він уже звідав. Пауло намагався відволіктися на кімнату, повну документів, на фото королеви й плакат із вітражом. Тоді чоловік простяг бланк, навіть не запитавши, що Пауло збирався робити в Голландії, — йому потрібно було знати тільки, чи в того були гроші на зворотний квиток додому.

Пауло підписав: він уже знав головну умову подорожі до будь-якої країни й купив страшенно дорогий квиток до Рима, першої точки в Європі, куди він прибув, хоча дата повернення була аж через рік. Він потягся рукою до гаманця, схованого на поясі, готовий це підтвердити, та прикордонник сказав, що не треба, — він лише хотів знати, скільки в Пауло грошей при собі.

— Близько 1600 доларів. Можливо, трохи більше — я не пам'ятаю, скільки витратив на потяг.

Він прибув до Європи з 1700 доларами, що заробив як викладач підготовчого відділення театральної

школи, яку він відвідував. Найдешевший квиток був до Рима. Прибувши туди, він дізнався, що тамтешні хіпі збиралися зазвичай на площі Іспанії. Він знайшов собі місце для ночівлі в одному парку, харчувався бутербродами й морозивом і міг би зостатися в Римі, бо ж зустрів там одну іспанку з Галісії, з якою швидко подружився, і невдовзі вони стали коханцями. Урешті він купив видатний бестселер свого покоління, що точно мав повністю змінити його життя, — «Європа за п'ять доларів на день». За дні, проведені на площі Іспанії, він помітив, що не лише хіпі, але й добропорядні люди, називані «квадратними», читали цю книжку, де був перелік найдешевших готелів та ресторанів, а також найважливіших туристичних цікавинок у кожному місті.

Отже, він не загубився б в Амстердамі. Пауло вирішив попрямувати до свого першого пункту призначення (другим була площа Пікаділлі — він, звичайно ж, цього не забував), тоді як іспанка сказала, що їде до Афін, у Грецію.

Він знову сказав, що може показати гроші, але йому вже повернули паспорт із штепелем. Прикордонник запитав, чи він везе якісь фрукти або овочі — у нього були з собою два яблука, їх наказали викинути в сміттевий кошик назовні, при виході на станцію.

— І як мені тепер дістатися до Амстердама?

Йому пояснили, що треба сісти на приміський потяг, який ходить щопівгодини, — куплений у Римі квиток був дійсний до пункту призначення.

Прикордонник указав на інші двері, не ті, через які він зайшов, і Пауло знов опинився на чистому повітрі в очікуванні найближчого потяга, здивований і задоволений, що йому повірили на слово про квиток і суму грошей.

Він справді ступав в інший світ.

Карла не стала втрачати цілий вечір, сидючи на Дамі, насамперед тому, що почало дощити, а ясновидиця запевнила: очікувана людина з'явиться наступного дня, — і вирішила сходити в кіно на «Космічну одісею 2001 року», про яку всі говорили як про шедевр, хоча її не надто цікавили науково-фантастичні фільми.

Та це й справді був шедевр: він допоміг убити час, а фінал стверджував те, що вона, як уважала, знає — хоч тут не йшлося про «вважати» чи «не вважати» — це була реальність абсолютна й незаперечна: час іде по колу й завжди вертається в ту саму точку. Ми народжуємося із сімені, зростаємо, старіємо, умираємо, вертаємося в землю й знов перетворюємося на сім'я, яке, раніше чи пізніше, знов перевтілиться в іншу людину. Походячи з лютеранської родини, Карла якийсь час пофліртувала з католицизмом і в належний момент меси, на яку вчашчала, промовляла всі рядки. Там були слова, що найбільше їй подобалися: «Вірую [...] у воскресіння плоті та життя вічне. Амінь».

Воскресіння плоті — вона спробувала якось поговорити про цей фрагмент з одним панотцем, питаючи про перевтілення, та священник мовив, що йдеться не про це. Вона спитала, про що ж. Відповідь — цілком ідіотська — була, що вона ще не дозріла до розуміння. Від-

тоді Карла почала потроху відходити від католицизму, бо помітила, що панотець так само не знав, про що говорилося в тій фразі.

— Амінь, — повторювала вона тепер, вертаючись до готелю.

Прислухалася до всього — а раптом Бог вирішив би поговорити з нею. Віддалившись від Церкви, намагалася шукати в індуїзмі, у даосизмі, у буддизмі, в африканських культурах, у різновидах йоги хоч би якоїсь відповіді про сенс життя. Один поет сказав багато віків тому: *«Його світло заповнює весь Усесвіт / Світоч любові запалює й оберігає Пізнання»*¹.

Оскільки кохання було в її житті річчю складною — настільки, що вона завжди уникала роздумувати з цього приводу, — Карла зрештою дійшла висновку, що Пізнання було всередині її самої — утім, це й було те, що проповідували засновники цих релігій. І тепер усе, що вона бачила, нагадувало їй про Божество, і вона намагалася, щоб кожен її порух був певним способом подякувати за те, що вона живе.

Цього вистачало. Найгірше з убивств — те, що вбиває наше радіння життю.

Вона зайшла в якийсь кофі-шоп — місце, де продавалися різні типи марихуани й гашишу, — та лише замовила каву й трохи побалакала з якоюсь дівчиною, теж

¹ Імовірно, ці рядки належать авторові.

голландкою, що здавалася трохи збентеженою й теж пила каву. Її звали Вілма. Спочатку вони вирішили піти в «Парадізо»¹, та потім передумали, мабуть, тому, що це нікого б не здивувало, як і наркотики, що там продавалися. Цікаві туристам, та набридлі тим, хто завжди мав це під рукою.

Одного дня — одного дня у віддаленому майбутньому — уряди таки зрозуміють, що найкращий спосіб покінчити з тим, що вони називали «проблемою», — це все дозволити. Містика гашишу полягала передовсім у самій забороні, а від цього — і в пожаданні.

— Але це нікого не цікавить, — зауважила Вілма, коли Карла сказала їй, про що розмірковує. — Вони заробляють мільярди доларів на переслідуванні. Уважають себе вищими. Рятівниками суспільства й родини. Чудова політична програма — покінчити з наркотиками. Яку іншу ідею вони могли б запропонувати натомість? Ну так, покінчити з бідністю — та от ніхто в це більше не вірить.

Вони припинили розмову й задивились у свої чашки. Карла думала про фільм — «Володар перснів» — та про своє життя. Вона ніколи не зазнавала нічого справді цікавого. Народилася в пуританській родині, навчалася в лютеранській школі, знала Біблію напам'ять, утратила

¹ В описувану епоху — амстердамський молодіжний клуб і кав'ярня, осередок хіпі, створений у занедбаній церкві; тепер концертний зал і культурний центр.

незайманість ще підлітком з одним голландцем, що та-кож був незайманим, мандрувала певний час Європою, знайшла роботу, коли досягла двадцяти років (тепер їй 23); дні здавалися довгими й однаковими, навернулася до католицизму, аби тільки допекти сім'ї, вирішила піти з дому й жити сама, мала коханців, які входили й виходили з її життя з частотою від двох днів до двох місяців, вирішила, що в усьому винен Роттердам та його підйомні крани, ті попелясті вулиці й порт, що пропонував історії набагато цікавіші від тих, які вона звикла чути від друзів.

Їй було легше з іноземцями. Єдиний випадок обмеження її вже узвичаєної свободи стався, коли вона дозволила собі втратити голову від одного француза, старшого на десять років. Карла тоді переконала сама себе, що зуміє домогтися, аби те запаморочливе кохання стало взаємним, хоча чудово знала, що француз заледве цікавився сексом — цариною, у якій вона була неперевершена й надалі намагалася вдосконалюватися. За тиждень по тому француз вирушив до Парижа, і вона дійшла висновку, що не може по-справжньому збагнути роль кохання у своєму житті — і це була просто біда, адже всі, кого вона знала, починали, раніше чи пізніше, говорити про важливість того, щоб вийти заміж, мати дітей, куховарити, мати з ким подивитися телевізор, сходити до театру, подорожувати світом, приносити маленькі дарунки, вертаючись додому, завагітніти, дбати про дітей, удавати, що не помічаєш маленьких зрад чоловіка чи дружини, казати,

що в дітях єдиний сенс життя, перейматися тим, що в них буде на вечерю, ким вони стануть у майбутньому, як їм ведеться в школі, на роботі, у житті.

Так вони продовжували ще на скількись там років відчуття твоєї потреби на цій землі, аж доки, зрештою, усі роз'їжджалися, дім порожнів і єдиною річчю, яка насправді мала значення, був недільний обід — родина у зборі, завжди вдаючи, що все добре, що немає заздрощів чи суперництва між усіма, тоді як тишком-нишком дошкулялось одне одному, адже «я заробляю більше від тебе», «моя жінка має диплом архітектора», «ми щойно купили такий будинок — не повірите» і в тому ж дусі.

Двома роками раніше вона вирішила, що вже немає сенсу далі жити в стані абсолютної свободи. Почала подумувати про смерть, погралася з ідеєю вступити до монастиря, навіть приїхала до босих кармеліток, які жили без жодного контакту з миром. Сказала, що хрещена, відкрила для себе Христа й хотіла бути його нареченою до кінця днів своїх. Мати-абатиса сказала поміркувати місяць перед тим, як прийняти рішення, — протягом цього місяця в неї був час увявити себе в келії, змушеною молитися з ранку до ночі, повторювати ті самі слова аж до втрати їх змісту, вона зрозуміла, що не спроможна до життя, у якому рутина здатна була привести її до божевілля. Мати-абатиса знала наперед: вона ніколи туди не повернулася; хоч би якою нестерпною була рутина абсолютної свободи, завжди можна відкрити цікавіші речі для себе.

Один моряк із Бомбея, крім того, що був чудовим коханцем — а таке їй траплялося зрідка, — посприяв їй у відкритті східного містицизму, і саме тоді вона почала вважати, що останньою метою її життя було поїхати геть далеко, жити в печері Гімалаїв, вірити, що боги зрештою прийдуть говорити з нею, віддалитися від усього, що оточувало її дотепер і здавалося нудним-нуднючим.

Не вдаючись у подробиці, вона запитала Вілму, як їй Амстердам.

— Нудний-нуднючий.

От-от. Не тільки Амстердам, а вся Голландія, де всі народжувалися захищеними урядом, не боячись самотньої старості, бо існували дома опіки й пожиттєві пенсії, медична страховка безоплатна або за мізерну плату, а останні королі насправді були королевами — королева-мати Вільгельміна, теперішня королева Юліана й майбутня спадкоємиця трону Беатрікс. Тоді як у Сполучених Штатах жінки палили бюстгальтери, вимагаючи рівності, Карла — яка не носила бюстгальтерів, хоча її груди аж ніяк не були маленькими, — жила в місці, де рівність уже була давно завойована, без метушні, без ексгібіціонізму, а завдяки предковичній логіці, що влада належить жінкам — саме вони керують своїми чоловіками й дітьми, своїми президентами й королями, які натомість намагаються створити загальне враження, що самі є блискучими генералами, главами держав, власниками підприємств.

Чоловіки. Гадають, що керують у світі, і не здатні й кроку зробити, не питаючи, як уважає їхня приятелька, коханка, кохана, мати.

Їй необхідно було зробити рішучий крок, відкрити в собі чи зовні край, що ніколи раніше не був досліджений, і вийти з цієї нудьги, яка, здавалося, щодня висушує її.

Сподівалася, що гадалка не схибила. Якщо людина, яку та наобіцяла, не з'явиться наступного дня, вона все одно поїде до Непалу, сама, ризикуючи стати «білою рабинею» й урешті бути проданою товстому султанові в країні, де гареми були звичною річчю, — утім сумнівалася, що хтось матиме відвагу зробити таке з голландкою, котра вміла захистити себе краще, ніж чоловік із грізними очима й гострою шаблюкою в руці.

Вона попрощалася з Вілмою, домовившись зустрітись в «Парадізо» наступного дня, і попрямувала до кімнати, де проводила свої монотонні дні в Амстердамі, місті мрій безлічі людей, які перетинали світ, щоб прибути туди. Вона йшла по маленьких, не брукованих вулицях, постійно уважно дослухаючись — а раптом долине якийсь сигнал, — не знала, що саме почує, але сигнали є отакими — несподіваними та замаскованими під буденні речі. Легкий дощ на обличчі повернув її знов до реальності — не довколишньої, а просто до факту бути живою, крокуючи цілком безпечно по темних провулках, натрапляючи на наркоторговців із Суринаму, які займалися своїм у темряві — це справді було небез-

пекою для їхніх споживачів, бо вони продавали зілля диявола — кокаїн та героїн.

Пройшла через якусь площу — здавалося, що, на про- тивагу Роттердаму, це місто мало площу на кожному розі. Дощ посилювався, і вона пораділа можливості всміхатися, незважаючи на все те, про що подумала в кофі-шопі.

Крокувала, молячись мовчки, без лютеранських чи католицьких слів, вдячна за життя, на яке скаржилася кілька годин тому, радіючи небесам і землі, рослинам і тваринам, від самого вигляду яких суперечності в її душі вирішилися й глибокий спокій охопив усе — не той спокій через відсутність викликів, а той, що готував її до пригоди, на яку вона зважилась, незалежно від того, чи знайде компанію, знаючи, що ангели її супро- воджують і співають пісень, яких не могла чути, але які змушували її мозок здригатися й очищатися від бруд- них думок, і вона входила в контакт із власною душею та казала їй: «Я тебе люблю», — хоча ще не спізнала Любові.

Я не чуюся винною за те, що думала раніше, може, була фільмом, можливо, книжкою, але, навіть якщо я була заледве собою, з моєю нездатністю побачити красу, що таки існує в мені, прошу пробачити мене — я тебе люблю й дякую, що ти мене супроводжуєш, ти підносиш мене своїм товариством і звільняєш мене від спокуси насолод і страху болю.

Ніби для розмаїття, з'явилося ще й почуття провини за те, що мешкає в країні з найбільшою у світі концент-

рацією музеїв, за те, що в цю мить проходила по одному з 1281 міського моста, споглядаючи будинки, у яких заледве три вікна розташовані на одному рівні — а це вважалося хизуванням і намаганням принизити сусіда — ця країна пишалася законами, що керували її народом, мореплавцями минулого, хоча люди пам'ятали лише про іспанців та португальців.

Вони зробили хіба одну погану оборудку в житті — продали острів Мангеттен американцям. Та не весь світ досконалий.

Нічний сторож відчинив двері готельчика, вона зайшла, намагаючись якомога менше шуміти, заплющила очі й, перед тим як заснути, подумала про єдину річ, якої не мала її країна.

Про гори.

Так, вона б вирушила до гір, подалі від цих безмежних рівнин, відвойованих у моря людьми, котрі знали, чого хочуть, і подужали приборкати природу, яка відмовлялась підкоритися.

Вона вирішила прокинутися щонайраніше — і от уже була вдягнутою й готовою вийти об одинадцятій ранку, тоді як нормально вважалося виходити о першій дня. Це був день, коли, якщо вірити гадалці, вона мала зустріти того, кого чекала, і провидиця не могла помилитися, адже обидві вони ввійшли в загадковий безконтрольний транс, як це відбувається з більшістю трансів, через знак згори. Лайла сказала таке, що вийшло не з її

рота, а від вищого духа, що опанував увесь простір її «консультації».

На Дамі ще не було людей — більше руху починалося по опівдні. Але вона помітила — нарешті! — нове обличчя. Волосся — таке, як геть в усіх тут, куртка без нагромадження латок (найпомітнішим був прапор із написом згори «Бразилія»), кольорова трикотажна сумка через плече, зроблена в Південній Америці, що тоді було модним у мандрівної молоді — так само як пончо й шапки із закритими вухами. Кутив сигарету — звичайну, бо Карла пройшла поряд і не відчула ніякого особливого аромату — просто тютюновий.

Він був безмежно зайнятий неробленням нічого, розглядаючи будинок на протилежному боці площі та хіпі навколо. Певно, йому хотілося зав'язати розмову з кимось, але його очі видавали нерішучість — надмір нерішучості, краще кажучи.

Вона всілася неподалік, але так, щоб із певністю спостерігати за ним і не дозволити йому десь піти, не спробувавши попередньо підкинути йому думку про мандрівку до Непалу. Якщо він уже проїхав Бразилією та Південною Америкою, на що вказувала сумка, тож чи не міг би бути зацікавлений у подорожі кудись подальше? Певно, судячи з його віку, він не мав багато досвіду, і переконати його не було б важко. Не важливо, був він гарний або ні, товстий чи худорлявий, високий або ж ні. Єдина річ, яка її цікавила, — просто мати компанію для власної пригоди.

Пауло теж помітив красиву хіпійку, яка проходила поряд з ним, і якби не його параліч нерішучості, він би вже наважився їй усміхнутися. Але йому бракувало відваги — дівчина здавалася відстороненою, можливо, чекаючи на когось чи й просто бажаючи споглядати ранок без сонця, але й без натяку на дощ.

Він знову зосередився на будинку навпроти — справжньому витворі архітектури, про який «Європа за п'ять доларів на день» повідомляла, що то королівський палац, збудований на 13659 палях (утім, за путівником, усе місто побудоване на палях, хоча цього ніхто й не відчував). На вході не було вартових, і туристи заходили й виходили — купи їх, безмежні вервечки, у таке місце він ніколи й не пішов би одразу після прибуття.

Ми завжди відчуваємо, коли за нами спостерігають. І Пауло знав, що красива хіпійка сиділа поза його полем зору, зосередивши погляд на ньому. Він повернув голову — і вона справді була там, але одразу почала читати, коли їхні очі схрестилися.

Ну, і що робити? Майже півгодини він роздумував, що мав би підвестися й піти сісти поряд з нею — саме цього він чекав в Амстердамі, де люди знайомляться без необхідності вибачень і пояснень, а просто через бажання поговорити й обмінятися досвідом. Під кінець цієї

півгодини, повторивши собі, що абсолютно нічого не має втрачати, що це не був би ані перший, ані останній раз, коли йому відмовляють, він підвівся й пішов до неї. Вона не відводила очей від книги.

Карла побачила, що він наближається — рідкісна штука там, де всі поважають індивідуальний простір. Він сів поряд і сказав найабсурднішу річ, яку лише міг:

— Пробачте.

Вона тільки подивилася на нього, очікуючи на продовження фрази, чого не сталось. Пройшло п'ять сором'язливих хвилин, і тоді вона вирішила перебрати ініціативу.

— Пробачити за що, власне?

— Та так.

Але, на її радість і щастя, він не сказав узвичаєних нісенітниць, як-от «сподіваюсь, я не заважаю», або «що то за будинок навпроти?», чи теж «ох, яка ви гарна» (іноземці обожнюють цю фразу), або ще «ви з якої країни?», «де ви купили це плаття?» або що.

Вона взялася трохи допомогти, оскільки була набагато більше зацікавлена, ніж хлопець міг сподіватися.

— А чому в тебе бразильський герб на рукаві?

— На випадок зустрічі з бразильцями — це країна, звідки я родом. Не знаю нікого в місті, отже, чи можеш мені допомогти познайомитися з цікавими людьми?

Так, значить, хлопець, який здавався розумним і мав чорні очі, що блищали з потужною енергією та ще

сильнішою втомою, перетнув Атлантику, щоб зустрітися з бразильцями за кордоном?

Це здавалося геть нісенітним, але вона вирішила поки йому повірити. Вона могла тут же почати справу з Непалом і продовжити розмову чи відмовитися від неї назавжди, поміняти місце на Дамі, сказати, що має одну зустріч, або піти звідси, залишивши його самого.

Та зважилась не рухатися, і те, що вирішила й далі сидіти з Пауло — таким було його ім'я, — цілковито змінило її життя.

Бо так воно з коханням — хоча остання річ, про яку вона думала в ту хвилину, було це потаємне слово й приховані за ним небезпеки. Обоє були разом, провидиця не помилилась, світ внутрішній і світ зовнішній швидко наближалися. Він міг відчувати те саме, та був надто нерішучий, як здавалося, або теж — був зацікавлений просто викурити з кимось сигарету гашишу, або — ще гірше — бачив у ній майбутню приятельку, щоб сходити до парку Вондела, зайнятися сексом і потім розпрощатися, ніби нічого надто важливого не сталося, крім одного оргазму.

Як за кілька хвилин визначити, ким є чи не є людина? Звичайно, ми розуміємо, коли людина викликає відразу, і тоді віддаляємось, але це був не той випадок. Він був занадто худорлявий, з добре доглянутим волоссям. Того ранку він, певно, помився, оскільки від його тіла долинав аромат мила.

У хвилину, коли він сів поряд і сказав абсурдне слово «пробачте», Карла відчула велику втіху, ніби вже не була самотня. Вона була з ним, а він із нею, і обоє розуміли це — навіть попри те, що нічого більше не було сказано і вони не знали, що ж відбувається. Приховані почуття не розкрилися, але й не втаємничилися, просто очікуючи на час проявитися. Це був момент, у який багато стосунків, що могли б закінчитися великим коханням, утрачалися: або тому, що коли душі перебувають на поверхні земній, вони вже знають, куди прямують разом, і це їх відстрашує, або тому, що ми так влаштовані — навіть не дати часу, аби вони спізналися, ідемо в пошуках чогось «кращого» і втрачаємо шанс, що трапляється раз у житті.

Карла цієї миті давала проявитися своїй душі. Іноді їхні слова обманюють нас, тому що душі бувають піддатливі й урешті-решт приймають становище, насправді безглузде, намагаються задовольнити тіло й ігнорують те, у що Карла занурювалася дедалі глибше: Знання. Наше видиме Я, те, чим, на нашу думку, ми є, не більше, ніж певний обмежений простір, не властивий для справжнього Я. Тому людям дуже важко почути, що каже душа, і вони намагаються контролювати її, аби та й далі відповідала їхнім планам — прагненнями, надіями, майбутнім, бажанням сказати друзям «я нарешті знайшов кохання всього життя» або страхом залишитися самотнім у прихистку для старих.

Вона більше не обманювала себе. Не знала, що відчуває, і намагалася залишити речі такими, як вони є, — без надмірних виправдань та роз'яснень. У неї було відчуття, що мала нарешті підняти пелену, яка вкривала її серце, та не знала як і не відкрила б це зараз, отак швидко. Ідеальним було б тримати його на певній дистанції, достатній, щоб побачити, як саме поводитиметься в наступні години, або дні, або роки — ні, вона не думала про роки, тому що її метою була одна печера в Катманду, самотня, у контакті з Усесвітом.

Душа Пауло ще не відкрилася, і він не знав, як збагнути, чи ця дівчина не зникне за годину. Не знав, про що далі говорити, і вона також замовкла — обоє погодились на мовчання й задивилися вперед, нічого насправді не помічаючи: голландці крокували до кафе та ресторанів, пробігали переповнені трамваї — але в цієї пари погляди десь губилися, а почуття перебували в іншому вимірі.

— Хочеш їсти?

Сприймавши це як запрошення, Пауло здивувався й зрадів. Він не міг зрозуміти, як така гарна дівчина запрошувала його пообідати — перші години в Амстердамі розпочалися дуже добре.

Він такого й не планував, а коли речі стаються без планування або сподівання, то виявляються приємнішими й кориснішими — розмова з незнайомкою, без жодного натяку на романтичний зв'язок, відбувалася якнайприродніше.

Чи була вона самотня? Скільки часу могла йому приділити? Що треба було зробити йому, аби втримати її біля себе?

Нічого. Низка ідіотських запитань зникла з простору, і він, навіть поївши нещодавно, готовий був іти обідати з нею. Лише сподівався, що вона обере не надто

дорогий ресторан: його грошам треба було протриматися ще рік, до дати зворотного квитка.

Мандрівниче, ти відволікся; заспокойся.

Бо не кожен із тих, хто покликаний, буде ще й обраний.

Не кожна людина, що спить з усмішкою на устах,

Побачить те, що ти тепер бачиш.

Звичайно, ми маємо ділитися. Навіть коли цю інформацію всі вже знають, важливо не дозволити собі бути захопленим егоїстичною думкою дійти самому до кінця мандрівки. Хто робить таке — відкриває рай порожній, без жодної особливої принади, і невдовзі помиратиме від нудьги.

Ми не можемо захопити промені, що освітлюють шлях, і понести із собою.

Якщо ж учинимо так, то наповнимо наші заплічники ліхтарями. Але навіть з усім світлом, що несемо, не зможемо розраховувати на добру компанію. То навіщо це?

Але важко було заспокоїтися — слід запам'ятати все навколо себе. Революцію без зброї, шлях широкий без паспортного контролю й небезпечних поворотів. Світ, який раптом став молодим, незалежно від віку людей та їхніх переконань, релігійних і політичних. Сонце зійшло ніби провістити, що Ренесанс повертається, міняючи звичаї та вбрання всього світу — і одного прекрасного дня, у дуже близькому майбутньому, люди вже залежатимуть не від поглядів інших, а тільки від власного способу бачити життя.

Люди, вдягнені в жовте, танцюють і співають на вулиці, убрання всіх кольорів, дівчина роздає троянди кожному стрічному, усі усміхнені — так, завтра буде краще, попри те, що відбувалось у Латинській Америці та інших країнах. Завтра буде краще хоча б тому, що інакше не може бути: неможливо вернутися в минуле й знову дозволити моралізаторству, лицемірству та брехні захопити дні й ночі тих, хто крокує по цій землі. Він пригадував свої благання в потягу й тисячі критичних зауважень, які постійно чув від усіх — знайомих та незнайомих. Пригадував страждання своїх батьків і хотів у ту мить зателефонувати додому, щоб сказати:

Не переймайтеся, я задоволений, і невдовзі ви таки зрозумієте, що я народився не для того, аби вступити до університету, здобути диплом і влаштуватися на роботу. Я народився, щоб бути вільним, і можу отаке пережити: завжди матиму що робити, завжди знайду спосіб заробити грошей, завжди зможу оженитися і створити сім'ю, але теперішній момент — інший, це час шукати, бути лише в теперішньому, тут і тепер, з радістю дітей, яким Ісус призначив царство небесне. Якби було необхідно працювати, як селянин, я зробив би це без найменшої проблеми, тому що це дозволило б мені бути в контакті з землею, сонцем та дощем. Якби одного дня слід було зачинитися в кабінеті, я так само зробив би це без найменшої проблеми, тому що мав би поряд інших людей, з якими об'єднався б і зрозумів, як це добре — всітися довкола стола й розмовляти, молитися, сміятися

й митися щовечора після цієї постійно повторюваної роботи. Якби було необхідно лишитися на самоті, я залишився б, якби відчув пристрасть і вирішив одружитися, то одружився б; бо впевнений, що моя жінка, кохання всього життя, прийняла б мою радість як найбільше благословення, яке чоловік може дати жінці.

Дівчина поряд зупинилася, купила квіти й, замість віднести їх куди-небудь, зробила два вінки й одягнула собі та йому. І це не було кумедно — це спосіб відсвяткувати маленькі життєві перемоги, як тисячоліття тому греки ушлявлювали своїх героїв: замість золота — лаврові вінки. Ті могли зів'янути й зникнути, але не були важкими й не потребували постійної охорони, як-то з коронами королів і королев. Багато перехожих мали такі прикраси на головах, що робило все навкруги прекраснішим.

Люди грали на дерев'яних флейтах, скрипках, гітарах, цитрах — ішли прочани, дзвінки й перемішані, але вони природно гармоніювали з тією вулицею, незабрукованою, як і більшість вулиць міста: заповненою велосипедами, де час котився то повільніше, то швидше. Пауло боявся, що швидкість зрештою перемаже і сон одразу ж скінчиться.

Тому що він перебував не на вулиці — він перебував уві сні, де всі персонажі були з плоті й кісток, розмовляли різними мовами, поглядали на жінку поруч із ним і всміхалися її красі, вона кивала у відповідь, а він відчував краплю ревності, які незабаром перетворилися на гордість за те, що вона обрала його як супроводжувача.

Різні люди пропонували ладан, браслети, барвисті піджаки, пошиті, можливо, у Перу або в Болівії, і йому хотілося купити все, тому що ці люди відповідали усмішками, не ображались й не наполягали в разі відмови, як лавочники. І та можлива покупка, мабуть, означала б для них іще одну ніч, іще один день у раю — хоча він розумів, що всі, абсолютно всі знали, як виживати в цьому світі. Пауло треба було заощаджувати й теж спробувати знайти спосіб жити в цьому місті аж до моменту, коли його авіаквиток у сумці на поясі під штанами почне нагадувати про себе й про те, що вже час виходити зі сну й вертатися до дійсності.

Дійсності, яка навіть з'являлася вряди-годи на цих вулицях і в парках, на столиках зі стендами позаду, де демонструвалися звірства, скоєні у В'єтнамі¹, — фото холоднокровного генерала під час страти в'єтконгівця². Усе, що там просили, — це підписати протест, і всі погоджувались.

У таку мить він розумів: ще далеко до того, аби Ренесанс заопікувався світом, але вже починав, поступово;

¹ Маються на увазі бойові дії армії США під час війни між комуністичним Північним В'єтнамом, що користувався підтримкою насамперед СРСР, КНР та інших країн, зокрема й не соціалістичних, як-от Швеція, і Південним В'єтнамом, підтримуваним США, Австралією, Південною Кореєю, Новою Зеландією, Таїландом, Філіппінами.

² Так називали представників Національного фронту визволення Південного В'єтнаму, що воювали проти офіційної влади й підтримувалися Північним В'єтнамом.

кожен із цих молодих людей — дуже молодих людей на цій вулиці — не забуде того, що переживав, і коли вони повернуться до своїх країн, перетворяться на проповідників миру й любові. Тому що це було можливо: світ, нарешті вільний від гноблення й ненависті, від чоловіків, що лупцюють жінок, від катів, що підвішують людей головою вниз і повільно убивають їх за допомогою...

...Не те щоб він утратив своє відчуття справедливості — він і досі обурювався несправедливістю в усьому світі, — та принаймні на певний час потребував відпочинку й відновлення енергії. Він провів частину юності, умираючи від страху, тепер же настала мить проявити мужність перед життям і перед невідомим шляхом, яким він рухався.

Вони ввійшли в одну з десятків крамниць, що торгували люльками для паління, барвистими шалями, східними картинами, латками. Пауло купив те, що давно шукав: серію металевих аплікацій у формі стріли, які хотів почепити на свою куртку, коли повернеться до нічліжки.

В одному з численних міських парків троє оголених до пояса дівчат сиділи із заплученими очима в позі лотоса, повернуті до сонця, яке, певно, невдовзі сховається, а повернення весни чекати ще дві пори року. Він звернув раптом увагу, що на площі були люди поважнішого віку, котрі йшли чи верталися з роботи, навіть не глянувши на дівчат, тому що оголеність не каралась і не

заборонялась: кожен є господарем свого тіла й робить те, що вважає за потрібне.

А майки, майки були ходячими посланнями, на деяких — світлини ідолів: Джімі Гендрікс, Джім Моррісон, Дженіс Джоплін, — але більшість проповідувала Ренесанс:

Сьогодні перший день решти її життя.

Одна проста мрія — могутніша за тисячу реальностей.

Кожна мрія потребує мрійника¹.

Одна особливо притягла його увагу:

Мрія — це щось спонтанне й тому небезпечно для тих, хто не має мужності мріяти².

Оце! Саме цього система й не допускала, але мрія врешті-решт переможе — раніше, ніж американці будуть розбиті у В'єтнамі.

Він вірив. Він вибрав своє божевілля й тепер прагнув прожити його інтенсивно, пробути в ньому, аж доки почує власний поклик до діяння, що допоможе змінити світ. Його мрія — стати письменником, але ще зарано для цього, і Пауло сумнівався, що книжки матимуть належну владу, та він зробить усе, що в його силах, аби показати те, чого інші поки не бачать.

¹ Слова з пісні бразильської рок-співачки, композиторки та мультиінструменталістки, акторки, письменниці та активістки Ріти Лі (нар. 1947); співпрацювала з Пауло Коельйо.

² Очевидно, фраза самого автора.

Одна річ була певною: вороття немає, тепер існував лише шлях світла.

Пауло зустрів бразильське подружжя, Ч'ягу й Табіту, що побачили в нього нашитий прапорець і представились.

— Ми Божі діти¹, — сказали вони й запросили відвідати своє помешкання.

Усі є Божими дітьми, чи не так?

Так, але вони беруть участь у культурі, засновник якого мав одкровення. Може, є бажання дізнатися більше?

Пауло погодився, тож, коли Карла залишить його надвечір, він уже матиме нових друзів.

Та щойно вони відійшли, Карла схопила латку на його куртці й відірвала.

— Ти вже купив те, що шукав, — зірки набагато красивіші, ніж прапори. Якщо хочеш, можу допомогти розмістити їх у формі єгипетського хреста або символу хіпі.

— Не варто було цього робити. Достатньо запитати і дозволити мені вирішити, чи хотів я й далі носити латку на рукаві. Люблю й ненавиджу мою країну, але це — моя проблема. От тепер я розпізнав тебе: якщо раптом ти вважаєш, що можеш мною керувати й контролювати мене, бо думаєш, що я залежний від єдиної людини, на яку натрапив лише цієї миті, ми негайно

¹ Секта, створена 1968 р. у США; початково багато її членів походили з хіпі.

розійдемося. Не буде надто складно знайти якийсь дешевий ресторан.

Його голос посуворішав, і, подивована, Карла вирішила, що це позитивна реакція. Він не був тухтієм, який підкоряється наказам, навіть перебуваючи в чужому місті, — певно, уже пройшов через багато речей у цьому житті. І вона повернула латку.

— Сховай його десь. Це брак вихованості — розмовляти мовою, якої я не розумію, і брак фантазії — заїхати так далеко, щоб зазнайомитися з людьми, яких можеш зустріти на своїй землі. Якщо ти знов будеш говорити португальською, я перейду на голландську, і гадаю, що діалог стане неможливим.

Ресторан не просто був дешевим, він був БЕЗПЛАТНИМ — чарівне слово, яке, загалом, змушує все здаватися дуже смачним.

— Хто це утримує? Голландський уряд?

— Голландський уряд не дозволяє, аби хтось із його громадян голодував, але в цьому разі гроші — від Джорджа Гаррісона¹, який навернувся до нашої релігії.

Карла вела розмову з якимось подвійним почуттям удаваного інтересу й очевидної нудьги. Прогулянка мовчки підтвердила те, що сказала провидиця попереднього дня: цей хлопець був чудовою компанією для подорожі до Непалу — не балакав багато, не намагався

¹ Джордж Гаррісон (1943—2001) — учасник гурту «Бітлз».

нав'язати свої думки, натомість чудово знав, як боротися за свої права, про що свідчив випадок з латкою. Їй тільки треба було зрозуміти, коли настане вдалий момент, аби перейти до справи.

Вони пішли в буфет і частувалися різними вегетаріанськими лагоминками, слухаючи, як одна з осіб, одягнутих в оранжеве, пояснювала, хто вони, для недавно прибулих. Таких, певно, було багато, і повернути когось у таку хвилю здавалося дуже легко, оскільки західні люди обожають усе, що походить з екзотичних земель Сходу.

— Ви, мабуть, зустрілися з якимись людьми з нашої групи, поки прямували сюди, — сказав той, хто здавався найстаршим, білобородий і з побожним виразом обличчя безгрішної людини. — Первинна назва нашої релігії дуже складна, тож можете називати нас просто крішнаїти — так нас знають уже багато віків, адже ми віримо, що повторення «Харе Крішна, Харе Рама» зрештою може звільнити наш розум, даючи простір, аби проникла енергія. Ми віримо, що все на світі єдине, у нас колективна душа, і кожна крапля світла в цю душу зрештою проникає в усі темні точки довкола. Хто бажає, може взяти книгу «Бгагавад-Ґіта» на виході й заповнити формуляр для формального приєднання. Вам нічого не забракне — так пообіцяв Пресвітлий Господь перед великою битвою, коли один з воїнів відчув провину за участь у громадянській війні. Пресвітлий Господь відповів, що ніхто не вбиває й ніхто не вмирає — йому належить лише виконати свій обов'язок і зробити, що наказано.

Він узяв один з примірників згаданої книги: Пауло зацікавлено дивився на гуру, а Карла не менш зацікавлено — на Пауло, сумніваючись, утім, чи він не чув цього раніше.

— О, сину Кунті, або ти помреш на полі бою і здіймешся до планет на небі, або переможеш ворогів і завоюєш омріяне. Отже, замість шукати мету цієї війни уставай і борись.

Гуру згорнув книгу.

— Ось що ми маємо робити. Не витрачаймо час, кажучи «це є добре» чи «це є погано», а виконаймо наше призначення. Це воно привело вас сьогодні сюди. Хто бажає, може вийти з нами, щоб танцювати й співати на вулиці, одразу по обіді.

Очі Пауло засяяли, і попри його мовчанку Карла й так усе зрозуміла.

— Чи не думаєш іти з ними?

— Звичайно. Я ніколи отак от не співав і не танцював на вулиці.

— А ти знав, що вони дозволяють секс лише після одруження, й то лише для продовження роду, а не для задоволення? Ти гадаєш, що група, яка називає себе такою просвітленою, здатна відкинути, заперечити, засудити таку прекрасну річ?

— Я думаю не про секс, а про танець і музику. Я вже давно не слухав музику й до того ж сам не співаю, і це — чорна діра в моєму житті.

— Я можу сьогодні ввечері повести тебе поспівати й потанцювати.

Чому ця дівчина так зацікавлена в ньому?

Вона могла б дістати собі будь-якого чоловіка, якого б захотіла, у будь-який час. Він почав згадувати аргентинця — можливо, вона потребувала спільника для роботи, на яку він аж ніяк не був налаштований. І вирішив спитати прямо:

— Ти знаєш Дім висхідного сонця?

Його запитання могло бути витлумачене у три способи: по-перше, чи вона зналася на музиці («The House of the Rising Sun», *The Animals*¹). По-друге, чи знала, про що ця музика. І по-третє, нарешті, чи хотіла б поїхати туди.

— Облиш дурниці.

Цей хлопець, якого спочатку вона сприйняла за такого розумного, чарівного, мовчазного, піддатного контролю, мабуть, усе розумів хибно. І, хоч би як важко в це повірити, вона потребувала його більше, а не навпаки.

— Гаразд, ти йдеш з ними, а я на віддалі. Зустрінемося наприкінці.

Вона хотіла додати: «Я вже пройшла етап крішнаїзму», — але стрималася, щоб не сполохати здобич.

¹ «Дім висхідного сонця» гурту «The Animals».

Яка радість — бути там, стрибаючи, плигаючи, співаючи на всі груди, наслідуючи цих людей, що вдягаються в оранжевий колір, калатають у китайські дзвіночки і, здається, перебувають у мирі з життям. Ще п'ятеро дівчат вирішили піти з групою, а поки група крокувала вулицями, приєднувалось іще більше людей. На кожному кроці він повертав голову, щоб побачити, чи голландка й далі слідує за ним. Він не хотів утратити її, обоє зблизилися через якусь незбагненну загадку, що потребувала, аби її зберегли. Так, вона була там, на безпечній відстані, уникаючи бути впізною монахами або учнями монахів, і щоразу, як їхні погляди схрещувалися, вони всміхались одне одному.

Вузол зав'язувався й міцнів.

Вона згадала дитячу казку, «Флейтист із Гамельна», у якій головний персонаж, аби помститися місту, що пообіцяло заплатити йому й не зробило цього, вирішив зачарувати дітей і вивести їх геть далеко силою своєї музики. Це відбувалося й тепер: Пауло перетворився на дитину й танцював посеред вулиці, що геть різнилося від років, які провів, занурений у книги з магії, виконуючи складні ритуали й гадаючи, ніби наближається до справжніх аватарів. Чи воно так, чи ні, але танці й співи теж допомагали досягти того духовного стану.

Від багатократного повторення мантри й скакання він почав входити в стан, коли мислення, логіка та вулиці міста вже не мали великого значення — голова була геть порожньою, і Пауло повертався до реальності вряди-годи, аби пересвідчитися, чи Карла супроводжувала його. Так, вона там, і було б дуже добре, якби залишилася в його житті ще надовго, хоча він познайомився з нею заледве три години тому.

Він був певен, що те саме сталося з нею — інакше б вона запросто могла покинути його ще в ресторані.

Чоловік уже краще розумів слова Крішни до воїна Арджуни перед битвою. Це не цитата з книги, але в його душі звучало так:

Борися, бо необхідно боротися, бо ти стоїш перед боєм.

Борися, бо ти перебуваєш у гармонії з Усесвітом, з планетами, сонцями, що вибухають, та зірками, що зменшуються й згасають назавжди.

Борися, щоб виконати своє призначення, не думаючи про вигоди чи прибутки, про втрати чи стратегії, про перемоги чи поразки.

Шукай винагороди не собі, а Найвищій Любові, яка нічого не дарує, крім короткого контакту з Космосом, і для цього вимагає найповнішої відданості — без сумнівів, без запитань, — любові заради самої любові й нічого більше.

Любов, яка нікому нічого не винна, не зобов'язана, яка просто радіє існуванню й можливості проявитися.

Валка прибула на Дам і почала кружляти площею. Пауло вирішив зупинитися тут, дати можливість дівчині, з якою він зустрівся, повернутися до нього — вона здавалась іншою, розслабленішою, ніби задоволеною його присутністю. Сонце вже не палило, як раніше, на-вряд чи він знов побачить дівчат з оголеними грудьми, але, як завжди, з усіма його передбаченнями відбувалося протилежне: обоє помітили потужне світло зліва від місця, де сиділи. І через повну бездіяльність вирішили піти побачити, що відбувається.

Рефлектори освітлювали модельку, геть голу, з тюльпаном, який заледве прикривав її сором. За фон правив обеліск у центрі Даму. Карла запитала в одного з асистентів, що то є.

— Реклама, замовлена департаментом туризму.

— І оце — та Голландія, яку ви продаєте іноземцям? Голі люди прямо тут, у місті?

Асистент відійшов, не відповівши. У цей момент сесія зупинилась, і Карла рушила до іншого асистента, доки гримерниця сходила на сцену, щоб підретушувати праву грудь модельки. Карла повторила те саме запитання. Злегка приголомшений тип попросив не заважати, та дівчина знала, чого хотіла.

— Здається, ви напружені. Чим саме стурбовані?

— Освітленням. Освітлення швидко зникає, і невдовзі Дам буде у темряві, — відповів асистент, бажаючи вивільнитися від цієї прояви.

— Ви не тутешній, чи не так? У нас осінь щойно починається, і сонце ще буде світити до сьомої. Крім того, я маю владу зупинити сонце.

Асистент витріщився на неї. Вона домоглася, чого хотіла: привернути увагу.

— Для чого ви робите рекламу з голою жінкою, яка тримає тюльпан перед соромом? Отаку Голландію ви хочете продати світу?

Відповідь була роздратованою, але стриманою:

— Яку Голландію? Хто вам сказав, що ви в Голландії, країні, де вікна в будинках завжди виходять на вулицю, низькі, з мереживними фіранками, аби всі могли бачити, що відбувається всередині, й переконатися, що ніхто не грішить, а життя кожної родини — це розгорнута книга? Ось Голландія, дівчино: країна, охоплена кальвінізмом, де кожен є грішником, доки не доведе протилежне, гріх оселився в серці, у думках, у тілі, у почуттях. І лише благодать Божа може врятувати декого — не всіх, тільки обраних. Ви тутешня і ще не зрозуміли цього?

Він запалив сигарету й продовжив, бачачи, що дівчина, щойно така зарозуміла, тепер здавалася переляканою.

— Це не Голландія, юнко, це — Амстердам, із повіями у вікнах та наркотиками на вулицях, оточений невидимим санітарним кордоном. Горе тим, хто наважиться винести ці ідеї за межі міста. Вони не тільки отримають поганий прийом, але й не знайдуть собі номера в готелі,

якщо не будуть належно одягнуті. Ви знаєте про це чи не знаєте? Тоді, будь ласка, відійдіть і не заважайте працювати.

Але відійшов якраз він сам, лишивши Карлу з таким виглядом, ніби кулаком по пиці одержала. Пауло спробував заспокоїти її, але вона пробурмотіла сама собі:

— Отак воно і є. Він має рацію, так і є.

Як це? Хіба? Прикордонник носив сережку!

— Існує невидимий мур довкола міста, — відповіла вона. — Вам хочеться подуріти? Тоді ми знайдемо місце, де кожен може робити майже все, що заманеться, але не переходячи межі, бо буде заарештований за наркоторгівлю, навіть якщо лише сам споживав, а дівчина — за відверту нецнотливість, адже треба носити бюстгальтери, бути скромною та високоморальною, інакше ця країна ніколи не рухатиметься вперед.

Пауло був дещо здивований. Вона зібралася йти:

— Зустрінемося тут о дев'ятій вечора — я ж обіцяла повести тебе послухати справжню музику й потанцювати.

— Та ну, не треба...

— Таки треба. Не втікай, бо чоловіки ніколи не забирали мене в дурнях.

Карла мала сумніви: шкодувала, що не взяла участі в отих танцях і співах на вулиці, тоді більше б наблизилася до нього. Але, зрештою, такими і є ризики, на які мусить наражатися кожна пара.

Пара?

«Я живу з вірою у все, що мені кажуть, і врешті завжди розчаровуюсь, — звикла чути вона. — У тебе так не бувало?»

Звісно, бувало, та у 23 роки вже зміла непогано захищатися. І єдиний вихід — якщо не вірити людям — це перетворитися на того, хто завжди живе захистом, не здатний кохати, приймати рішення, завжди перекладаючи на інших провину за кожну помилку. Яка радість від такого життя?

Усі, хто вірить у себе, так само вірять в інших. Бо знають, що коли будуть зражені — а таки ж будуть, таке життя, — здатні помститися. Але життя цим і приємне — нараженням на ризики.

Нічний клуб, до якого Карла його запросила, з промовистою назвою «Парадізо» був насправді... церквою. Храм XIX століття, первинно побудований для потреб місцевої релігійної спільноти, яка вже в середині 1950-х років помітила, що не здатна привабити багато людей, попри те що була таким собі варіантом реформованого лютеранства. У 1965 році через проблему коштів на утримання останні парафіяни вирішили покинути будівлю, два роки потому вона була зайнята хіпі, які знайшли там, у центральному нефі, чудове місце для дискусій, дебатів, концертів та політичних заходів.

Через два роки поліція їх вигнала, але місце й далі пустувало, і хіпі повернулися ще більшим числом, тож влада мала або застосувати силу, або залишити, як є. На зустрічі між представниками волохатих розпусників та бездоганно вдягненим муніципалітетом вирішили дозволити встановити сцену на місці олтаря за умови сплати податків з кожного проданого вхідного квитка й дуже обережного ставлення до вітражів позаду.

Податки, ясна річ, ніколи не були сплачені — організатори завжди доводили, що культурні заходи збиткові, та нікого воно, певно, і не обходило, і про друге вигнання теж не йшлося. Вітражі завжди утримувалися в чистоті, будь-яка маленька тріщинка одразу рестав-

рувалася свинцем та кольоровим склом, що виявляло славу й красу Царя Царів. Коли відповідальних питали, чому вони так дбають про це, ті відповідали:

— Тому що вони красиві. І треба було праці, щоб їх вимислити, витворити й установити на місце. Ми тут показуємо своє мистецтво та поважаємо мистецтво наших попередників.

Коли вони ввійшли, люди танцювали під музику одного з класиків того часу. Через височенну стелю акустика була не з найкращих, та яке це має значення? Хіба Пауло думав про акустику, коли співав «Харе Крішна» на вулицях? Найголовніше було геть інше: усі всміхалися, розважалися, курили, обмінювалися поглядами, звабливими чи просто захопливими.

У ту пору ніхто вже не вимагав плати за вхід чи податків — префектура дбала не стільки про дотримання закону, скільки про опікувану власність, яку тепер доглядали таким чином.

Здавалося, гола жінка з тюльпаном на соромі була не єдиною в перетворенні Амстердама на столицю певного типу культури — хіпі відродили місто, і, на думку Карли, майже всі готелі були зайняті: кожен хотів бачити оте плем'я без вождя, про яке розказували — брехливо, звичайно, — нібито дівчата завжди були готові зайнятися любов'ю з першим-ліпшим.

— Голландці розумні.

— Ще б пак. Ми вже завоювали цілий світ, із Бразилією включно.

Вони піднялися на один з балконів, які оточували центральний неф. Диво відсутності акустики дозволяло трохи поговорити: гучнюща музика лишилась унизу і не заважала. Та ні Пауло, ні Карла не хотіли розмовляти — вони перехилилися через дерев'яні поручні й почали розглядати, як люди танцюють. Вона запропонувала зійти й приєднатися, та Пауло сказав, що єдина музика, під яку він і справді вмів танцювати, — це «Харе Крішна, Харе Рама». Обоє засміялися, запалили одну сигарету на двох, і тут же Карла подала комусь знак: крізь дим він зміг побачити ще одну дівчину.

— Вілма, — представилася та.

— Ми вирушаємо до Непалу, — сказала Карла, і Пауло розреготався.

Вілма злякалася такій новині, та не видала своїх емоцій. Карла попросила дозволу поговорити зі своєю подругою по-голландськи, і Пауло знов почав розглядати, як там, унизу, танцюють.

Непал? Значить, дівчина, яку він недавно зустрів і якій, здавалося, подобається його компанія, збирається незабаром поїхати? І вона сказала «вирушаємо», ніби мала компанію для такої пригоди. У таке далеке місце квиток мав коштувати цілого статку.

Пауло закохався в Амстердам, але знав причину: він не був сам. Йому не треба зав'язувати розмову ще

з кимось, бо вже знайшов приятельку, з якою готовий мандрувати всіма тутешніми місцями. Сказати, що він почав закохуватися в неї, було б перебільшенням, але темперамент, як у Карлі, він обожнював: вона точно знала, куди хоче потрапити.

Але вирушати в Непал? З дівчиною, яку навіть проти своєї волі врешті-решт мав би оберігати й захищати — саме так його виховали батьки? Це було поза його фінансовими можливостями. Він знав, що йому треба зрештою покинути це зачароване місце і його мета — якби це дозволила тамтешня митниця — площа Пікаділлі й ті люди, що також прибували туди з усього світу.

Карла й далі розмовляла зі своєю подругою, а він робив вигляд, що зацікавлений музикою: Саймон і Гарфункель, «Бітлз», Джеймс Тейлор, Сантана, Карлі Саймон, Джо Кокер, Бі Бі Кінг, Кріденс Клеаруотер Рівайвл — нескінченний перелік, який зростає щомісячно, щоденно, щогодинно. Ще в нього завжди була та бразильська пара, яку зустрів удень, що могла б звести його з іншими людьми, але ж хіба можна дозволити, щоб отак узяла й поїхала геть та, яка заледве встигла ввійти в його життя?

Він почув знайомі акорди «The Animals» і згадав, що попросив Карлу відвести його в Дім висхідного сонця. Кода композиції наганяла страху, він знав, про що йдеться в тексті, та ясно чутна небезпека приваблює й причаровує.

*О мати, скажи дітям
Не робить, як оце я, —*

*Провести грішне й нище життя
В Домі висхідного сонця¹.*

Натхнення прийшло зненацька — пояснювала Карла Вілмі.

— Як добре, що ти себе контролюєш. Могла б занастити все.

— Непал?

— Так. Тому що одного дня я стану старою, товстою, з ревним чоловіком, дітьми, які не дають мені дбати про себе, роботою в конторі, повторюючи щоденно ті самі речі, і зрештою звикну до цього, до рутини, до комфорту, до місця, де мешкаю. Я завжди можу повернутися до Роттердама. Завжди можу порадіти дивовижній допомозі з безробіття або соціального страхування, які дають наші політики. Завжди можу стати президентом «Shell», або «Phillips», або «United Fruit», тому що я голландка, а вони довіряють лише землякам. Але поїхати до Непалу — зараз або ніколи: я вже старію.

— У 23 роки?

— Роки минають швидше, ніж ти думаєш, Вілмо, і я раджу тобі зробити те саме. Ризикни зараз, коли ще маєш здоров'я й відвагу. Ми обидві згодні, що Амстердам — це місце нудне-нуднуче, але вважаємо так, бо звикли до нього. Сьогодні, коли я побачила

¹ Еквісилабичний і римований переклад І. Оржицького.

цього бразильця і його сяючі очі, збагнула, що нудна сама. Я не помічала вже красу свободи, тому що звикла до цього.

Вона подивилася вбік і побачила Пауло із заплющеними очима, заслуханого в «Stand by Me»¹, і продовжила:

— Отже, мені треба знов відкрити красу — не більше. Розуміти, що, хоча одного дня й повернуся, ще є багато речей, яких я не бачила й не зазнала. Куди піде моє серце, якщо я не відаю ще багатьох шляхів? Якою буде моя наступна мета, коли я ще не вирушила звідси, як мала б? На які пагорби я здіймуся, якщо не бачу жодного мотуза для страховки? Я приїхала з Роттердама до Амстердама з цією метою, спробувала спонукати кількох чоловіків вирушити в уявні дороги, сісти на кораблі, що ніколи не прибувають у порти, здійнятися до неба без меж, та всі відмовилися: вони лякалися мене або невідомої мети. Та сьогодні я зустріла цього бразильця. Не зважаючи на мою думку, він рушив вулицею, співаючи «Харе Крішна» й танцюючи. Я бажала зробити те саме, та моє побоювання показати себе сильною жінкою мене зупинило. Тепер я більше не вагатимусь.

Вілма й далі не надто розуміла, чому Непал і як він допоміг Карлі.

— Коли ти підійшла й згадала про Непал, я передчула, що це таки здійсненна річ. Бо в ту ж хвилину помітила,

¹ «Стій поруч зі мною» (англ.) — одна з найвідоміших ритм-енд-блюзових пісень авторства й виконання Бена Кінга.

що він виказав не просто здивування, а страх. Певно, богиня надихнула мене сказати це. Мені не так тоскно, як уранці, як цілий тиждень, коли я навіть сумнівалася, чи буду спроможна втілити в життя цю мету.

— Ти давно маєш цю мрію?

— Ні. Вона почалася з вирізки з однієї альтернативної газети. Відтоді це не виходить у мене з голови.

Вілма збиралася запитати, чи вона викурила багато гашишу протягом дня, та якраз підійшов Пауло.

— Ходімо потанцюємо? — спитав він.

Вона взяла його за руку, і вони спустилися разом до центрального нефа церкви. Вілма застигла, не знаючи, що робити їй, та це було ненадовго: щойно її побачили одну, хтось уже підходив та зав'язував розмову — тут усі балакали з усіма.

Коли вони вийшли в легенький дощ і тишу, у їхніх вухах гуло від музики. Треба було кричати одне до одного.

— Ти будеш тут завтра?

— Буду на тому ж місці, де ти мене знайшов уперше. Потім мені треба йти туди, де продають автобусні квитки до Непалу.

Знову Непал? Автобусні квитки?

— Можеш поїхати зі мною, якщо хочеш, — сказала вона, ніби роблячи йому велику ласку. — Але я хотіла б повести тебе на якусь прогулянку поза Амстердамом. Ти вже бачив вітряки?

Вона сама засміялася зі свого запитання — отакою решта світу уявляла собі її країну: сабо, вітряки, корови, вітрини з проститутками.

— Зустрінемося на звичайному місці, — відповів Пауло, напівгужливо й напівзадоволено, тому що вона — цей взірць краси, з квітами у волоссі, у довгій спідниці, корсеті, вишитому дзеркальцями, дбайливо зачесаним волоссям, ароматом пачулі, сама досконалість — хотіла знову з ним зустрітися. — Буду тут десь о першій годині. Маю поспати трохи. Але ж ми збиралися сходити до якогось Дому висхідного сонця?

— Я сказала, що покажу один. А не те, що піду з тобою.

Вони пройшли менше двохсот метрів до якогось завулка, де були двері без жодного напису й не чулося ніякої музики.

— Наприклад, тут. Хотіла б дати тобі два напучення. — Вона подумала спочатку про слово «порада», та це був би найпомилковіший у світі вибір. — Нічого звідти не винось: поліція, якої ми не бачимо, спостерігає з одного із цих вікон, хто відвідує заклад. І, як правило, обшукує тих, хто виходить. І той, хто виходить звідти з якоюсь річчю, потрапляє прямісінько до в'язниці.

Пауло згідно кивнув і спитав, яким же є друге напучування.

— Не пробуй.

Сказавши це, поклала йому поцілунок на губи — невинний цілунок, який обіцяв багато, але не давав нічого, — повернулась і попрямувала до свого готелю. Пауло лишився там сам, питаючи себе, чи повинен був увійти, чи ні. Мабуть, було краще повернутися до свого нічлігу й почати припасовувати на куртку металеву аплікацію у формі зірки, яку купив цього вечора.

Однак цікавість була сильнішою, і він рушив до дверей.

Вузкий коридор із низькою стелею погано освітлювався. У кінці голомозий чоловік з написаним на обличчі досвідом у поліції поглянув на нього згори вниз — славнозвісний «фейс-контроль», коли оцінюють наміри, рівень нервозності, фінансовий стан та професію людини. Він запитав, чи в Пауло є гроші, аби тратити. Так, але він не збирається, як на митниці, показувати кількість. Чоловік повагався хвилю, але дозволив пройти: певно, турист, туристів таке не цікавить.

Кілька людей лежали на матрацах, розкиданих по підлозі, інші притулилися до стін, пофарбованих у червоне. Чому він тут? Щоб задовольнити хворобливу цікавість?

Ніхто не розмовляв і не слухав музику. Уся його хвороблива цікавість задовольнялася лише блиском — або браком блиску — в очах усіх довкола. Він спробував заговорити з хлопцем свого віку, зі в'ялою шкірою і якимись слідами на лиці й на голому торсі, ніби його покусала якась комаха, і він чухався до роз'ятрення й почервоніння.

Зайшов інший чоловік, який здавався на десять років старшим, ніж більшість юнаків на вулиці, та, мабуть, був того ж віку. Він здавався — принаймні в той момент — єдиним при тямі. Невдовзі він буде вже в іншому світі,

і Пауло підійшов до нього в надії довідатися трохи більше, ніж просто одна фраза для книжки, яку збирався написати в майбутньому, — він мріяв стати письменником і вже заплатив надто високу ціну за це: госпіталізації до психіатричних клінік, ув'язнення й тортури, утрата юнацького кохання, бо тій дівчині мати заборонила навіть наблизитися до нього, зневага однокласників, коли ті побачили, що він став одягатись інакше.

І як реванш — загальні заздрощі, коли він закрутив роман із красивою й багатою жінкою та почав мандрувати світом.

Та чому він думав про себе посеред такого занепаду? Тому що мав поговорити з кимось отут. Він сів поряд із підстаркуватим молодиком, який щойно зайшов. Побачив, що в того із собою ложка з вигнутою ручкою й шприц, явно вживаний уже багато разів.

— Я хотів би...

Підстаркуватий молодик піднявся й пересів до іншого кута, але Пауло дістав із сумки щось із три-чотири долари в еквіваленті й поклав їх поряд із ложкою на підлогу. Чоловік із подивом витріщився на нього.

— Ви поліцейський?

— Ні, я не з поліції, навіть не голландець, я хотів лише...

— Ви журналіст?

— Ні. Я письменник. Саме тому я тут.

— І які книжки пишете?

— Поки жодної. Спочатку маю дослідити.

Той глянув на гроші й знову на Пауло, сумніваючись, що такий молодий уже щось пише — хіба для газет, які були частиною «Невидимої пошти». Він потягся за грошима, та Пауло його зупинив.

— Лише п'ять хвилин розмови. Тільки п'ять хвилин.

Підстаркуватий молодик погодився — ніхто ніколи не заплатив йому ні цента за його час відтоді, як він покинув перспективну посаду в одному великому міжнародному банку, спробувавши вперше «поцілунок голки».

«Поцілунок голки»?

— Він самий. Ми колемося кілька разів перед тим, як увести героїн, бо те, що називають болем, для нас є прологом зустрічі з чимось, чого ви ніколи не зможете зрозуміти.

Вони шепотіли, щоб не привертати уваги інших, але Пауло знав, що, навіть якби в цей момент у приміщення кинули атомну бомбу, жоден і не думав би втекти.

— Але не називайте моє ім'я.

Він почав розказувати, і п'ять хвилин минули швидко. Можна було відчутися присутність диявола в тім домі.

— І як? Яке відчуття?

— Це не піддається опису — тільки самому спробувати. Чи повірити опису Лу Ріда та «Velvet Underground»¹:

¹ «Оксамитове підпілля» (англ.) — альтернативний рок-гурт зі США, менеджером якого був Енді Воргол; Лу Рід, ключовий учасник гурту, у своїх піснях описував власний сексуальний досвід та експерименти з наркотиками.

*Cause it makes me feel like I'm a man
When I put a spike into my vein
And I tell you things aren't quite the same
When I'm rushing on my run
And I feel just like Jesus' son¹.*

Пауло вже слухав Лу Ріда. Цього було замало.

— Спробуй описати, будь ласка. П'ять хвилин минають.

Чоловік глибоко зітхнув. Одне око він скопив на Пауло, а друге — на шприц. Йому треба було швиденько відповісти й позбавитися настирливого «письменника», поки того не виженуть разом із грошима.

— Я так розумію, що ви вже мали досвід з наркотиками. І переживали ті відчуття, що викликають гашиш і марихуана: спокій і піднесення, віру у свої сили, бажання їсти й займатися любов'ю. Для мене нічого з цього не є важливим — це речі з того життя, якого нас навчили. Ви курите гашиш і думаєте: «Світ прекрасний, нарешті я звертаю увагу на речі», — але, залежно від дози, урешті-решт вирушаєте в подорожі, які ведуть у пекло. Ви вживаєте LSD і думаєте: «Чорт забирай, як це я не помічав раніше, що земля дихає, а кольори змінюються щомиті?» Це ви хочете знати?

Це він і хотів знати. Але почекав продовження.

¹ Тому що це дає мені почутися людиною, / Коли ширяюся у вену, / І скажу тобі, що речі вже не такі, / Коли я лечу в очманінні / Й почуваюся, ніби Ісусів син.

— З героїном цілковито інакше: ви контролюєте все — своє тіло, свій розум, свої вміння. І безмежне, невимовне щастя охоплює цілий Усесвіт. Христос на Землі. Крішна у ваших венах. Будда всміхається вам з небес. Жодних галюцинацій, усе це реальність, чиста реальність. Вірите?

Ні, він не вірив. Але не сказав нічого, лише кивнув головою.

— Наступного дня немає похмілля, тільки відчуття, що ви дісталися раю і повернулися в мерзоту цього світу. Тоді йдете працювати й розумієте, що все це брехня, люди намагаються виправдати свої життя, здаючись важливими, щохвилини створюючи труднощі, бо це їм дає відчуття поважності, влади. Ви більше не витримуєте всього цього лицемірства й хочете вернутися в рай, але рай дорогий, а двері — вузькі. Хто входить, виявляє, що життя прекрасне, що сонце насправді може бути поділене на промені, уже немає більше цієї круглої, монотонної кулі, на яку навіть дивитися неможливо. Наступного дня ви повертаєтеся з роботи в потягу, повному людей з поглядом ще більш порожнім, ніж здається погляд тутешніх людей. Усі думають, як повернуться додому, приготують вечерю, подивляться телевізор, забудуть про дійсність... Чоловіче, дійсність — оцей білий порошок, а не телевізор!

Що далі підстаркуватий молодик говорив, то більше Пауло відчував спокусу спробувати принаймні один раз, тільки один раз. І чоловік розумів це.

— З гашишем я знаю, що існує світ, до якого я не належу. Те саме з LSD. Але героїн, чоловіче, героїн — це я. Він каже, що варто жити, незалежно від того, що думають ті, хто зовні. Але має одну проблему...

Це ж чудово, що та проблема є. Пауло треба було дізнатися про неї негайно, бо він перебував у кількох сантиметрах від кінчика голки й свого першого досвіду.

— Проблема в тому, що організм поступово відсуває межу. Я почав, витрачаючи п'ять доларів на день, сьогодні потребую двадцять доларів, щоб дістатися раю. Продав уже все, що мав, — зараз лишається жебракування, а після жебракування — крадіжки, тому що диявол не хоче, щоб люди пізнавали рай. Я вже знаю все, що має статися, бо так уже сталося з усіма, хто тут сьогодні. Та мені на це байдуже.

Цікаво. У кожного своя думка, з якого боку дверей розташований рай.

— Гадаю, уже збігли п'ять хвилин.

— Так, ви дохідливо пояснили, і я вам дякую.

— Коли писатимете про це, не будьте, як інші, які постійно засуджують те, чого не розуміють. Будьте чесним. Заповніть лакуни вашою уявою.

Обидва вважали розмову завершеною, але Пауло залишався на місці. Підстаркуватий молодик на те не зважав: поклав гроші до кишені, гадаючи, що раз той заплатив, то має право бачити.

Він насипав трохи білого порошку в ложку з вигнутою ручкою і клацнув під нею запальничкою. Порошок

почав потроху кипіти й перетворюватися на рідину. Незнайомець попросив Пауло допомогти йому накладати джгут так, аби вена надулася.

— Дехто вже не має вільного місця, колються в ногу, у тильний бік долоні, та в мене, дякувати Богові, ще довгий шлях попереду.

Він наповнив шприц рідиною з ложки й точно так, як казав на початку, уколівся голкою кілька разів у передчутті моменту відкриття згаданих дверей. Нарешті вприснув — і його очі перестали бути тривожними й перетворилися на блаженні, щоб через п'ять чи десять хвилин утратити світло й застигнути на якійсь точці в просторі, де, як він уважав, мали майоріти Будда, Крішна й Христос.

Пауло підвівся й, переступаючи через простягнених на брудних матрацах людей, намагаючись якнайменше шуміти, попрямував до виходу, але голомозий охоронець не дозволив йому пройти.

— Ви зайшли недавно. І вже йдете?

— Так, не маю грошей на це.

— Брехня. Дехто бачив, як ви дали кілька банкнот Тедові (це мало бути ім'я підстаркуватого молодика, з яким він балакав). Ви прийшли сюди спробувати залучити до себе парафіян?

— У жодному разі. Я лише поговорив з одним чоловіком, і пізніше ви можете запитати його, про що ми розмовляли.

Він знову спробував пройти, але тіло велетня заважало. Пауло відчув страх, хоча розумів, що нічого пога-

ного не могло статися: Карла сказала, що зовні, у вікнах, поліцейські спостерігали за закладом.

— Один мій друг хотів би побалакати з вами, — сказав велетень, показуючи на двері в кінці салону й голосом даючи зрозуміти, що він мав підкоритися. Мабуть, історія з поліцейськими була вигадкою Карли, щоб наснажити його.

Бачачи, що немає особливого вибору, він попрямував до вказаних дверей. Не встиг підійти, як їх відчинив скромно вдягнений чоловік, з волоссям і бакенбардами в стилі Елвіса Преслі. Він увічливо запросив увійти й запропонував стілець.

Кабінет не мав нічого спільного з тим, що він звик бачити в кіно: спокусливі жінки, шампанське, чоловіки в чорних окулярах з якою-небудь великокаліберною зброєю. Навпаки, він був скромний — пофарбований набіло, якісь дешеві репродукції на стіні, на столі нічого, за винятком телефона. Прямо над письмовим столом — старовинним, але в прекрасному стані — було величезне фото.

— Вифлеємська вежа, — сказав Пауло, не помітивши, що вимовив це рідною мовою.

— Саме так, — відповів чоловік теж по-португальськи. — Звідти ми вийшли, щоб завоювати світ. Бажаєте випити чого-небудь?

Нічого. Серце ще не заспокоїлося.

— Гарзд, гадаю, ви людина зайнята, — продовжив чоловік, сказавши фразу, яка не відповідала ситуації, та

підкреслювала чемність. — Ми побачили, що ви ввійшли, вийшли, побалакали лише з одним із наших клієнтів і маєте вигляд не перевдягненого поліцейського, а людини, котра зі значними труднощами змогла дістатися цього міста й насолодитися всім, що воно пропонує.

Пауло нічого не відповів.

— Вас не зацікавив і прекрасний продукт, що ми тут пропонуємо. Вас не обтяжить показати паспорт?

Ясно, що обтяжить, а хіба можливо відмовитися? Він простяг руку до сумки, припасованої на поясі, дістав документ і простяг типу навпроти. І одразу роздумав: а що, як той не віддасть документ?

Але чоловік заледве проглянув сторінки, усміхнувся й віддав.

— О, чудово. Небагато країн. Перу, Болівія, Чилі, Аргентина, Італія. Крім Голландії, звичайно. Сподіваюся, ви пройшли кордон без проблем.

Без жодної проблеми.

— Куди ви їдете тепер?

— До Англії.

Це єдине, що йому спало на думку, утім він і так не мав жодного наміру розказувати цьому чоловікові про свій повний маршрут.

— Я хотів би зробити вам одну пропозицію. Мені треба переправити певний товар — ви собі уявляєте, який — у Дюссельдорф, у Німеччині. Усього два кілограми, які легко можна розмістити під сорочкою. Ми

купимо великий светр, звичайно; усі носять светри й пальта взимку. До речі, ця ваша куртка згодиться вже не надовго — осінь надходить.

Пауло очікував на пропозицію.

— Ми заплатимо п'ять тисяч доларів: половину в Амстердамі, а другу частину — коли вручите матеріал нашому партнерові в Німеччині. Вам треба перетнути лише один кордон — не більше. І, поза всяким сумнівом, це зробить вашу подорож до Англії незрівнянно більш комфортною. Тамтешня митниця зазвичай дуже сувора, як правило, просить показати, скільки грошей у «туриста» із собою.

Це просто неймовірно. Пропозиція була надто споклива, ці гроші дозволили б йому безперервно подорожувати два роки.

— Нам треба тільки, щоб ви дали відповідь якнайшвидше. Ідеально було б завтра. Будь ласка, зателефонуйте завтра о четвертій вечора за цим номером.

Пауло взяв простягнуту йому картку з надрукованим номером, можливо, тому, що вони саме розподіляли багато товару, а можливо, остерігалися графологічного аналізу.

— Прошу мене пробачити, але маю далі працювати. Дуже вдячний, що ви зайшли до мого скромного кабінету. Я роблю лише так, щоб люди були щасливі.

І, сказавши це, чоловік підвівся, відчинив двері, і Пауло знову вийшов у кімнату з людьми, притуленими до стін чи простягненими на брудних матрацах на

підлозі. Проїшов упевнено повз охоронця, що цього разу посміхнувся йому як співучаснику.

І вийшов на дрібний дощ, благаючи, щоб Бог допоміг йому, просвітив, не покинув у цю мить.

Пауло був у незнайомому районі, не знав, як дістатися центру, не мав плану міста, нічого не мав. Звичайно, у безвиході завжди можна скористатися таксі, та він хотів проїтися під тою мжичкою, яка скоро перетворилася на справжній дощ, але все одно, здавалося, не могла змити нічого — ані довкола, ані в голові з постійними думками про п'ять тисяч доларів.

Він питав людей, як пройти до площі Дам, та вони минали його — ще один божевільний хіпі, що приїхав сюди й не знає, як знайти своїх. Нарешті одна співчутлива душа, продавець у газетному кіоску, зайнятий упорядкуванням ранкових газет, продав йому план міста й показав на ньому, як пройти.

Він прийшов до нічліжки, нічний порт'є засвітив спеціальну лампу, щоб побачити щоденний штампель, який ставили гостям перед виходом таким собі невидимим чорнилом. Ні, у нього був штампель попереднього дня, він прожив 24 години, що здавалися нескінченними. Він був змушений заплатити ще за один день: «Тільки, будь ласка, не штампелюйте зараз, я піду в душ, маю помитися, бо ж брудний в усіх смислах».

Порт'є погодився й попросив підійти не пізніше, як за півгодини, тому що закінчувалася його зміна. Пауло зайшов до спільної душевої, де голосно балакали люди;

тоді повернувся до своєї кімнати, узяв папірець із телефоном, що весь час тримав у руці дорогою додому, знов повернувся до душевої вже роздягненим і з папірцем у руці. І перша річ, яку зробив, — це розірвав його на шматочки, намочив, щоб ніхто не зміг більше стулити все до купи, і кинув на підлогу. Хтось обурився: це не місце, аби щось викидати, — он, будь ласка, кошук на сміття під одним із умивальників. Дехто спинився, дивлячись на неотесу, що не знає, як акуратно поводитись у загальних місцях, та він навіть не глянув у їхній бік і не пояснив нічого, але зробив, що сказано, хоч уже багато часу так не чинив.

І, зробивши це, знов вийшов на дощ і відчув: так, тепер він вільний. Звичайно, він завжди міг повернутися до того місця, звідки прийшов, узяти іншу картку, та знав, що з ним більше не говоритимуть: він мав свій шанс і не скористався ним.

Чим залишався страшенно задоволений.

Він упав на ліжку, упевнений, що демони забралися геть. Ті сподівалися, що він погодиться і стане ще одним підданим їхнього царства. Йому здавалися смішними такі думки — зрештою, наркотики вже були достатньо демонізовані, — та в цьому випадку люди мали рацію. Але ж смішно: після того як він завжди захищав наркотики як спосіб розширення свідомості, тепер же сподівався, що голландська поліція перестане терпіти будь-які «будинки висхідного сонця», усіх пов'яже й пошле десь подалі від людей, які хочуть лише миру та любові для світу.

Він почав бесіду з Богом чи ангелом, бо не міг заснути. Підійшов до шафи, куди поклав свої речі, відчинив, дістав зошит, де зазвичай записував деякі думки й випадки. Але не збирався занотувати все, що розказав Тед, — і навряд чи напише про це в майбутньому. Він лише записав слова, які, здавалося йому, були продиктовані Богом:

Немає різниці між морем і хвилями.

Коли наростає хвиля, вона зроблена з води.

Й коли вдаряється об пісок, зроблена з тої ж води.

Скажи мені, Господи: чому обидві речі однакові?

Де загадка й де межа?

Господь каже: усі речі й люди однакові; це є

загадка й це межа.

К оли Карла прийшла, бразилець уже був там — великі темні кола під очима, ніби всю ніч не склепив повік, або... Вона воліла не думати про другу можливість, яка б означала, що цій людині не можна довіряти більше ніколи, а вона вже звикла до його присутності й до його запаху.

— То що, ходімо подивитися на один із символів Голландії — вітряк?

Він знехотя піднявся й пішов із нею. Вони сіли в автобус і почали віддалятися від Амстердама. Карла сказала йому, що треба купити квиток — усередині був касовий апарат, — та він зігнував застереження; Пауло погано спав, відчував утому від усього, потребував відновлення. Мало-помалу сили почали повертатися.

Пейзаж був той самий: безмежні рівнини, перерізані дамбами й підйомними мостами, де пропливали навантажені баржі. Він ніде не бачив вітряків, та був день, сонце знову сяло, аж Карла зазначила, що це рідкість — у Голландії завжди дощить.

— Я написав учора дещо, — сказав Пауло, діставши із сумки зошит і прочитавши вголос. Вона не сказала, сподобалося їй чи ні.

— А де море?

— Море було тут. Існує старе прислів'я: «Бог створив світ, а голландці — Голландію». Тепер воно далеко — ми не зможемо побачити вітряк і море за один день.

— Ні, я не хочу бачити море. Навіть вітряк — річ, яка, гадаю, має захоплювати туристів. Та я не належу до такого типу, як ти, певно, знаєш.

— І чому ти зразу не сказав? Я вже сита по зав'язку від цього маршруту, показуючи моїм іноземним друзям річ, яку навіть не використовують за призначенням. Могли б лишитися в місті.

...І піти туди, де продають квитки на автобус, подумав він. Але змовчав: усе потрібно робити вчасно.

— Я раніше цього не сказав, тому що...

...І без жодної підготовки його історія вдалася.

Карла тільки слухала, з полегшенням і занепокоєнням водночас. Чи не надто перебільшена його реакція? Пауло, що з ейфорії впадає в депресію й навпаки?

Коли він закінчив усю розповідь, почувся краще. Дівчина вислухала його мовчки й не даючи оцінки. Не вважала, судячи з усього, що він викинув п'ять тисяч доларів у смітник у душовій. Вона не вважала його слабким — і сама думка про це дозволила йому почуватися сильнішим.

Нарешті підїхали до вітряка, де група туристів слухала пояснення: «Найстаріший стоїть у — назва не до вимовляння, — найвищий у — назва не до вимовляння, — перемелювали кукурудзу, зерна кави, какао, виробляли олію, допомагали нашим мореплавцям великі

дерев'яні дошки перетворювати на кораблі, завдяки чому ми й дісталися далеко, розширювали імперію...»

Пауло почув, що автобус сигналізує про від'їзд, узяв Карлу за руку й попросив зараз же повернутися до міста. За два дні ні він, ні інші туристи не подужають згадати, для чого служив той вітряк. Він подорожував не для того, щоб навчитися таких речей.

На зворотнім шляху, на одній із зупинок, зайшла жінка, наділа пов'язку «Контролер» і почала питати у всіх квитки. Коли надійшла черга Пауло, Карла задивилася кудись убік.

— У мене немає, — відповів він. — Я гадав, що це безплатно.

Певно, контролерка вже чула такі вибачення тисячу разів, бо у своїй відповіді, майже завченій, сказала, що Голландія, поза всяким сумнівом, дуже щедра, але тільки люди з дуже низьким інтелектуальним рівнем можуть думати, що тут і безплатний транспорт.

— Ви вже бачили таке десь у світі?

Ясно, що ні, але так само не бачив і... — він відчув, як Карла нишком тицьнула його в бік, і вирішив, що далі — без аргументів. Заплатив двадцятикратну вартість квитка, ще й був змушений витримати погляди інших пасажирів — усі кальвіністи, поважні шанувальники порядку й усі без звички вчащати на Дам та прилеглі квартали.

Коли вони вийшли з автобуса, Пауло почувся незатишно: чи не намагається нав'язати свою волю ця дівчина,

завжди така гречна, але націлена за всяку ціну досягти свого? Чи тепер не час сказати «прощай» і дати їй іти своєю дорогою? Вони заледве познайомились і вже провели більше 24 годин разом, один при одному, ніби так і мало бути.

Карла ніби прочитала його думки, тому що запитала піти з нею в агенцію, де вона збирається купити собі квиток до Непалу.

Прямо з автобуса!

Це була найбільш несамовита річ, яку він міг собі уявити.

Так звана агенція була насправді мізерним кабінетом, з єдиним працівником — він представився як Ларс Якошь-Там-Іще, одне з цих прізвищ, які не до запам'ятовування.

Карла спитала, коли вирушає найближчий *Magic Bus*¹ (саме так він називався).

— Завтра. У нас лишилося тільки два місця, які напевно куплять. Якщо ж ні, дорогою хто-небудь зупинить і приєднається.

Добре, принаймні у неї не буде часу підготуватися...

— А чи безпечно жінці їхати самій?

— Сумніваюся, що ви будете самі довше, ніж 24 години. Набагато раніше, ніж прибудете в Катманду, ви вже закохаєте в себе всіх пасажирів чоловічої статі. Ви й інші жінки, що подорожують самі.

¹ Чарівний автобус (англ.).

Найкумедніше, що Карла НІКОЛИ не думала про таку можливість. Вона втратила купу часу, шукаючи пару з-поміж зграї боягузливих хлопців, здатних пізнати лише те, що вже знали, — для них навіть Латинська Америка вже мала бути небезпекою. Їм подобалося почуватися вільними, хоча насправді всі вони трималися за мамину спідницю. Вона зрозуміла, що Пауло намагався приховати своє хвилювання, і це її втішило.

— Я хочу купити квиток туди. Потім подумаю про зворотний.

— До Катманду?

Адже оцей *Magic Bus* робив кілька зупинок, збираючи чи висаджуючи пасажирів: Мюнхен, Афіни, Стамбул, Белград, Тегеран або Багдад (залежно від шляху, який був відкритий).

— До Катманду.

— Вам не цікаво подивитись Індію?

Пауло побачив, що Ларс і Карла фліртують. Ну і? Вона не була його коханою — просто недавньою знайомою, дівчиною милою, але сторонньою.

— Скільки коштує квиток до Катманду?

— Сімдесят американських доларів.

СІМДЕСЯТ ДОЛАРИВ, щоб доїхати на інший край світу?

Що ж це за автобус такий? Він не міг повірити по-чутому.

Карла дістала гроші з-за пояса й простягла «агентові з подорожей». Отой Ларс заповнив квитанцію

ресторанного типу, без особливих деталей, окрім імені, номера паспорта й пункту призначення. Тут же настав печаток, що не означали нічого, геть нічого, але надавали значущості квитку. Простяг його Карлі разом з мапою маршруту.

— Гроші не повертаються в разі закритих кордонів, природних катастроф, збройних конфліктів дорогою й подібних речей.

Вона прекрасно розуміла.

— Коли вирушає найближчий *Magic Bus*? — запитав Пауло, виходячи зі своєї мовчанки та поганого настрою.

— Коли як. Ми не є регулярною транспортною лінією, як самі розумієте.

Тон Ларса був злегка ворожим — так говорять до ідіотів.

— Я це знаю, але ви не відповіли на моє запитання.

— У принципі, якщо все буде добре з *Magic Bus*-ом Кортеса, він має прибути сюди за два тижні, відпочити й вирушити в нову подорож до кінця місяця. Але я нічого не можу гарантувати: Кортес, як і інші наші водії...

Він вимовив «наші» так, ніби це стосувалося якоїсь великої компанії, хоча сам щойно це заперечив.

— ...ненавидять їздити завжди по тому самому маршруту, вони — власники автобусів, і Кортес може обрати маршрут на Марракеш, наприклад. Або на Кабул. Він постійно мені про це говорить.

Карла попрощалася, метнувши смертоносний погляд на шведа.

— Якби я не був настільки зайнятий, то запропонував би себе водієм для вас, — сказав Ларс, відповідаючи на німе прощання Карли. — Так ми могли б краще познайомитися.

Супутник дівчини для нього не існував.

— Ще буде можливість. Коли повернуся, можемо піти випити кави й поговорити.

І в цей момент Ларс, облишивши свій зверхній тон господаря світу, сказав дещо ніким не очікуване.

— Хто їде туди, зазвичай не повертається — принаймні протягом найближчих двох або трьох років. Саме так кажуть водії.

Викрадення? Напади?

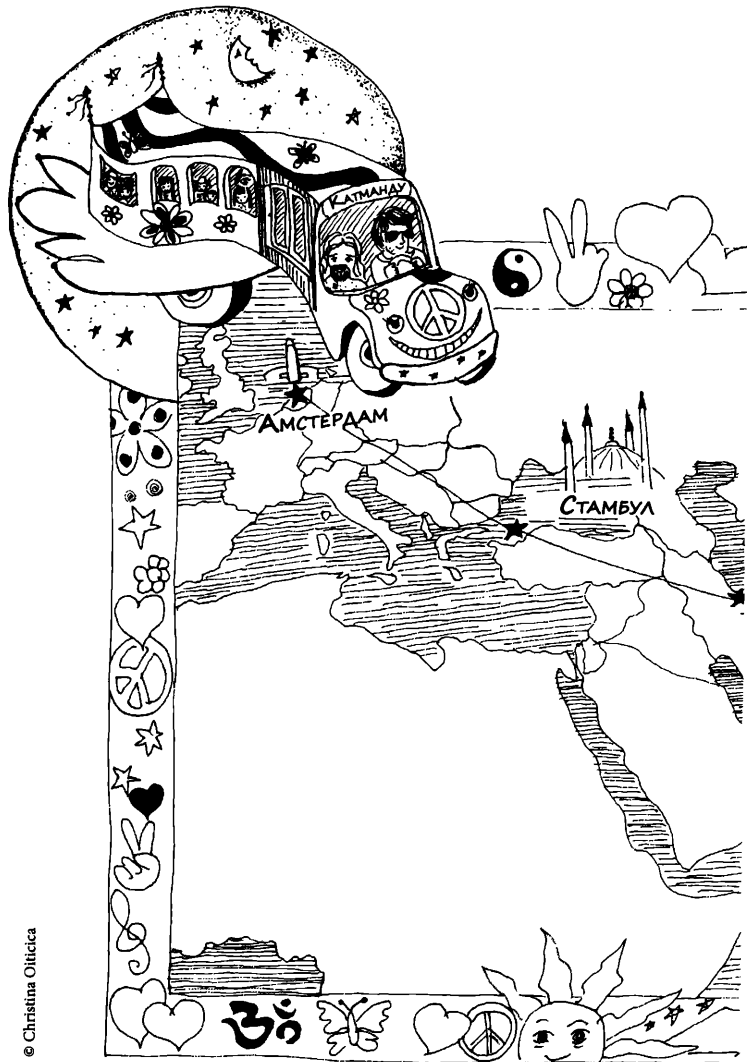
Нічого подібного. Катманду називають «Хангри-ла́», райська долина. Після того як ви при звичаєтеся до високогір'я, знайдете там усе, що треба в житті, на-вряд чи матимете бажання повернутися, аби знову жити в місті.

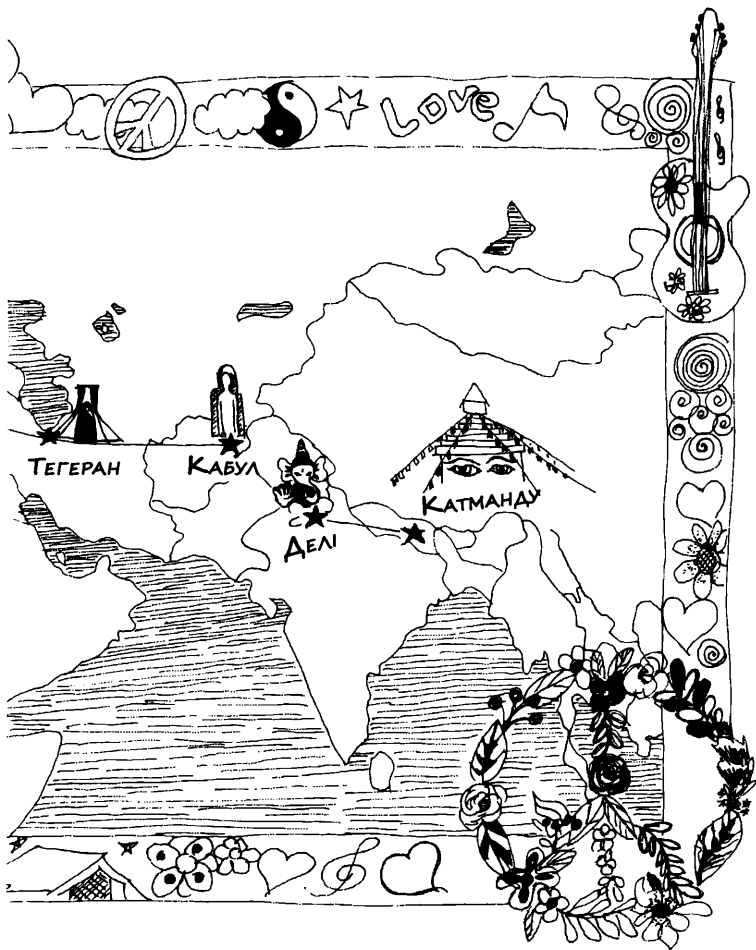
Разом із квитком він також дав іншу мапу з позначеними зупинками.

— Завтра об одинадцятій. Без запізнення. Хто не з'явиться о цій годині, не буде допущений на посадку.

— А чи не рано?

— У вас буде купа часу виспатися в автобусі.

Карла, як людина наполеглива та впевнена, вирішила напередодні, під час зустрічі на Дамі та подальших прогулянок, що Пауло необхідно було їхати з нею. Їй подобалася його компанія, проте вони провели разом лише трохи більше 24 годин. Тож їй тепер навіть приємно було зрозуміти, що вона ніколи ним не захопиться, тому що вже починала відчувати щось особливе до бразильця, і треба було це швидко скінчити: вважала, що не існувало нічого кращого, ніж пожити з кимось разом, аби чари розвіялися менш як за тиждень.

Якби ж це тривало, залишити в Амстердамі чоловіка, котрого вважала ідеальним, означало б зіпсувати поїздки постійними згадками про нього. І, якби й далі в її думках ріс образ ідеального чоловіка, вона б повернулася з півдороги, вони б одружилися — що зовсім не було в її планах на перевтілення, — бо інакше він би вирушив у той далекий край, екзотичний, повний індіанців і з кобрами на вулицях великих міст (хоча вважала, що оця друга частина, певно, була легендою, однією з численних, що розповідали про його країну).

Тому для неї Пауло просто був певною людиною в певний час. Вона не мала жодного наміру перетворити свою подорож до Непалу на кошмар — увесь час

відмовлятися від пропозицій інших. Вона збиралася їхати, бо це справді була найнесамовитіша річ поза її межами — а вона була вихована майже без обмежень.

Вона ніколи б не пішла по вулицях за крішнаїтами, ніколи б не дозволила себе захопити купою індійських гуру, яких би зустріла і які єдине, чого вміли навчити, — це «звільнити свідомість». Ніби звільнена свідомість, повністю звільнена, наближає когось до Бога. Після своїх перших — невдалих — спроб у цьому плані тепер єдиним уважала прямий контакт із Божеством, якого вона боялася і якому поклонялася водночас. Усе, що її цікавило, — самота й краса, прямий контакт із Богом і, насамперед, добряча відстань від світу, який надто добре знала і який більше її не цікавив.

Чи не була вона замолодою, щоб діяти так, мати цей тип мислення? Карла завжди могла змінити ідею в майбутньому, але, як вони погодилися з Вілмою в кофі-шопі, рай — як його уявляють собі на Заході — був незначний, нудний і плаский.

Пауло й Карла сіли на вулиці в одному кафе, де подавали тільки бісквіти й каву — і нічого з усіх тих продуктів, що можна знайти в кофі-шопах. Обоє повернули обличчя до сонця — один сонячний день після дощу, — свідомі того, що це блаженство мало зникнути з години на годину. Вони не обмінялися й словом після того, як вийшли з «агентства подорожей», маленького кабінету,

який до того ж подивував Карлу: вона сподівалася на-трапити на щось професійніше.

— Отже...

— ...отже, це, можливо, останній день, який ми про-водимо разом. Ти їдеш на схід, а я — на захід...

— На майдані Пікаділлі ти побачиш копію того, що й тут, з єдиною різницею — центр площі. Безперечно, статуя Меркурія набагато красивіша, ніж фалічний символ Даму.

Карла не знала, але після розмови в «агентстві» він почав відчувати безмежне бажання супроводжувати її. Сказати краще: пізнати місця, куди можна з'їздити лише раз у житті — і все це за якісь сімдесят доларів. Він відкидав думку, що починає захоуватися в дівчину поряд просто тому, що це ще не була справжня думка, заледве ймовірність: він ніколи не захоплювався кимось, хто не мав бажання відповісти на його кохання.

Пауло почав вивчати карту: вони перевалили б через Альпи, проїхали б принаймні дві комуністичні країни, прибули б у перший мусульманський край у його житті, про котрий стільки читав у зв'язку з дервішами, котрі крутилися, і танцювали, і зустрічалися з духами, що аж сходяв на виставу однієї групи, яка перебувала в Бразилії й виступала в найменшому театрі міста. Усе, що тривалий час було лише інформацією з книжок, могло тепер перетворитися на дійсність.

За сімдесят доларів. У компанії людей з таким же духом пригод.

Так, майдан Пікаділлі був лише круглою площею з людьми в барвистих одягах, що порозсідалися довкруг, де поліція ніколи не застосовувала зброю, пивні закривалися об одинадцятій ночі й звідки вирушали якісь екскурсії до історичних пам'яток або чогось іще в тому ж дусі.

Кількома хвилинами тому він уже змінив думку: пригода набагато цікавіша за площу. Стародавні казали, що зміни постійні й безперестанні, бо життя минає швидко. Якби речі не змінювалися, не було б Усесвіту.

Чи міг він, отже, так швидко змінити думку?

Багато почуттів рухають людським серцем, коли воно зважується присвятити себе духовному шляху. Це може бути гідна спонука, як-от віра, любов до ближнього або милосердя. Або ж просто примха чи страх самотності, цікавість чи бажання бути коханим.

Ніщо з цього не важливе. Справжній духовний шлях сильніший від спонук, що привели нас на нього. Небагатьом випадає на нього ступити з любов'ю, дисципліною й гідністю. Настає мить, коли ми дивимося назад, пригадуємо початок нашої дороги й починаємо сміятися самі з себе. Ми були здатні рости, однак наші ноги пройшли дорогу з причин, які здавалися нам важливими, а насправді були геть мізерними. Ми спроможні поміняти напрямок у ту мить, коли це ставало дуже важливим.

Любов Господа сильніша за причини, що привели нас до Нього. Пауло вірив у це з усією силою душі. Могутність Господа перебуває з нами щомиті, і треба відваги, щоб дозволити їй проявитися в думках, почуттях, подиху, — необхідна мужність, аби змінити думку, коли починаємо розуміти, що ми — просто інструменти Його волі, і саме Його волі маємо коритися.

— Я так відчуваю, що ти хочеш, аби я сказав «так», бо вчора в «Парадізо» поставила пастку.

— Ти ненормальний.

— Завжди.

Так, вона дуже хотіла, щоб він поїхав з нею, але, як кожна жінка, що знає спосіб мислення чоловіків, не могла цього визнати. Якби сказала, він відчув би себе підкорювачем або, що гірше, підкореним. А Пауло тепер уже збагнув усеньку гру, назвавши це «пасткою».

— Відповідай на моє запитання: хочеш, щоб я поїхав?

— Мені цілком байдуже.

«Будь ласка, поїдь», — подумала вона про себе. Не тому, що ти аж такий цікавий чоловік, — насправді швед з «агенції» був значно більш наполегливий і рішучий. Але з тобою я почувуюся краще. І мене просто гордість пройняла, коли ти вирішив дослухатися до моєї ради й зрештою врятував бозна-яку кількість душ, не погодившись везти героїн до Німеччини.

— Байдуже? Це значить, що тобі все одно.

— Атож.

— У такому разі, якщо зараз я підведуся, повернуся до «агенції» й куплю квиток, що лишився, це не зробить тебе більше або менше щасливою?

Вона поглянула на нього і всміхнулася. Сподівалась усмішкою сказати все: вона дуже рада, що Пауло супроводитиме її в мандрівці, але просто не могла висловити цього.

— Ти платиш за каву, — сказав він, підводячись. — Я вже купу грошей витратив сьогодні на штраф.

Пауло прочитав усмішку на її губах, яка мало приховувала радість. Вона сказала перше, що спало на гадку:

— Тут жінки завжди платять за себе. Ми не створені як об'єкти пожадання. А тебе оштрафували, бо мене не послухав. Та все гаразд, я й не хочу, аби ти мене слухав, і сьогодні я плачу.

«От нудна жінка, — подумав Пауло, — завжди має готову думку на все», — хоча насправді був у захваті від її манери щомиті стверджувати свою незалежність.

Поки вони поверталися до агенції, він запитав, чи вона й справді вірить, що можна доїхати до Непалу, такого далекого краю, заплативши так дешево за квиток.

— Кілька місяців тому я теж мала певні сумніви, навіть коли побачила вирізок з оголошенням про автобуси в Індію, Непал, Афганістан — завжди від сімдесяти до ста доларів. Аж доки не прочитала в «Арку», такому

альтернативному журналі, розповідь однієї людини, що поїхала й повернулася, і відчула безмежне бажання зробити те саме.

Вона змовчала про те, що збиралася лише поїхати туди, а повернутися за багато років. Пауло могла не сподобатися ідея вертатися самому через тисячі кілометрів, що їх відділяли від пункту призначення.

Тож мала пристосуватися до цього: жити — це пристосовуватись.

Той славнозвісний *Magic Bus* не мав нічого чарівно-го й аж ніяк не був схожий на плакати, розвішані в агенції, — кольоровий кузов, увесь у малюнках і гаслах. Це був просто автобус, який свого часу правив за шкільний транспорт, без відкидних сидінь та з багажником на даху, де лежали припасовані запасні каністри з бензином та шини.

Водій зібрав групу — десь із двадцять осіб — здавалося, що всі ніби з одного фільму, хоча вік міг варіюватися від неповнолітніх утікачів із дому (було двоє дівчат такого ґатунку, у яких жодного документа не спитали) аж до одного пана з устромленими за горизонт очима і з виглядом, ніби вже досяг просвітлення, до якого так прагнув, і тепер вирішив здійснити прогулянку. Довгу прогулянку.

Водіїв було двоє: один розмовляв з англійським акцентом, а другий мав виразно індійську зовнішність.

— Хоча я ненавиджу правила, нам доведеться підкоритися деяким. Перше: ніхто не може мати при собі наркотики після перетину кордону. У деяких країнах це призводить до ув'язнення, а в інших, як-от в Африці, можуть відрубати голову. Сподіваюся, ви добре зрозуміли зміст сказаного.

Водій зупинився, щоб переконатися, що всі зрозуміли. Люди, здавалося, повністю прокинулися.

— Унизу, у багажнику, я везу каністри з водою й армійські пайки. Кожен пайок містить м'ясний паштет, галети, злаково-фруктовий батончик, плитку шоколаду з горіхами або карамеллю, порошок апельсиновий сік, цукор, сіль. Готуйтеся бути без гарячої їжі після того, як проїдемо Туреччину.

Транзитні візи будуть видані на кордоні. Вони платні, але не надто дорогі. У деяких країнах, як-от у Болгарії, що перебуває під комуністичним режимом, ніхто не зможе покидати автобус. Справляйте ваші фізіологічні потреби заздалегідь, бо я не зупинятимуся.

Водій поглянув на годинник.

— Час рушати. Візьміть ваші рюкзаки в салон із собою — і сподіваюся, що ви захопили спальні мішки. Будемо зупинятися вночі, іноді на заправках, які я знаю, але переважно в полі, біля шосе. У деяких місцях, де ні перше, ні друге неможливо — як-от у турецькому Стамбулі, — будуть дешеві готелі.

— Чи можна покласти рюкзаки на дах автобуса, аби мати більше простору для ніг?

— Так, звичайно. Але не дивуйтеся, якщо їх там не знайдете, коли десь зупинимося попиту кави. Усередині, у задній частині автобуса, є місце для багажу. Тільки одне багажне місце, як сказано на зворотній частині буклета з мапою подорожі. І питна вода не включена в ціну квитка, тож сподіваюся, кожен захопив пляшки із собою. Ви зможете набрати води на заправках.

— А як щось трапиться?

— Тобто?

— Хтось із нас захворіє, наприклад.

— У мене є аптечка першої допомоги. Але це саме *перша* допомога. Достатня, щоб довести хворого до якогось міста. Тому дбайте, дуже дбайте про тіло, ніби це ваша душа. Сподіваюся, всі зробили щеплення проти жовтої пропасниці та віспи.

Першу Пауло зробив: жоден бразилець не може покинути країну без цього, тому що іноземці, буває, вважають їх зараженими всілякими хворобами. Але він не робив щеплення проти віспи, оскільки в його країні вважалося, що одне з дитячих захворювань — кір — уже імунізувало організм.

Та, хоч би як, водій нікого не питав про довідку. Люди почали заходити й обирати місця. Багато хто поклав наплічники на сусідні сидіння, та водій одразу забрав багаж і закинув його до задньої частини автобуса.

— По дорозі ще підсядуть люди — от егоїсти.

Дівчата, що здавалися неповнолітніми, мабуть, із підробними паспортами, сіли поряд. Пауло сів з Карлою, і вони одразу почали сперечатися про місце біля вікна. Карла придумала мінятися місцями що три години, і вночі, аби вже спати спокійно, вона лишалася біля вікна. Пауло розцінив цю ідею як аморальну й несправедливу, бо дівчина завжди б мала куди зіпертися головою. Урешті було погоджено щоночі теж мінятися місцями.

Двигун завівся, і шкільний автобус, перетворений на щось таке романтичне лише в назві, *Magic Bus*, почав

подорож у тисячі кілометрів, яка мала їх привести на інший край світу.

— Поки водій говорив, у мене було відчуття, що я вирушаю не в якусь пригоду, а на військову службу, обов'язкову в Бразилії, — сказав він приятельці, згадуючи обіцянку, дану під час спуску з Анд автобусом, яка вже багато разів відкладалася.

Цей коментар розізлив Карлу, але не могла ж вона сваритися чи пересідати на інше місце після заледве п'яти хвилин поїздки. Дівчина витягла зі своєї сумки книжку й узялася читати.

— Ну як, ти задоволена, що їдеш в омріяне місце? До речі, тип з «агенції» нас обдурив — ще є вільні місця.

— Він не обдурив: ти ж чув, як водій сказав, що люди ще підсідатимуть дорогою. І я не їду в якесь місце — я повертаюся.

Пауло не зрозумів відповіді, а вона не пояснила, тому він рішив дати їй спокій і почав дивитися на безмежну рівнину довкола, скрізь перерізану каналами.

Чому Бог створив світ, а голландці створили Голландію? Чи ж на землі не було ще земель, що чекали на заселення?

Через дві години всі вже перезнайомились чи принаймні представились, оскільки була група австралійців, хоча симпатичних і усміхнених, але не дуже праглих балакати. Карла теж робила вигляд, ніби читає книжку, назву якої вже й забула, та насправді, мабуть, думала про пункт призначення, про прибуття в Гімалаї, до яких іще

було їхати тисячі кілометрів. Пауло з власного досвіду знав, що з цього починається туга, але не сказав нічого; принаймні вона не зіграла свій поганий настрій на ньому — уже добре. В іншому випадку довелось б пересісти.

Позаду сиділи двоє французів — батько з дочкою, що видавалася невротичною, але захопленою; збоку — ірландська парочка: хлопець тут же представився й розказав, що вже їздив один раз, а тепер везе свою кохану, бо Катманду, «якщо доїдемо туди, звичайно», було місцем, де він збирався провести принаймні два роки, — хоча повернувся раніше через свою роботу, але тепер кинув усе, продав колекцію мініатюрних копій автомобілів, за яку дістав добрі гроші (колекція автомобільних мініатюр принесла гроші?), звільнив квартиру, умовив кохану їхати з ним і усміхався на всі тридцять два.

Карла почула фразу «місцем, де збирався провести принаймні два роки» і, перервавши удаване читання, спитала чому.

Раян — так звали ірландця — пояснив, що в Непалі ніби втрачаєш відчуття часу, увіходиш у паралельну реальність, де все можливе. Мерт, кохана Раяна, не була ні симпатичною, ні навпаки, але, безумовно, явно не вважала, що Непал був місцем, де вона б замешкала протягом наступних років.

Та, судячи з усього, її кохання виявилось сильнішим.

— Що ти маєш на увазі під паралельною реальністю?

— Той духовний стан, що опановує твої тіло й душу, коли відчуваєшся щасливим, а серце сповнене любові.

Зненацька все, що є частиною твоєї буденності, набуває іншого значення, кольори стають яскравішими, усе, що тебе дратувало — як-от холод, дощ, самотність, навчання, праця, — здається новим. Бо принаймні на долю секунди ти ввійшов у душу Всесвіту й насолодився нектаром богів.

Ірландець здавався задоволеним, ніби пояснив словами таке, що можна було зазнати тільки відчуттями. Мерт показувала своїм виглядом, що не надто рада розмові з красивою голландкою, — входила в протилежну паралельну реальність, яка робить усе час від часу бридким і гнітючим.

— Є також інший бік, коли дрібниці нашої щоденності перетворюються на великі вдавані проблеми, — вів далі Раян, ніби відгадавши стан душі своєї коханої. — Існує не одна, а багато паралельних реальностей. Ми перебуваємо в автобусі, бо так захотіли, маємо тисячі кілометрів попереду й можемо обрати, як подорожувати: шукаючи мрію, що раніше здавалася неможливою, чи бачачи незручні сидіння та надокучливих людей. Усе, що ми уявляємо тепер, буде матеріалізуватися протягом усієї подорожі.

Мерт удала, ніби не розуміє натяку.

— Коли я був у Непалі вперше, здавалося, що в мене дійсний контракт з Ірландією. Якийсь голос невтомно мені повторював: «Проживай це зараз, скористайся кожною миттю, бо ти повернешся на свою землю, не забудь зробити фото, щоб показати друзям, який ти

безстрашний і відважний і зазнав такого, чого й вони хотіли б, та не мають відваги». Аж доки одного дня разом з іншими я не пішов подивитися одну печеру в Гімалаях. На наш подив, у місці, де не росте нічого, була маленька квітка, у півпальця завбільшки. Ми сприйняли це як чудо, знак і, щоб виявити пошану, вирішили взятися за руки й заспівати мантру. Кілька секунд здавалося, що печера вібрує, холод більше не дошкуляє, далекі гори наближаються. І чому це сталося? Тому що люди, котрі раніше мешкали тут, залишили майже на дотик відчутну вібрацію любові, здатну вплинути на будь-яку людину або річ, що з'явилася в тому місці. Як та проросла насінина квітки, прагнення — наше безмежне прагнення зробити світ там, назовні, трохи кращим — набувало форми й впливало на все.

Мерт, певно, уже чула цю історію багато разів, але Пауло й Карла були зачаровані словами Раяна.

— Не знаю, скільки часу це тривало, та коли ми повернулися в монастир, де зупинилися, і розповіли, що з нами сталося, один з монахів сказав, що там десятки років мешкав чоловік, якого вони називали святим. Сказали також, що світ тепер змінюється і всі пристрасті — абсолютно всі — стануть інтенсивнішими. Ненависть буде сильнішою й руйнівною, а любов явить своє обличчя ще осяйнішим.

Водій перервав розмову повідомленням, що теоретично вони мали б зараз їхати до Люксембурга й провести там ніч, але, на його думку, ніхто з присутніх

не мав герцогство за пункт призначення, тому вони поїдуть далі й спатимуть під відкритим небом, неподалік від одного німецького міста Дортмунда.

— Я невдовзі зроблю зупинку, аби ви змогли перекусити, і зателефоную на фірму попередити, щоб наступні пасажири були готові до відправлення раніше зазначеного. Якщо ніхто не їде до Люксембурга, заощадимо дорогоцінні кілометри.

Усі заплодували. Мерт і Раян уже збиралися повернутися на свої місця, коли Карла їх зупинила.

— Але ж ти не міг би стрибнути в паралельну реальність, тільки медитуючи й вручаючи своє серце Божеству?

— Я роблю це постійно. Але також повсякчас думаю про печеру. Про Гімалаї. Про монахів. Гадаю, що я вже відбув строк у тому, що називають «західною цивілізацією». Я в пошуках нового життя. Крім того, тепер, коли світ справді змінюється, як позитивні емоції, так і негативні будуть проявлятися з більшою силою, і я, тобто ми не налаштовані зіткнутися з поганим боком життя.

— Немає необхідності, — сказала Мерт, уперше втручаючись у розмову й демонструючи на практиці, що за кілька хвилин зуміла подолати отруту ревнощів.

Пауло до певної міри розумів це. Він уже зазнавав такого — у більшості випадків, коли міг вибрати поміж помстою та любов'ю, вибирав любов. Це навіть не завжди був найкращий вибір — іноді це вважали боягузством, іноді він сам почував, що ним керує страх, а не щире бажання покращити світ. Він був людською істотою

з усіма її слабкостями, не розумів усього, що відбувалося в його житті, але дуже хотів вірити, що шукає світло.

Уперше відтоді, як сів у цей автобус, Пауло збагнув, що це було йому передбачено: здійснити цю подорож, познайомитися з цими людьми, зробити річ, яку звик проповідувати, але не міг зважитися, — віддатися Всесвіту.

Невдовзі люди вже сформували свої групки, у деяких випадках на спорідненості мови, в інших — через певний невербальний інтерес, наприклад сексуальний. За винятком двох дівчат, мабуть-таки неповнолітніх, які намагалися триматись відчужено від усього й усіх, бо з певністю вважали себе центром уваги, чого насправді не було. Перші п'ять днів проминули швидко, тому що всі звірялись одне одному й обмінювалися враженнями. Монотонність не пригнічувала, хоча рутинна переривалася тільки зупинками на заправках — поповнити запас бензину й води, купити кілька бутербродів і напої, сходити в туалет. А решта — це розмови, розмови і знов розмови.

І всі спали під зорями, у більшості випадків відчуваючи сильний холод, але раді можливості бачити небо, розуміючи, що так вони розмовляють із тишею, сплять у товаристві майже видимих ангелів, припиняють існування у якусь мить — хоч це й було б заледве на долі секунди, — щоб відчути вічність і безмежність довкола.

Пауло й Карла об'єдналися з Раяном і Мерт — правда, Мерт приєдналася знехотя, бо вже багато разів чула

цю історію про паралельні реальності. Тож її присутність зводилася до постійного нагляду за своїм коханим, щоб не бути змушеною вернутися з півдороги, через те що не змогла лишатися цікавою жінкою, навіть після двох спільних років.

Пауло теж помітив інтерес ірландця, який за першої ж нагоди спитав про зв'язок між ними, і одержав пряму відповідь Карли:

— Ніякого.

— Добрі друзі?

— Навіть і не це. Просто супутники.

І хіба ж це не правда? Він вирішив приймати речі, як є, і облишити недоречний романтизм. Вони нагадували двох моряків у плаванні до якоїсь країни: навіть якщо займали одну каюту, один спав на нижній койці, другий — на верхній.

Що більше Раян цікавився Карлою, то більше Мерт утрачала певність, сердилася, нічого не показуючи, звичайно, бо це було б виразною ознакою залежності, — і почала присуватися до Пауло, сідаючи поряд під час розмов, кладучи голову на його плече, поки Раян розказував про все, чого навчився після повернення з Катманду.

— **Я**ке диво!
Після шести днів подорожі збудження почало поступатися нудьзі, закралася рутинна, заповнивши все довкола. Тепер, коли ніхто вже не мав нічого новенького до оповіді, усім здавалося, що вони майже нічого іншого й не робили, лише їли, спали під відкритим небом, шукали кращої пози для сидіння, відчиняли й зачиняли вікна через сигаретний дим, нудилися власними історіями та розмовами інших — і ніхто не втрачав нагоди шпигнути іншого, як зрештою завжди роблять людські істоти, збиті в стадо, хай навіть таке маленьке й доброзичливе.

Так тривало, доки не завидніли гори. І долина. І річка, що мчала урвищем. Хтось запитав, де вони їдуть, і водій-індієць сказав, що в'їхали в Австрію.

— Незабаром спустимося й зупинимося, щоб усі могли помитися. Немає нічого кращого за холодну воду, аби люди пересвідчилися, що кров тече по венах і є думки, які можна відкинути геть.

Усі пожвавішали від думки про повне оголення, абсолютну свободу, щонайтісніший контакт із природою.

Водій в'їхав на кам'янисту дорогу, автобус хитався з боку на бік, і багато хто закричав від страху, та водій

тільки сміявся. Нарешті приїхали на берег якогось струмка, точніше, рукава річки, яка вийшла з русла, зробивши невеликий вигин зі спокійними водами, а потім верталася в основну течію.

— Півгодини. Скористайтеся, аби поспати.

Усі побігли по рюкзаки: частиною будь-якого багажу хіпі були рушничок для рук, зубна щітка й шматок мила, оскільки завжди ставали десь табором замість розміститися в готелі.

— Смішно від цих байок, що ми не миємося. Ми, можливо, чистіші, ніж більшість буржуа, які нас обговорюють.

Обговорюють? Та хто на це зважає? Сам факт прийняття критики вже дає владу тому, хто критикує. На того, хто це зауважив, упало кілька розлючених поглядів — ніхто з хіпі не приділяв найменшої уваги тому, що казали інші, хоч це й було напівправдою, бо всім подобалося привертати увагу своїми одেжами й квітами, відвертою й провокаційною чуттєвістю на кожному кроці, декольте, що натякали на груди без бюстгальтерів, й іншим. І довгі спідниці, бо це було жіночно й елегантно — так вирішили колективні стилісти, чиїх імен ніхто не знав. Чуттєвість, до речі, була не способом притягти чоловіків, а відчуттям гордості за власне тіло й бажанням це виявити перед усіма.

Хто не мав рушника, похапав запасні майки, сорочки, светри, нижню білизну — коротше, будь-що, аби витерти мокре тіло. Одразу ж усі вийшли й дорогою до

берега почали повністю роздягатися — за винятком, звичайно, двох дівчат, які теж зняли верхній одяг, та залишили трусики й ліфчики.

Дув досить сильний вітер, і водій сказав, що місце було сухе й на узвишші, тож усе швидко просохне.

Ті, хто проїжджав дорогою нагорі, не змогли б побачити, що там, унизу. Гори затуляли від сонця, але краса — скелі обабіч з уцепленими в них соснами й відшліфованими за віки каменями — була такою, що всі одразу кинулися, не роздумуючи, у холодну воду, кричали, бризкали водою на інших — момент спільності між різними групками, що утворилися в подорожі, ніби кажучи: «Ми тому мандруємо, що належимо до світу, який ненавидить бути нерухомим».

Коли ми лишаємося в тиші на якийсь час, починаємо чути Бога, подумав Пауло. Та коли волаємо з радощів, Бог теж нас чує й з'являється тут, щоб благословити.

Водій та його помічник, які вже, певно, безліч разів бачили молоді голі тіла, без жодного сорому показати себе, залишили групу купатися й пішли оглянути, чи все добре з тиском у шинах та рівнем мастила.

Уперше Пауло бачив Карлу голою й повинен був контролювати себе, щоб не почати ревнувати. Груди в неї були не великими, але й не маленькими, вона нагадувала модельку, яку він побачив на Дамі, тільки красивішу, незрівнянно красивішу.

Та справжньою королевою була якраз Мерт, довгонога, з досконалими пропорціями, богиня, що зійшла

в якусь долину посеред австрійських Альп. Вона всміхнулася, помітивши, що Пауло споглядає її, і він усміхнувся у відповідь, знаючи, що все це було лише грою, щоб збудити ревності Раяна й змусити його відволіктися від голландської спокуси. Як усі ми знаємо, зумисна гра може перетворитися на дійсність — і в якусь мить Пауло замріявся й вирішив, що надалі спробує штурмувати жінку, яка — з власної волі — усе більше наближалася до нього.

Мандрівники випрали одяг. Парочка примітивних дівчат робила вигляд, що не бачить поряд групу з понад двадцяти оголених людей і раптом ніби знайшла якусь страшенно цікаву тему для розмови. Пауло виправ і викрутив сорочку й труси, зібрався випрати штани, а вдягнути — запасні, що завжди мав із собою, та потім вирішив, що краще залишити це на наступне колективне купання — джинси служили для всього, але сохнули довго.

Він угледів щось схоже на капицю на вершині однієї з гір та поміж зéлені — сліди від потоків, що, певно, струменіли навесні, коли танули сніги. Тепер це були піщанисті лінії, які спускалися з гори.

Усе інше було абсолютним хаосом — нагромадженням чорних каменів, перемішаних між собою, без жодної системи й естетики, що робило їх особливо красивими. Не було й спроби організуватися або пристосуватися так, аби краще протистояти постійному натиску природи. Вони могли бути тут уже мільйони років або заледве два тижні. Дорожні знаки попереджали водіїв про можливі

зсуви, і це означало, що гори ще формувалися, були живими, камені шукали одне одного, як це роблять люди.

І цей хаос був прекрасним, був джерелом життя, таким, як він уявляв собі Всесвіт навколо й усередині себе. Ця краса не була плодом порівнянь, молитов чи бажань — просто способом проживання свого довгого життя у формі каменів, сосон, що могли зірватися з гір, але повинні були лишатися там уже багато років, бо знали, що бажані каменям, приємні їх зору, і вони перебували у взаємному захопленні.

— Там, нагорі, є церква або каплиця, — зауважив хтось.

Так, усі вже побачили, та гадали, що це було лише їхнє відкриття, а тепер розуміли, що ні, і подумки питали, чи там хтось мешкає, чи її покинули багато років тому, чому пофарбували набіло місце, де скелі були чорні, як зуміли дістатися туди для будівництва — та, хоч там як, каплиця була тут єдиною річчю, відмінною від первісного хаосу довкола.

І так вони стояли, споглядаючи сосни й скелі, намагаючись дізнатися, де була верховина тих гір обабіч, одягаючись у чисте й розуміючи зайвий раз, що купання здатне лікувати багато страждань, які вперто засіли в голові.

Аж доки пролунав сигнал, що кликав їх рушати далі, а краса місцевості змусила забути про це.

Судячи з усього, Карла була одержима деякими темами. — Але ж як ти навчився цього, розуміння паралельних реальностей? Тому що одна річ — мати богоявлення, одкровення в печері, а проїжджати знову ці тисячі кілометрів — цілком інша. Неможливо отримати духовний досвід тільки в одному місці — Бог перебуває скрізь.

— Так, Бог скрізь. Він завжди поряд зі мною, коли я броджу полями Дуердойла — місця, де моя сім'я мешкає вже кілька віків, — або коли їду до Лімеріка побачити море.

Вони сиділи в ресторані на узбіччі шосе, поблизу кордону з Югославією, де народилося й виросло одне велике кохання Пауло. До цієї хвили ніхто — навіть Пауло — не мав проблем із візами. Але тепер, оскільки це комуністична країна, він місця собі не знаходив, хоча водій сказав, що нікому не слід хвилюватися: Югославія, на відміну від Болгарії, була поза залізною завісою. Мерт сиділа поряд із Пауло, Карла — поряд з Раяном, і всі робили вигляд, що «все добре», навіть розуміючи, що, можливо, уже наближався якийсь обмін парами. Мерт сказала раніше, що не збирається залишатися надовго в Непалі. Карла стверджувала, що, мабуть, їхала туди, аби ніколи більше не повернутися.

Раян вів далі:

— Коли я мешкав у Дуердойлі, місті, яке ви колись маєте побачити, хоча там часто дощить, думав, що мені призначено провести решту днів там, як мої батьки, що навіть у Дублін не їздили побачити столицю своєї країни, або як мої дід і баба, які мешкали в селі, ніколи не бачили моря і вважали Лімерік «надто великим» містом. Роками я робив те, що вони просили: школа, праця в магазинчику, школа, гра в регбі, бо місто мало свою команду, яка намагалася — але ніколи так і не змогла — вийти у вищу лігу, католицька церква, адже вона була частиною культури й самобутності моєї країни, на відміну від тих, хто живе в Північній Ірландії.

Я звик до цього, у вихідні виїжджав до моря, ще неповнолітнім пив пиво, бо господар паба був моїм знайомим, і потроху звикав до своєї долі. Зрештою, що поганого в спокійному й повільному житті, у спогляданні цих будинків, зведених, певно, одним і тим же архітектором, у зустрічах з дівчиною десь у хліві за селом, у відкритті сексу — чи була з того радість, чи ні, а секс був, були й оргазми, проте я боявся увійти в неї, а потім зазнати покари від батьків чи від Бога.

У пригодницьких книжках усі йдуть за своєю мрією, вирушають до неймовірних місць, переживають труднощі, але врешті стають переможцями й розповідають історії своїх подвигів на ринках, у театрах, у фільмах — у всіх місцях, де є охочі слухати їх. Ми читаємо ці книжки й думаємо: моя доля буде такою, урешті я завоюю світ, стану багатим, повернуся на батьківщину як герой,

і всі заздритимуть мені, шануватимуть за те, що я зробив. Жінки всміхатимуться, коли я проходитиму поряд. Чоловіки скидатимуть шапки й проситимуть розповісти тисячний раз, що трапилося в тій чи тій ситуації, як же я зумів скористатися з єдиної можливості в моєму житті, щоб перетворити її на мільйони доларів. Та ці речі стаються лише в пригодницьких книжках.

Індієць (чи араб), який кермував почергово з головним водієм, підсів до них. Раян продовжив свою оповідь.

— Я пішов до війська, як і більшість хлопців у моєму місті. Скільки тобі років?

— Двадцять три. Та я не служив — отримав звільнення, бо мій батько зумів дістати для мене те, що в нас зветься «третьою категорією», тобто, так би мовити, запасний запасу, і я зміг витратити цей час на мандри. Гадаю, уже років двісті Бразилія ні з ким не воює.

— Я служив, — сказав індієць. — Відколи ми здобули незалежність, моя країна не припиняє війну — неоголошену — з нашим сусідом. У всьому винні англійці.

— Англійці завжди в усьому винні, — погодився Раян. — Вони досі окупують північну частину моєї країни, а минулого року, якраз коли я повернувся з Непалу, проблеми загострились. Тепер Ірландія на стежці війни через сутички між католиками й протестантами. Англія посилає туди війська.

— Продовжуй те, що розповідав, — перебила Карла. — Як же ти опинився в Непалі?

— Поганий вплив, — сказала, сміючись, Мерт. Раян і собі засміявся.

— Вона цілком має рацію. Моє покоління підростало, і шкільні приятелі почали емігрувати в Америку, де в нас величезна спільнота й кожен має дядька, друга, родину.

— У цьому також винні англійці, — знову втрутилася в розмову Мерт. — Вони двічі намагалися заморити голодом наш народ. Удруге, у ХІХ столітті, вони прищепили якусь заразу картоплі — нашому основному харчу — і населення почало голодувати. За оцінками, восьма частина померла від голоду — голоду! — і два мільйони мусили емігрувати, аби мати, що їсти. Слава Богу, Америка знову зустріла нас із розкритими обіймами.

Ця дівчина, що здавалася богинею з іншої планети, почала оповідати про обидві епідемії голоду — щось таке, про що Пауло ніколи не чув. Тисячі померлих, нікого, хто допоміг би народу, боротьба за незалежність і таке інше.

— Я виросла на історії, — сказала вона.

Карла спробувала повернути їх до теми, що цікавила її, — Непал і паралельна реальність, та, оскільки Мерт не закінчила ще пояснювати всім, скільки вистраждала Ірландія, скільки сотень тисяч людей померли з голоду, як під час двох спроб повстання були розстріляні їхні видатні вожді революції, як, нарешті, один американець

(так, американець!) домігся мирного договору в нескінченній війні¹, дівчина не зупинялася.

— Але це ніколи більше — НІКОЛИ БІЛЬШЕ — не повториться. Наш опір тепер значно кращий. У нас є ІРА², і ми перенесемо війну на їхню землю, з бомбами, убивствами, усім, що тільки можна. Зрештою, щойно буде пристойний привід, вони будуть змушені забрати свої брудні чоботи з нашого острова, — і додала, звертаючись до індійця: — Як ви це зробили у себе.

Індієць, якого звали Рагул, збирався розповісти, що відбувалось у них, та цього разу Карла заговорила голосно й рішуче:

— Може, Раян усе-таки закінчить свою історію?

— Мерт має рацію: були «ще інші впливи», які змусили мене поїхати до Непалу вперше. Коли я служив у війську, то вчащав до одного паба в Лімеріку, поряд із казармою. Там було все: гра в дротики, більярд, боротьба на руках, коли кожен намагається показати іншому, наскільки він мужик, готовий до будь-якого виклику. Один із завсідників був зі Сходу й майже не розмовляв,

¹ Можливо, йдеться про Еймона де Валеру (1882—1975), ірландського політика, учасника боротьби за незалежність Ірландії, згодом прем'єр-міністра й президента країни.

² Аббревіатура Ірландської Республіканської Армії (англійською так само IRA, *Irish Republican Army*) — збройної організації (унаслідок розколів існувало кілька угруповань із таким компонентом у назві), яка в описуваний у романі час вела боротьбу за відділення Північної Ірландії від Великої Британії.

тільки випивав дві чи три склянки нашої національної величі — чорного пива «Гіннес» — і виходив раніше, ніж хазяїн бару вдарить у дзвін, сповіщаючи, що скоро одинадцята ночі й час зачинятися.

Справді, традиція зачинятись об одинадцятій ночі була встановлена Великою Британією перед війною з метою перешкодити п'яним льотчикам учиняти атаки на Німеччину чи щоб недисципліновані солдати не прокидалися з запізненням і не деморалізували військо.

— Одного прекрасного дня, утомившись слухати історії про те, як усі готуються вирушити в Америку за першої ж нагоди, я попросив дозволу й підсів за стіл до того, зі Сходу. Ми сиділи так десь із півгодини — я думав, що він не говорить по-англійському, і не хотів завдати йому клопоту. Але перед тим, як піти собі, він сказав одну річ, яка застрягла в моїй голові: «Ти тут, але твоя душа деінде — на моїй землі. Іди на зустріч зі своєю душею».

Я погодився, підняв келих на знак привітання, але не вдався до розпитувань — жорстке католицьке виховання не дозволяло мені уявити щось, окрім єдності тіла й душі в очікуванні на зустріч із Христом після смерті. На Сході є якась манія, подумав я.

— Атож, — сказав індієць.

Раян зрозумів, що образив його, й вирішив удатися до самобичування.

— Та в нас ще гірша — вважати, що тіло Христове перебуває в хлібі. Не сердься на мене.

Індієць зробив рукою жест типу «та це не має жодного значення», і Раян зміг нарешті закінчити частину своєї оповіді — лише частину, тому що невдовзі до всіх мала втрутитись енергія зла.

— Я вже збирався вертатися в моє село, займатися справами — молочною фермою батька, — тоді як решта моїх друзів прагнула перетнути Атлантику й дістатися статуї Свободи, що мала їх прихистити, але зауваження чоловіка зі Сходу не виходило мені з голови всю ніч. Бо, правду кажучи, хоч би як я намагався говорити, що все добре: я одружуся з якоюсь дівчиною, ми заведемо дітей, поїдемо подалі від цього задимленого й лайливого середовища — хоч я навіть не знав інших міст, окрім Лімеріка й Дуердойла. Мені ніколи не було цікаво рушити в путь й хоча б пройтися селами — радше присілками — поміж обома містами.

Я вважав, що було достатньо, а також надійніше й дешевше мандрувати в книжках і фільмах — ніхто на планеті не бачив таких красивих полів, як ті, що оточували мене. Однак я повернувся наступного дня до паба, сів за столик до чоловіка зі Сходу й, навіть знаючи, що певні питання були надто ризикованими через відповіді, спитав, що він мав на увазі. Де була його земля?

У Непалі.

Будь-який студент-другокурсник знає, що існує місце, зване Непалом, та вже забув (хоч і вчив) назву столиці, і єдиний спогад, який мав, — воно дуже далеко. Можливо, у Південній Америці, в Австралії, Африці,

Азії — але абсолютно певно, що не в Європі, бо вже, мабуть, познайомився з кимось тамтешнім, бачив якийсь фільм або читав книжку.

Я спитав, що він хотів сказати своїм учорашнім зауваженням. Він перепитав, про що йдеться, — не пам'ятав точно. Я повторив, він і далі дивився у свій келих «Гіннеса» й нарешті порушив мовчанку: «Якщо я так сказав, ти маєш поїхати саме в Непал». — «І як туди дістатися?» — «У той же спосіб, як я сюди: автобусом».

І пішов собі. Наступного дня, коли я хотів сісти за його столик, аби краще дізнатися про душу, що чекає мене десь далеко, він сказав, що воліє побути сам, як зазвичай і робив.

Отже, якщо є місце, куди я можу дістатися автобусом, і якби я міг знайти собі супутника — хтосьна, може, одного дня я й відвідав би цю країну.

Тоді я й познайомився з Мерт, у Лімеріку. Вона сиділа в тому ж місці, де я зазвичай любив дивитися на море. Я подумав, що їй буде зовсім не цікавий хлопець, чиєю метою був не Триніті-коледж, де вона закінчувала навчання, а «Молочна ферма О'Коннеллів» у Дуердойлі. Ми одразу ж зав'язали знайомство, і в одній із розмов я розказав про дивного чоловіка з Непалу й про що він мені говорив. Незабаром я вже мав остаточно повертатися додому, і все це — Мерт, паб, друзі по казармі — стало б просто одним етапом мого життя. Та Мерт вразила мене своєю ніжністю, розумом і — чого гріха таїти? — красою. Якщо вона вважала, що я гідний її това-

риства, це давало мені більше впевненості й віри у своє майбутнє.

Якось довгими вихідними, за тиждень до кінця служби, вона повезла мене в Дублін. Я побачив місце, де мешкав автор «Дракули», та її Триніті-коледж — найбільше, про що міг мріяти. В одному з пабів поблизу університету ми пили, аж доки власник не вдарив у дзвін, а я розглядав на стінах фото авторів, які творили історію нашої країни: Джеймс Джойс, Оскар Вайльд, Джонатан Свіфт, Єйтс, Семюел Беккет, Бернارد Шоу. Під кінець нашої розмови вона простягла мені папірець з поясненням, як доїхати до Катманду — існував автобус, що вирушав щоп'ятнадцять днів від станції метро «Тотерідж енд Ветстоун».

Я вирішив, що вона вже втомилася від мене, хотіла, щоб я поїхав десь подалі, дуже далеко, і взяв папірець без найменшого наміру їхати в Лондон.

Вони почули наближення групи мотоциклістів, які набирали швидкість, витискаючи акселератор до кінця. З місця, де вони сиділи, не було видно, скільки їх, але ревіння здавалось агресивним і нестерпним. Адміністратор зауважив, що заклад зараз буде закриватися, та ніхто за столиками й не поворухнувся.

Раян зробив вигляд, що не почув, і продовжив історію.

— Мерт здивувала мене своїм зауваженням: «Якщо відняти час на дорогу — поки не буду цього коментувати, — я хочу, аби ти повернувся звідти точно через два

тижні. Я чекатиму на тебе. Але, якщо не прибудеш у призначений день, ти більше мене не побачиш».

Мерт засміялася. Її слова не були геть такими — скоріше щось типу «ти знайдеш свою душу, бо я свою вже знайшла». А те, що вона не сказала того дня й не сказала б зараз, було: «Моя душа — це ти. Я молитимуся щоночі, аби ти безпечно повернувся, ми зустрінемося, і ти ніколи не відійдеш від мене, бо ти гідний мене, а я гідна тебе».

— Вона чекатиме на мене? На мене, майбутнього господаря «Молочної ферми О'Коннеллів»? Що їй до хлопця, так мало освіченого й такого недосвідченого? Чому було так для мене важливо дослухатися до поради дивного чоловіка в пабі?

Та Мерт знала, що робить: тієї миті, коли я ввійшов у той автобус, прочитавши все, що тільки знайшов, про Непал і збрехавши батькам, що мені подовжили термін служби через погану поведінку й відряджали до однієї з найвіддаленіших баз, на гімалайському пасмі, я перетворився на іншу людину. Я виїхав селюком — повернувся мужчиною. Мерт чекала на мене, ми провели ніч у неї вдома й відтоді ніколи не розлучалися.

— У цьому й проблема, — сказала вона, і всі за столом розуміли, що вона каже щиро. — Звісно, я не хотіла ідіота поряд, але й не чекала на когось, хто скаже мені: «Тепер твоя черга вернутися туди зі мною».

Вона засміялася.

— І найгірше те, що я погодилась!

Пауло вже ніяковів, сидючи поряд з Мерт, торкаючись її ногами й вряди-годи відчуваючи ласку її руки. Карла теж по-іншому дивилася на Раяна: це явно не той чоловік, якого вона шукала.

— А зараз поговоримо про паралельні реальності?

Та ресторан уже окупували п'ять осіб, одягнених у чорне, з голеними головами, ременями на поясі, татуюваннями у вигляді мечів та зірок ніндзя. Вони підійшли до столу й оточили товариство, не вимовивши й слова.

— Ось ваш рахунок, — мовив адміністратор ресторану.

— Але ми ще не закінчили їсти, — відказав Раян. —

І не просили рахунок.

— Я попросив.

Це сказав один із новоявленої групи. Індієць спробував підвестися, та хтось штовхнув його знов на стілець.

— Перш ніж підете, Адольф хоче гарантій, що ви сюди не повернетесь. Ми ненавидимо бродяг. Наш народ — це закон і порядок. Порядок і закон. Іноземці не потрібні. Вертайтеся до себе з вашими наркотиками й розпустою.

Іноземці? Наркотики? Розпуста?

— Ми підемо звідси, коли закінчимо їсти.

Пауло роздратовала заувага Карли — нащо провокувати їх? Він розумів, що навкруг люди, які насправді ненавиділи все те, що втілюють вони. Ланцюжки понавішані на штани, мотоциклетні рукавиці з металевими накладками, геть відмінними від тих, що він купив у Амстердамі. Шипи, що мали настрашити, поранити, покалічити, якщо затопити такою рукою.

Раян повернувся до того, хто здавався ватагом, — старшого, зі зморшками на лиці, який мовчки все споглядав.

— Ми з різних племен, але з племен, що борються проти того самого. Зараз закінчимо й вийдемо. Ми не вороги.

Ватаг, очевидно, мав труднощі з мовленням, оскільки притулив підсилювач до горла перед тим, як заговорити.

— Ми ніяке не плем'я, — сказав металічний голос приладу. — Виходьте негайно.

Якийсь момент, що, здавалось, не скінчиться ніколи, жінки дивилися незнайомцям у вічі, чоловіки зважували свої можливості, а прибульці мовчки чекали, за винятком одного, який повернувся до господаря ресторану й заволав:

— Дезінфікуйте ці стільці, коли вони заберуться! Певно, вони принесли заразу, венеричні хвороби чи що там ще!

Решта нечисленних відвідувачів, здавалося, не звертали щонайменшої уваги на те, що відбувалося. Можливо, один з них і викликав оцю групу — хтось, хто сприймав як особисту образу сам факт існування вільних людей у світі.

— Забирайтеся звідси, панове боягузи, — сказав інший зі щойно прибулої групи, з вишитим на чорній шкіряній куртці черепом. — Їдьте прямо — і менш як за кілометр потрапите в комуністичну країну, де точно будете бажані. Не являйтеся сюди розбещувати наших сестер і наші родини. У нас є християнські цінності, уряд, що не підтримує безлад, і пошана до інших. Давайте, хвіст поміж ноги — і забирайтеся.

Раян почервонів, індієць видавався байдужим, бо, можливо, уже бачив цю сцену раніше, можливо, тому, що, за Крішною, ніхто не має уникати боротьби, коли перебуває на полі бою. Карла просто дивилася на чоловіків із голеними головами, особливо на того, кому відповіла, що ще не скінчила їсти. Йй, певно, кров ударила в голову, коли вона зрозуміла, що поїздка автобусом виявилася більш нудною, ніж вона собі уявляла.

Мерт першою взяла свою сумку, дістала гроші, що припадали на неї за рахунком, і повільно поклала на стіл. І одразу пішла до дверей. Один із чоловіків став їй на дорозі — знову назрівав конфлікт, який ніхто не хотів би довести до бійки, — та вона його відштовхнула — безцеремонно й безстрашно — і пройшла далі.

Решта підвелися, заплатили свою частину рахунка й вийшли: це теоретично означало, що вони й справді були боягузами, здатними на довгу подорож до Непалу, але готовими втекти, щойно з'явиться перша конкретна загроза. Єдиний, хто здавався готовим стати проти всіх, був Раян, але індієць Рагул узяв його за руку й повів за собою, тоді як один з бритоголових розважався, розкриваючи й закриваючи лезо свого складаного ножа.

Французи, батько й дочка, теж підвелися, заплатили рахунок і вийшли разом з іншими.

— Ви можете лишитися, — сказав ватаг металевим голосом підсилювача, притуленого до горла.

— Не можу. Я з ними, і це ганьба, що таке відбувається тут, у вільній країні з чудовими краєвидами. Останне

враження, яке ми винесемо з Австрії, — це річка в ущелині, Альпи, краса Відня, незрівнянний ансамбль абатства Мельк. А банда вироdkів...

Дочка потягла батька, який не припиняв говорити.

— ...яка ганьбить країну, буде швидко забута. Ми приїхали з Франції, щоб зіткнутися з отаким.

Один з типів зайшов іззаду й ударив чоловіка в спину. Англійський водій втрутився поміж них — сталевими очима він пильно дивився на ватага, не кажучи ні слова, та в цьому не було необхідності, бо його присутність у цей момент, здавалося, налякала всіх. Дівчинка закричала. Ті, хто був біля дверей, спробували повернутися, але індієць їх утримав. Це була програна битва.

Сам же підійшов туди, узяв батька й дочку за руки й виштовхав усіх на вулицю. Вони попрямували до автобуса. Водій вийшов останнім, увесь час дивлячись на ватага банди й не виказуючи страху.

— Ми від'їдемо, повернемося на кілька кілометрів і переночуємо в містечку неподалік.

— Отак утекти? Ми для цього проїхали стільки, щоб утекти в першій же сутичці?

Заговорив найстарший чоловік. Дівчата здавалися переляканими.

— Саме так. Тікаємо, — відповів водій. — Я кілька разів їздив цим маршрутом і втікав від кількох речей. Не бачу ніякого приниження в цьому. Було б гірше, якби вранці ми мали порізані шини й не змогли їхати далі, бо я маю тільки дві запасні.

Вони приїхали в містечко. Зупинилися на вулиці, що здавалася спокійною. Усіх знервував і перелякав випадок у ресторані, але тепер вони були групою, здатною опиратися будь-якій агресії. Та все одно вирішили спати в автобусі.

Ледве вдалося заснути, та через дві години потужні ліхтарі почали світити всередину.

ПОЛІЦІЯ.

Один поліцейський відчинив двері й щось сказав. Карла говорила по-німецькому й пояснила, що вони вимагають, аби всі вийшли, нічого не беручи з собою, у чому є. О цій порі повітря було холодне, але поліцейські — чоловіки й жінки — не дозволили нічого взяти. Люди тремтіли від холоду й страху, та нікого це не цікавило.

Поліцейські зайшли в автобус, відкрили сумки, наплічники, усе повитягали й кинули на підлогу. Знайшли кальян, який зазвичай використовують для куріння гашишу.

Це було конфісковано.

Попросили всі документи, читали повільно, з ліхтарями, перевірили відмітку про в'їзд, продивилися кожну сторінку, аби переконатися, що немає підробок, освітлювали фото на паспорті й обличчя кожного. Коли дійшли до «повнолітніх» дівчат, один з поліцейських пішов до машини й почав із кимось говорити по рації.

Зачекав трохи, ствердно кивнув головою й повернувся до парочки.

Карла перекладала.

— Маємо відвезти вас до міського уповноваженого у справах неповнолітніх — ваші батьки незабаром будуть тут. Незабаром, тобто за два дні або за тиждень — залежно від того, чи куплять вони квитки на літак і автобус, чи ж поїдуть автомобілем.

Дівчата здавалися шокованими. Одна почала плакати, та поліцейський продовжив своїм монотонним голосом:

— Не знаю, куди ви їдете, і це мене не цікавить. Я просто дивуюся, як ви перетнули стільки кордонів і ніхто не зауважив, що ви втекли з дому.

Він повернувся до водія.

— Можна було б конфіскувати ваш автобус за зупинку в забороненому місці. Я не роблю цього, бо хочу, щоб ви рушили якнайшвидше і якнайдалі. Ви, значить, не помітили, що вони неповнолітні?

— Я помітив, що в паспортах написано інше, ніж ви стверджуєте тепер.

Поліціантка збиралася продовжити розмову, пояснюючи, що вони підробили документи, що був очевидним вік обох, що вони втекли з дому, бо одна з них стверджувала, що в Непалі гашиш набагато кращий, ніж у Шотландії, — принаймні це було записано в досьє, яке прочитали у відділку. Що батьки були в розпачі. Та вирішила припинити розмову: єдині, кому вона зобов'язана давати пояснення, — її керівництво.

Поліціанти забрали паспорти й наказали йти з ними. Дівчата спробували протестувати, та жінка не слухала — жодна з неповнолітніх не розмовляла німецькою, а поліцейські, хоча, мабуть, і знали англійську, відмовлялися говорити іншою мовою.

Поліціантка зайшла з обома в автобус і наказала по-вибирати свої речі з-посеред того безладу, що забрало певний час, а люди тим часом мерзли зовні. Нарешті обидві дівчини вийшли, і їх повели до однієї з поліцейських машин.

— Рушайте, — наказав лейтенант.

— Так ви ж нічого не знайшли, чому ми повинні їхати? — запитав водій. — Де нам знайти місце, щоб зупинитися й не боятися, що конфіскують транспорт?

— На околиці, перед в'їздом у місто, є поле — можете переночувати там. І виїхати зі сходом сонця: ми не хочемо, щоб ви псували пейзаж своїм виглядом.

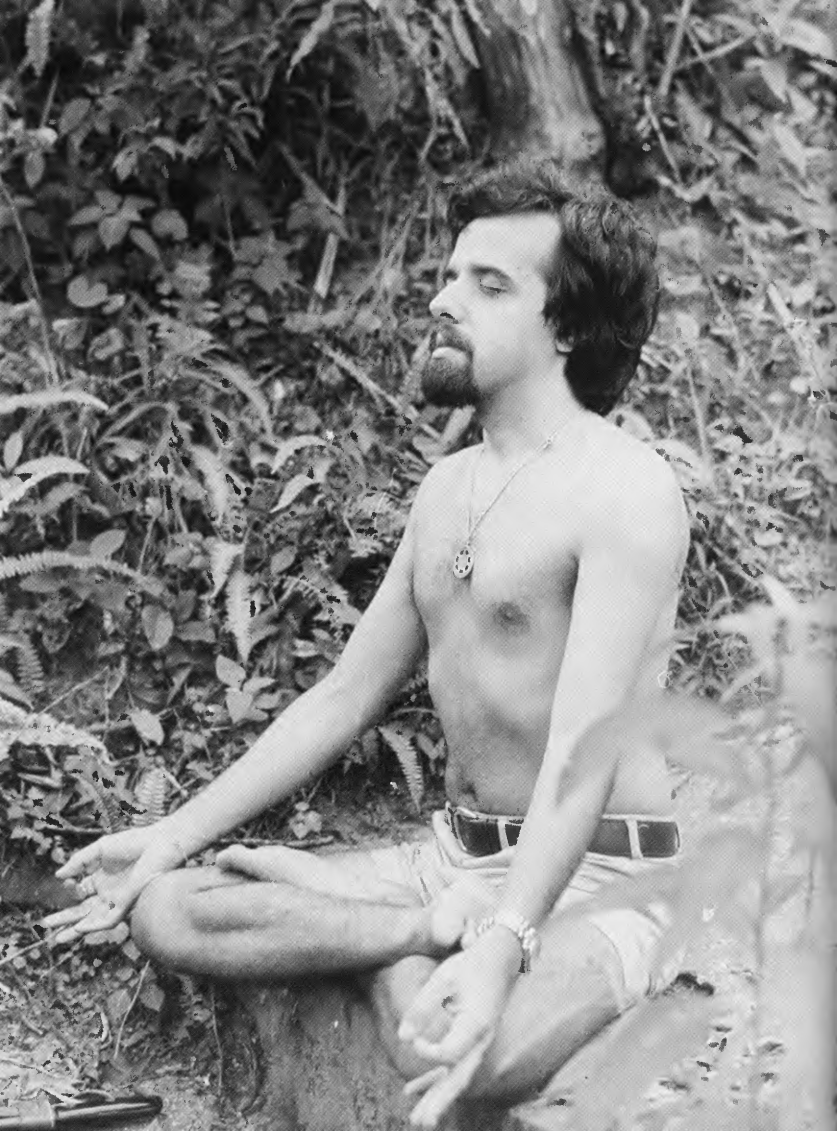
Люди почали забирати свої документи й заходити в автобус. Водій і індієць, його помічник, не рухались.

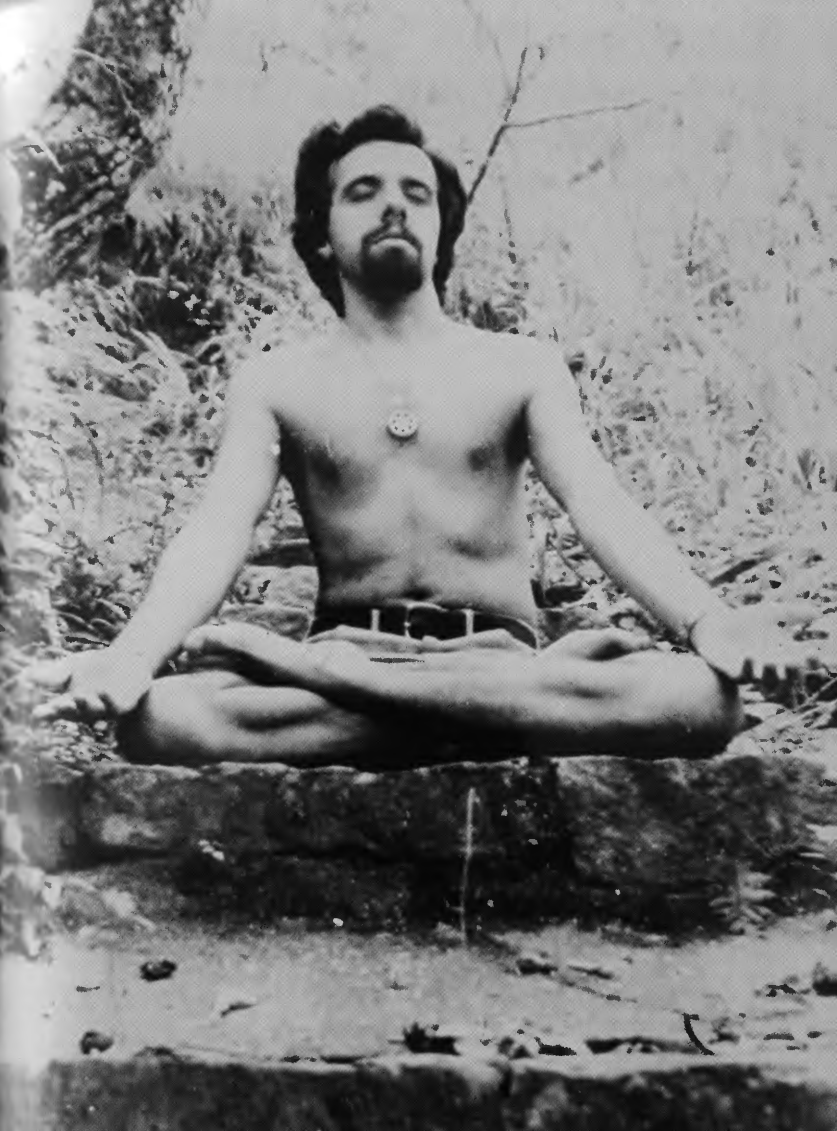
— Та в чім же наша провина? Чому ми не можемо переночувати тут?

— Я не зобов'язаний відповідати на ваше питання. Та якщо ви волієте, щоб я забрав усіх у відділок, ми почали зв'язуватися з вашими країнами, доки ви чекатимете в камері без опалення, — то з цим немає проблем. Ви можете бути звинувачені у викраденні неповнолітніх.

Одна з автівок рушила з дівчатами, і ніхто з автобуса ніколи не дізнався, що з ними було далі. Лейтенант

дивився на водія, індієць дивився на обох. Зрештою водій відступив, зайшов в автобус і рушив.

Лейтенант іронічно попрощався. Ці люди навіть не заслугували бути вільними, їздячи по світу, розкидаючи сім'я бунту. Досить уже того, що сталося в травні 1968-го у Франції¹, — це мало бути зупинено за будь-яку ціну.

І хоча травень 1968 року не мав нічого спільного з рухом хіпі та подібними, але люди могли переплутати речі й потім забажати повалити все повсюди.

Чи хотів би він бути з ними? У жодному разі. Він мав родину, дім, дітей, друзів у поліції. Досить було вже самого перебування так близько від комуністичного кордону — хтось якось написав в одній газеті, що радянці тепер поміняли тактику й використовують молодь, аби розбестити їх та повернути проти власного уряду. Він уважав це повною нісенітницею, та волів не ризикувати.

¹ Широкомасштабні виступи за соціальні зміни у Франції у травні-червні 1968 р.; почалися зі студентських демонстрацій, до яких згодом долучилися профспілки.

Усі говорили про абсурд, який щойно пережили, окрім Пауло, котрий, здавалося, утратив дар мови й зблід. Карла запитала, чи з ним усе добре, — вона не змогла б подорожувати в компанії людини, що відчувала страх перед першими побаченими представниками влади, — і він сказав, що все дуже добре, лише забагато випив і його нудило. Коли автобус зупинився у місці, вказаному поліцейським, Пауло перший вискочив і виблював обіч дороги, обережно, щоб ніхто не бачив, тому що тільки він знав свої муки, своє минуле в Понта-Гросі, жах, що завжди його охоплював, коли він перетинав кордон. Ба гірше — жах розуміння, що його доля, його тіло, його душа завжди будуть причеплені до слова ПОЛІЦІЯ. Він ніколи не почуватиметься в безпеці, хоча не був винуватим, коли його заарештували й катували, і потім не скоїв ніякого злочину, крім, можливо, поодиноких випадків уживання наркотиків, яких, утім, ніколи не мав при собі, навіть в Амстердамі, де це взагалі дозволено.

Зрештою, катування й ув'язнення залишилися позаду в реальності фізичній, але й далі були присутні в паралельній реальності, в одному з багатьох життів, які він проживав одночасно.

Він усівся подалі від усіх і хотів лише тиші й самотності, але Рагул, індієць, підійшов із чимось схожим на

білий холодний чай. Пауло випив — воно мало смак кислого йогурту.

— Невдовзі покращає. Тільки не лягай і не намагайся заснути зараз. І не пояснюй нічого — у декого організм чутливіший за інші.

Вони посиділи в спокої. Речовина почала давати ефект за п'ятнадцять хвилин. Пауло підвівся, аби приєднатися до інших, які вже розпалили багаття й танцювали під автобусне радіо. Танцювали, щоб вигнати демонів, танцювали, щоб показати, що все одно були сильнішими.

— Посидь іще трохи, — наполіг індієць. — Можливо, нам необхідно разом помолитися.

— Це було харчове отруєння, — пояснив Пауло.

Та, глянувши на індійця, побачив, що той аж ніяк цьому не вірить. Він знову сів. Індієць усівся прямо перед ним.

— Припустімо, що ти воїн і очолюєш битву. І раптом Пресвітлий Господь з'являється, щоб узяти участь у бою. Припустімо, що його ім'я — Арджуна і Він просить, щоб ти не лякався, ішов уперед і сповнив своє призначення, бо ніхто не може вбити чи вмерти — час є вічним. Сталося так, що ти — людина, яка вже пройшла через подібну ситуацію в іншому часовому вимірі, і бачиш, що ситуація повторюється, — навіть якщо вона відмінна, почуття є такими самими. Як, до речі, твоє ім'я?

— Пауло.

— Так от, Пауло, ти не Арджуна, усевладний воєначальник, що боявся поранити своїх ворогів, тому що вважав себе доброю людиною, і Крішні не сподобалося почуте, бо Арджуна наділяв себе владою, якої не мав. Ти — Пауло з одної далекої країни, у якого є миті хоробрості й миті боягузтва, як у кожного з нас. У миті боягузтва ти охоплений страхом.

А страх, попри думку багатьох, закорінений у минулому. Дехто з гуру в моїй країні стверджує: «Коли ти йдеш уперед, у тебе страх того, що маєш зустріти». Але як же я можу мати страх того, що маю зустріти, коли ще не зазнав болю, розлуки, внутрішніх чи зовнішніх мук?

Ти пригадуєш твоє перше кохання? Воно ввійшло крізь відчинені двері, сповнені світла, і ти дозволив йому зайняти все, освітити твоє життя, зачарувати мрії, аж доки, як завжди відбувається з першим коханням, одного дня воно пішло геть. Тобі мало бути сім чи вісім років, вона була милою дівчинкою твого віку, але знайшла собі старшого залицяльника, а ти отак і зостався, страждаючи, кажучи, що ніколи більше в житті не покохаєш знов, бо кохати — це втрачати.

Але ти знов покохав — неможливо уявити життя без цього почуття. І кохав, і втрачав далі, аж доки зустрів когось...

Пауло подумав, що наступного дня вони в'їдуть у рідну країну однієї з тих, кому він відкрив своє серце, ким захопився і — знову — втратив, яка навчила його стількох важливих речей, навіть удавати мужність у мить

розпачу. Справді, це в колоподібному просторі крутилося колесо долі, забираючи радощі й приносячи біль, забираючи біль і приносячи радощі.

Карла дивилася, як ті двоє розмовляють, і краєчком ока стерегла Мерт, аби та не наблизилась. Це тривало довго. Чому б йому не повернутися й не потанцювати трохи довкола багаття, скинувши з себе ту зловісну вібрацію, що запала в ресторані й продовжилася в маленькому місті, звідки їх вигнали поліціянти?

Водій стежив за гучністю музики — він теж опановував себе після тої ночі, хоча й не вперше проходив через таке. Що гучнішою і наполегливішою вона буде, то краще. Він поміркував, що знов могла з'явитися поліція з вимогами, щоб вони виїхали звідти, але вирішив розслабитися: його не лякати тим, що якась група людей, уважаючи, ніби їм належить влада і, відповідно, світ, спробувала зіпсувати один день його життя. Гаразд, просто один день, але один день — це найкоштовніша річ на цій землі. Просто один день — про нього його мати благала на смертному ложі. Один лише день коштує більше, ніж усі царства планети.

Майкл — так звали водія — зробив дещо непомисленне трьома роками раніше: здобувши медичну освіту, він одержав від своїх батьків старий «Фольксваген» і, замість скористатися ним, аби похизуватися перед дівчатами або показати друзям в Единбурзі, за тиждень вирушив у подорож до Південної Африки. Він заощадив достатньо, щоб провести два чи три роки в мандрах, — пропрацював у приватних клініках оплачуваним інтерном. Його мрією було пізнати світ, тому що він уже пізнав крихкість людського тіла.

Через незчисленну кількість днів, проїхавши колишні французькі й англійські колонії, намагаючись допомогти хворим і втішити засмучених, він звик до думки про завжди близьку смерть і пообіцяв собі самому, що ніколи, у жоден момент, не дозволить, аби бідні страждали, а покинуті лишалися без утіхи. Він виявив, що доброта могла стати заступницею й рятівницею: ніколи, жодного разу він не зіткнувся з труднощами й не голодував. «Фольксваген», що призначався для інших цілей і вже був дванадцять років у вжитку, хіба що одного разу пробив шину, проїжджаючи через одну постійно охоплену війною країну. Добро ж, яке робив Майкл, почало (а він і не знав цього) випереджати його, і в кожному селі його приймали як рятівника.

В одній із поїздов він натрапив на пункт Червоного Хреста в мальовничому селі неподалік від озера Конго. Туди теж сягнула його слава — його забезпечили вакциною проти жовтої пропасниці, ліками, якимсь хірургічним матеріалом і наполегливо попрохали не втручатися ні в які конфлікти, тільки лікувати поранених з обох боків. «Таке наше завдання, — пояснив один юнак із Червоного Хреста, — не втручатися, тільки лікувати».

Подорож, яку Майкл планував на два місяці, розтяглася майже на рік. На кожному кілометрі — майже ніколи на самоті, підвозячи переважно жінок, які вже не могли йти після стількох днів пішки в намаганні втекти від насильства й міжплемінних воєн, що ширилися по всіх районах, — він проходив безліч контролів і відчував, що йому щось допомагає. Після пред'явлення паспорта йому одразу давали проїхати, може, тому що він вилікував чийогось брата, сина, друга.

Це його просто вразило. Він дав обітницю Господу, благаючи про можливість щодня жити в служінні й хоч би день, однісінський день, за подобою Христа, якого шанував безмежно. Він подумував стати священиком, щойно дістанеться до краю Африканського континенту.

Приїхавши до Кейптауна, він вирішив відпочити, перш ніж підшукати собі релігійний орден і стати послушником. Його кумиром був святий Ігнатій де Лойола, який зробив те саме, помандрувавши по світу й заснувавши орден єзуїтів, почавши студентом у Парижі.

Майкл знайшов простенький дешевий готель і вирішив дати собі тиждень відпочинку, щоб увесь той адреналін вийшов з тіла, поступившись місцем миру. Він намагався не думати про побачене: повертання назад нічого не покращує, служить лише, аби вдягти уявні кайдани на ноги й повністю відкинути всяке сподівання на людство.

Він дивився перед собою, обдумував, як продати «Фольксваген», споглядав з ранку до вечора море за вікном. Бачив, як міняться кольори сонця й води залежно від пори дня, а внизу прогулюються берегом білі чоловіки у своїх колоніальних шоломах, із люльками, зі своїми жінками, вдягненими, ніби при лондонському дворі. Жодного темношкірого — лише білі там, унизу, на тротуарі вздовж морського берега. Це засмучувало його більше, ніж він думав: расова сегрегація була в країні узаконена, і в той момент — принаймні поки що — він нічого не міг удіяти, тільки молитися.

І він молився з ранку до вечора, благаючи натхнення, готуючись до повторення вдесьте духовних вправ святого Ігнатія. Він хотів бути готовим, коли надійде час.

На третій день уранці, коли він пив каву, двоє чоловіків у світлих трійках підійшли до його столика.

— Отже, ви та людина, що прославляє Британську імперію.

Британська імперія вже не існувала, вона перетворилася на Співдружність, і він здивувався словам того чоловіка.

— Я щоразу славлю один-єдиний день, — була його відповідь, хоча він знав, що його не зрозуміють.

І насправді, вони таки не зрозуміли, бо розмова пішла в напрямку, небезпечнішому, ніж він міг собі уявити.

— Вас добре приймають і шанують, де б ви не з'являлися. Ми потребуємо таких людей, що працювали б із нами в британському уряді.

Якби цей тип не зробив притиску на оцьому «британському уряді», він міг би подумати, що його запрошують на якусь шахту, плантацію, гірничу фабрику на посаду керуючого або ж лікаря. Але «британський уряд» означав інше. Майкл був людиною доброю, та ніяк не простаком.

— Дякую, я не хочу. У мене інші плани.

— А саме?

— Стати священиком. Служити Богові.

— А ви не вважаєте, що могли би служити Богові, служачи своїй країні?

Майкл зрозумів, що більше не може перебувати в цьому місці, куди так важко добирався. Він мав повернутися до Шотландії першим можливим літаком — на це мав гроші.

Він підвівся, не давши типу змоги продовжити розмову, розуміючи, до чого його люб'язно «запрошували»: до шпигунства.

Чоловік мав добрі стосунки з племінними військовими угрупованнями, знав багатьох людей, і найостанніша річ, яку б він зробив у житті, — це зрадити тих, хто йому довіряє.

Він зібрав речі, поговорив з адміністратором, що радо погодився купити його автівку, лишив адресу одного приятеля, котрому треба переказати гроші, рушив до аеропорту й через одинадцять годин приземлився в Лондоні. На дощці оголошень побачив, поки чекав на потяг до центру, заховане поміж пропозицій роботи для покоївок, офіціанток, дівчат, охочих до праці в кабаре, чи реклами спільного помешкання таке: «Шукаємо водіїв на рейси до Азії». І замість рушити до центру він зірвав оголошення й пішов за вказаною адресою до маленького офіса з табличкою на дверях: «Budget Bus»¹.

— Вакансії заповнені, — відповів довговолосий хлопець, відчинивши віконце якраз достатньо, аби можна було почути трохи запаху гашишу. — Та я чув, що в Амстердамі шукають кваліфікованих водіїв. У вас є досвід?

— Багато.

— Тоді їдьте туди. Скажіть, що ви від Теда. Вони мене знають.

Він простяг йому брошуру з назвою ще дотепнішою, ніж «Budget Bus», — *Magic Bus*. «Пізнай країни, куди ти й не мріяв ступити. Вартість — сімдесят доларів з людини. Включена тільки подорож. Решту беріть із собою — за винятком наркотиків, бо вам переріжуть горлянку раніше, ніж доїдете до Сирії».

І фото барвистого автобуса з кількома людьми перед ним, з жестами побажання миру й любові, якими

¹ Доступні перевезення.

користувалися Черчилль і хіпі. Він поїхав до Амстердама, і його негайно взяли — очевидно, попит перевищував пропозицію.

Це була його третя поїздка, і він не втомлювався перетинати азійські ущелини. Він поміняв музику, поставивши касету, де сам вибрав виконавців. Першою була Даліда, єгиптянка, що мешкала у Франції і стала подією для цілої Європи. Люди ще пожвавішали — кошмар минув.

Рагул зрозумів, що бразилець майже повністю прийшов до тями.

— Я помітив, що ти стояв перед тою бандою лиходіїв у чорному, не виказуючи особливого збентеження. Ти був готовий до сутички, але це перетворилося б на проблему для нас: ми подорожні, а не господарі тієї землі. Ми залежимо від чужої гостинності.

Пауло ствердно хитнув головою.

— Проте, коли з'явилася поліція, тебе паралізувало. Ти тікаєш від якоїсь проблеми? Убив когось?

— Ніколи, але, якби міг зробити таке кілька років тому, без сумніву, зробив би. Проблема в тім, що я ніколи не побачив обличчя моїх можливих жертв.

У загальних рисах, щоб індієць не запідозрив брехню, він розказав про те, що сталося в Понта-Гросі. Співрозмовник не виказав особливого інтересу.

— А, значить, у тебе страх звичайніший, ніж ти сам гадаєш: поліція. Усі бояться поліції, навіть ті, хто все життя шанує закон.

Коментар заспокоїв Пауло. Він побачив, що до нього йде Карла.

— Чому ви не з іншими? Як тих дівчат забрали, ви надумали зайняти їх місце?

— Ми готуємося до молитви. Ото й усе.

— А я можу приєднатися?

— Твій танець теж є способом хвалити Господа. Вертайся до всіх і продовжуй.

Та Карла, друга найкрасивіша дівчина в автобусі, не здавалася. Вона хотіла помолитися, як бразильці. Щодо індійців, то вона їх уже бачила кілька разів в Амстердамі: їхні дивні пози, фарбу поміж очима та погляд, спрямований у нескінченність.

Пауло запропонував усім узятися за руки, і, коли вже збирався промовити перший вірш молитви, Рагул перервав його:

— Залишмо молитву словами на інший час. Найкраще, що можна зробити тепер, — це помолитися тілом, танцюючи.

Він пішов до вогнища, і двоє його співрозмовників прослідували за ним — усі присутні вбачали в танці й у музиці спосіб звільнитися від тілесної оболонки. Сказати самим собі: «У цю ніч ми тут усі разом і радісні, попри те що сили зла спробували нас розлучити. Ми разом тут і будемо разом далі в дорозі, що перед нами, попри те що сили темряви хочуть перешкодити нам рухатися вперед.

Ми тут разом, та одного дня, рано чи пізно, нам доведеться сказати “прощавай”, навіть не будучи безпо-

середньо знайомими одне з одним, навіть не обмінявшись і словом, ми тут разом через одну з цих таємничих причин. Уперше танцюємо довкола багаття, як це робили предки, котрі були ближчими до Всесвіту й бачили в нічних зірках, у хмарах і грозах, у вогні й вітрі рух і гармонію, і тому танцювали — щоб ушанувати життя.

Танець змінює все, вимагає всього й не осуджує нікого. Хто вільний — танцює, навіть якщо він у в'язниці чи на візку, бо танцювати — це не просто повторення певних рухів і розмова з Кимось головнішим і могутнішим, ніж усе й усі, це — можливість користуватися мовою, що перебуває поза егоїзмом та страхом».

І в цю вересневу ніч 1970 року, вигнані з бару й припущені поліцією, ці люди танцювали й дякували Богу за життя настільки цікаве, настільки сповнене нових речей, настільки ризиковане.

Без особливих проблем вони перетнули всі республіки, що утворювали країну, звану Югославією (там підсіли ще двоє хлопців — художник і музикант). Коли проїжджали Белград, столицю Югославії, Пауло з ніжністю, та без печалі, пригадав свою колишню кохану, з якою вперше помандрував за кордон і яка навчила його кермувати, розмовляти по-англійському, займатися коханням. Він дозволив уяві підхопити себе й побачив, як вона зі своєю сестрою біжить по тих вулицях, щоб сховатися від бомбардувань під час Другої світової війни.

— Щойно загудуть сирени, ми спускалися в підвал. Моя мати притуляла нас обох до грудей, казала нам відкрити рота й прикривала нас своїм тілом.

— А навіщо відкривати рота?

— Щоб оглушливий гуркіт вибухів не пошкодив барабанні перетинки й ми не оглухли на все життя.

У Болгарії за ними їхав автомобіль із чотирма зловісними типами — за мовчазною згодою між властями й воїдєм. Після сплеску спільних радощів у місті на кордоні з Австрією мандрівка почала ставати монотонною. Передбачалася тижнева зупинка в Стамбулі, але туди ще

було далеко — якщо точно, 190 кілометрів — мізер після того, як вони лишили позаду більше трьох тисяч.

Через дві години завиднілися мінарети двох великих мечетей.

Стамбул! Вони під'їжджають!

Пауло докладно спланував, як використає час там. Він уже колись бачив, як дєрвіші в широких спідницях крутяться довкола своєї осі. Був причарований цим і вирішив, що навчиться цих рухів, аби усвідомити, що це не просто танець, а спосіб увійти в контакт з Богом. Послідовників такого танцю називали суфіями, і все прочитане про них ще більше його надихнуло. Він будував плани поїхати одного дня до Туреччини, щоб потренуватися разом з дєрвішами або із суфіями, але гадав, що це мало трапитись у віддаленому майбутньому.

А він уже тут! Вежі наближались, на шосе більшало машин. Корки. Ще потерпіти, ще почекати — адже, перш ніж настане новий день, він уже буде серед них.

— За годину прибуваємо, — сказав водій. — Ми проведемо тут тиждень не тому, що це туристична поїздка, як ви собі, певно, уявляєте, адже перш ніж виїхати з Амстердама...

Амстердам! Здавалося, це було кілька століть тому!

— ...нас попередили, що на початку місяця спроба замаху на короля Йорданії перетворила на мінне поле

зону, через яку ми маємо проїхати. Я спробував відстежити те, що відбувається, і, здається, ситуація вже спокійніша, але ще в Амстердамі ми рішили не ризикувати.

Отже, чинимо згідно з цим планом. І я, і Рагул також утомилися від монотонності, нам треба поїсти, попиту, розважитися. Місто дешеве — точніше, неймовірно дешево, турки — чудові люди, а країна, попри все, що ви побачите на вулицях, є не строго мусульманською, а цілком світською. Однак раджу нашим красуням уникати сміливих убрань, а нашим любим хлопцям — не провокувати бійок лише тому, що хтось якось поглузує з довгого волосся.

Таким було попередження.

— Ще одна річ: коли ми ще перебували в Белграді і я зателефонував повідомити, що все добре, то дізнався, що хтось нас розшукує, бажаючи зробити інтерв'ю про те, як це — бути хіпі. В агенції сказали, що це важливо, бо в такий спосіб можна зробити рекламу своїх послуг, і я не наважився стверджувати зворотне.

Той журналіст знав, де ми пристанемо, щоб подбати і про машину, і про шлунок, і чекав на мене там. Він засипав мене запитаннями, і я не зміг відповісти на жодне з них — усе, що я сказав, — це що у вас душа й тіло вільні, як вітер. Журналіст, про якого йдеться, з одного великого французького агентства новин, поцікавився, чи можливо прислати кого-небудь з їхньої філії в Стамбулі, щоб поговорити безпосередньо з одним із вас, я сказав, що не знаю, але, оскільки ми всі зупи-

нимосся в одному готелі — найдешевшому, що знайшли, з номерами на чотири особи кожен...

— Я краще переплачу, але не хочу жити з кимось разом. Ми з дочкою житимемо в кімнаті на двох.

— Я так само, — сказав Раян. — Кімната на двох.

Пауло запитально подивився на Карлу, яка нарешті промовила.

— Кімната на двох так само.

Другій музі автобуса подобалося показувати, що худорлявий бразилець у неї під пантофлею. Гроші, які вони за цей час витратили, були значно менші, ніж вони уявляли, — насамперед тому, що харчувалися бутербродами і спали в автобусі більшу частину часу. Кілька днів тому Пауло порахував свої статки — 821 долар після нескінченних тижнів подорожі. Нудьга останніх днів змусила Карлу трохи вгамуватися, і тепер між ними було вже більше тілесного контакту: вони спали на плечі одне в одного й вряди-годи бралися за руки. Це було надзвичайно затишне й ніжне відчуття, та їм і в голову не приходило поцілуватися чи дозволити щось інтимніше.

— Ну, гаразд. Отже, тут має з'явитись один журналіст. Якщо у вас не буде бажання, ви не зобов'язані щось там говорити. Я вам тільки повідомляю про те, що мені сказали.

Проїхали ще трохи.

— Я забув про одну надзвичайно важливу річ, — мовив водій, після того як Рагул пошепотівся про щось

із ним. — На вулицях дуже легко знайти наркотики — від гашишу до героїну. Так само легко, як в Амстердамі, Парижі, Мадриді чи Штутгарті, наприклад. Тільки якщо вас схоплять, ніхто — абсолютно ніхто — не буде втягувати вас із в'язниці швиденько, щоб ви змогли продовжити подорож. Отже, ви повідомлені, і сподіваюся, усі все добре, дуже добре зрозуміли.

Усі були повідомлені, та Майкл сумнівався, що дослухаються всі, насамперед тому, що вже майже три тижні нічого й не пробували. За ці три тижні разом, хоч він і спостерігав уважно за кожним зі своїх пасажирів, ніхто не виказав жодного інтересу до того, що вони щоденно споживали в Амстердамі та інших європейських містах.

Що знов-таки породжувало сумнів: чому всі вважають наркотики згубними? Він як лікар, який в Африці спробував різні рослини з галюциногенним ефектом, щоб знати, може чи ні використовувати їх для своїх пацієнтів, знав, що лише похідні від опію спричиняли залежність.

А, ну так, ще кокаїн, який зрідка з'являвся в Європі, оскільки майже все, що виробляли в Андах, споживали в Сполучених Штатах.

Та все одно уряди витрачали цілі статки на кампанію проти наркотиків, тоді як тютюн та алкоголь продавалися в першому-ліпшому барі. Певно, через сенаторів, доходи від реклами й таке інше.

Він знав, що голландка, яка оце вимагала кімнату для себе з бразильцем, змочила сторінку своєї книжки розчином LSD — вона балакала про це з іншими, усі знали про все в автобусі, «Невидима пошта» діяла й тут. Прийде час — і вона відріже шматочок, пожує, проковтне й матиме свої видіння.

Але це не створювало проблем. Лізергінова кислота, відкрита в Швейцарії Альбертом Гофманом і розпропагована по світу одним гарвардським професором, Тімоті Лірі, уже була заборонена, та все одно поліції не вдавалося її виявити.

Пауло прокинувся, відчувши руку Карли в себе на грудях — дівчина ще глибоко спала, — і почав думати, як устати, аби її не збудити.

Вони прибули в готель досить рано, уся група повечеряла в тому ресторані: водій казав правду, Туреччина була надзвичайно дешева, — і коли піднялися до своїх номерів, з'ясувалося, що в їхньому стоїть двоспальне ліжко. Обоє без жодних коментарів прийняли душ, випрали й розвісили сохнути одіж і впали виснажені на ліжко. Очевидно, наміром обох було поспати вперше за багато днів у нормальних умовах, та обидва оголені тіла, торкнувшись одне одного, виявили інші наміри. Перш ніж самі усвідомили, вони вже цілувалися.

Ерекція в Пауло з'явилася з неабиякими труднощами, а Карла не помагала — лише дала зрозуміти, що, як він бажає, вона не проти. Це вперше близькість вийшла за межі поцілунків і тримання за руки; і тільки тому, що він лежав поряд із красивою жінкою, то був зобов'язаний дарувати їй насолоду? А вона почулася б менш красивою і менш жаданою, якби він цього не робив?

А Карла думала: *«Нехай постраждає трохи, нехай думає, що я почуюся зневажаеною, якщо він знехтує мною й вирішить спати. Якщо ж побачу, що справи йдуть не так, як я хочу, зроблю, що потрібно, але ще почекаю».*

Нарешті ерекція з'явилася, проникнення теж, і чоловічий оргазм, швидший, ніж обое гадали, хоч би як він намагався себе контролювати. Урешті-решт, у нього вже тривалий час не було жінки.

Карла, яка зовсім не зазнала оргазму — і він це розумів, — похлопала його ніжно по голові, як мати робить із дитиною, відвернулась і раптом теж зрозуміла, що геть виснажена. Вона заснула, не думаючи про речі, що зазвичай допомагали їй прикликати сон. Те саме сталося і з ним.

Тепер він уже прокинувся, згадував попередню ніч і вирішив вийти раніше, ніж би мав щось пояснювати. Дуже обережно зняв її руку, одягнув запасні штани, що мав у рюкзаку, взувся, накинув куртку і, коли вже збирався відчинити двері, почув:

— Куди ти зібрався? І навіть не скажеш мені «доброго ранку»?

— Доброго ранку. *Стамбул має бути дуже цікавим, і я певен, що тобі сподобається.*

— Чому ти мене не розбудив?

Тому що вважаю, що сон — це спосіб спілкування з Богом. Саме це я осягнув, коли почав навчатися окультизму.

— Тому що тобі могло снитися щось приємне або, може, ти була втомлена. Не знаю.

Слова. Ще слова. Вони годилися тільки для ускладнення речей.

— Пригадуєш учорашній вечір?

Ми займалися коханням. Без попереднього наміру, просто тому, що були в одному ліжку.

— Пригадую. І хочу попросити вибачення. Знаю, що не був таким, як ти сподівалася.

— Я ні на що не сподівалася. Ти йдеш побачити Раяна?

Насправді він розумів, що питання було: «Ти йдеш, щоб побачити Раяна й МЕРТ?»

— Ні.

— А хоч знаєш, куди йдеш?

— Я знаю, що хочу знайти. Та не знаю, де воно, — маю поцікавитися на реєстрації, сподіваюся, там знають.

Він прагнув, аби вона скінчила на цьому свою серію питань, не змушувала розповідати про те, що саме він шукає: місце, де міг би зустріти людей, які знають деревішів-танцівників. Та вона таки запитала.

— Я йду на одну релігійну церемонію. Дещо пов'язане з танцем.

— Ти збираєшся провести перший день у настільки несхожому місті, у такій особливій країні, роблячи те саме, що і в Амстердамі? Тобі мало крішнаїтів? Мало ночі танців довкола багаття?

Мало. І в якомусь поєднанні роздратованості й бажання спровокувати він розповів про турецьких деревішів-танцівників, яких бачив у Бразилії. Чоловіки в невеличких червоних шапках, бездоганно білих спідницях крутяться мало-помалу довкола себе — ніби Земля чи якась інша планета. Такий рух через деякий

час занурює дервіша в якийсь транс. Вони є частиною особливого ордену, іноді визнаного, а іноді заперечуваного ісламом, який дає головне натхнення. Дервіші є послідовниками ордену під назвою суфізм, заснованого одним поетом XIII століття, який народився в Персії й помер у Туреччині.

Суфізм визнає лише одну істину: ніщо не може бути поділене. Видиме й невидиме йдуть поряд, люди — тільки ілюзія плоті й крові. Тому там не було аж такого інтересу до паралельних реальностей. Ми — всі і все в один і той же час — час, якого, до речі, теж не існує. Ми забуваємо про це, бо нас щоденно бомбардує інформація з газет, радіо, телебачення. Якщо ми приймаємо Єдність, нам більше нічого не потрібно. На коротку мить ми спізнаємо реальність, та ця коротка мить дасть нам силу дістатися до того, що зветься смертю і насправді є переходом у такий собі круговий час.

— Зрозуміло?

— Досконало. Я натомість піду на головний міський базар — гадаю, Стамбул має базар, — де люди, що працюють удень і вночі, намагаються показати нечисленним туристам, які сюди прибувають, найщиріше вираження свого серця: мистецтво. Я, звісно, не збираюся нічого купувати — і це не питання економії, а лише факту, що в мене немає вільного місця в наплічнику, — але зроблю зусилля, надзвичайне зусилля, аби побачити, чи люди мене розуміють, розуміють моє захоплення й пошану до того, що вони роблять. Тому що для мене,

попри всі філософські роздуми, які ти мені щойно озвучив, існує єдина мова, яка зветься Красою.

Вона підійшла до вікна, і він побачив її оголений силует, окреслений проти світла. Хоч якою дратівною вона намагалася бути, Пауло відчував до неї глибоку повагу. Він вийшов, думаючи, чи не було б таки краще піти на якийсь базар — навряд чи йому вдалося б проникнути в закритий світ суфізму, незважаючи на значну кількість прочитаного з цієї теми.

Карла ж думала біля вікна: чому він не запросив її із собою? Зрештою, у них було ще шість днів тут, базар би не зачинився, а пізнання отакої традиції мало б стати чимось незабутнім.

Вони рушили — знов — у протилежних напрямках, хоч обое й намагалися знайти одне одного.

Карла знайшла внизу більшість своїх попутників, які її запрошували на особливу мандрівку — відвідати Блакитну мечеть, собор Святої Софії, Археологічний музей. У місті не бракувало унікальних туристичних місць, наприклад, величезне водоймище з дванадцятьма рядами колон (загалом 336, зазначив хтось), де в давнину зберігали запаси води, призначеної для візантійських імператорів. Та вона сказала, що вже має інші плани, про які ніхто не спитав, як нікого не цікавила й попередня ніч, що вона провела в одній кімнаті з бразильцем. Усі разом випили ранкову каву, і кожна група рушила хто куди.

Теоретично Карлу не цікавив жоден туристичний довідник. Вона спустилася до берега Босфорської протоки й зупинилася, споглядаючи червоний міст, що відділяє Європу від Азії. Міст! З'єднання двох континентів, таких різних і таких віддалених один від одного! Вичурила дві чи три сигарети, приспустила бретельки своєї скромної блузки, трохи позагоряла, аж доки до неї не почали чіплятися перехожі чоловіки, аби зав'язати розмову, — вона змушена була знов закрити плечі й піти в інше місце.

Відколи подорож стала монотонною для всіх, Карла знов зіткнулася сама із собою та своїм улюбленим питанням: *«Чому я хочу в Непал? Я ніколи не вірила аж так*

сильно в ці речі, моє лютеранське виховання сильніше за ладан, мантри, сидячі пози, споглядання, священні книги та езотеричні секти». Вона не збиралася до Непалу, щоб знайти відповіді, — уже їх мала й була пересичена від необхідності завжди показувати свою силу, відвагу, постійну агресивність, непоборну змагальність. Усе, що робила в житті, було перемаганням інших, та ніколи не змогла перемогти сама себе. Вона звикла бути такою, як була, незважаючи на свою юність.

Хотіла змінити світ, але не була здатна змінити сама себе.

Їй хотілось би сказати бразильцю значно більше, збити так, аби він повірив, що стає дедалі важливішим у її житті. Відчувала певну хворобливу насолоду, розуміючи, що Пауло почувався винним за невдалий статевий акт попередньої ночі, і не зробила геть нічого, щоб продемонструвати протилежне, сказати: «Кохання мое (кохання мое!), не хвилюйся, перший раз завжди такий, ми потроху відкриємось одне одному».

Та обставини не дозволяли, щоб вона більше наближалася до нього чи до когось іншого. Вона не могла бути терплячою з людьми, та й інші не надто сприяли цьому, не намагалися сприйняти її такою, як вона є, віддалилися, не здатні й на невелике зусилля, щоб зламати крижану стіну, за якою вона ховалася.

Вона ще могла кохати, не сподіваючись на винагороду, зміни чи вдячність.

І вона кохала багато разів у своєму житті. Коли це ставалося, енергія кохання перетворювала Всесвіт до-вкруг. Коли ця енергія з'являється, їй завжди вдається зробити свою роботу, але тут було інакше: Карла не витримувала кохати довго.

Вона хотіла бути чашею, куди велике Кохання прийшло б і поклато свої квіти й плоди. І жива вода зберегла б їх, ніби вони були щойно зібрані, готові, аби їх подарували тому, хто має відвагу — саме так, ВІДВАГУ — прийняти їх.

Та ніхто ніколи не з'являвся — точніше, люди з'являлися й тут же зникали, перестрашені, бо це не була чаша — це була буря з блискавками, вітрами й громом, сила природи, яку ніколи не вдавалося приборкати — лише спрямувати, аби рухала млини, освітлювала міста, сіяла страх.

Вона хотіла, щоб люди змогли побачити красу, але ті бачили тільки буревій, від якого ніколи не намагалисььукритися, а радше втікали в якесь певне місце.

Карла знов подумала про свою родину: хоча й ревні віруючі, вони ніколи не намагалися щось нав'язати. Кілька разів, ще дитиною, отримала ляпанців, що було цілком нормально й зовсім не образливо — таке траплялося з усіма, хто жив у її місті.

Вона була відмінницею в навчанні, блискучою спортсменкою, найкрасивішою серед однокласниць (і знала про це), ніколи не мала проблем із залицяльниками, та найбільше їй подобалася самотність.

Бути самою. Ця насолода й стала причиною поїхати до Непалу — знайти печеру й лишитися там самотньою, аж доки не повипадають зуби, посивіє волосся, місцеві селяни перестануть приносити їжу, і щоб у свій останній захід сонця дивитися на сніги — і більш нічого.

Сама.

Шкільні приятельки заздрили їй за легкість у спілкуванні з хлопцями, університетські друзі чудувалися її незалежності й точній визначеності, чого вона хоче, колег на роботі завжди бентежила й дивувала її вигадливість — словом, вона була досконалою жінкою, королевою гори, лісовою левицею, рятівницею заблудлих душ. Вона отримувала пропозиції одружитися з вісімнадцяти років від найрізноманітніших людей — насамперед від багатіїв, які підкріплювали пропозицію низкою знаків уваги, як-от дарування коштовностей (двох каблучок з діамантами — з тих, що вона мала, — було досить, аби оплатити подорож до Непалу та ще й мати гроші на тривалий час).

Завжди, одержуючи коштовний подарунок, попереджала, що не поверне його в разі розриву. Чоловіки сміялися, бо звикли за своє життя до викликів з боку інших, сильніших чоловіків, і не сприймали навсправжки її слова. І зрештою вони падали в провалля, яке вона викопала довкола себе, і тоді розуміли, що насправді ніколи й не були поряд із цією чарівною дівчиною, а стояли на крихкому мосту, зробленому з мотуззя,

який не витримував ваги повторюваних і звичайних речей. Наставав розрив — за тиждень чи за місяць, — і їй нічого не потрібно було говорити: вони навіть не мали мужності попросити щось назад.

Аж доки один із них на третій день їхнього зв'язку, коли вони пили каву в ліжку одного дорожнього готелю в Парижі, куди поїхали з нагоди виходу якоїсь книжки (ніхто не відмовиться від поїздки до Парижа — таким було одне з її гасел), сказав дещо таке, що вона запам'ятала на все життя:

— У тебе депресія?

Вона засміялася. Щойно познайомившись, вони пішли до одного розкішного ресторану, пили найкраще вино й найкраще шампанське, і тепер цей тип таке каже?

— Не смійся. У тебе депресія. Або туга. Чи й обидві речі. Та безсумнівно, що з віком твій шлях стане безповоротним, і краще почати приймати це вже тепер.

Вона відчула бажання сказати, наскільки їй щастило в житті, що вона мала чудову родину, захоплення інших, але з її вуст упали інші слова:

— Чому ти так кажеш?

Усім виглядом виражала зневагу до пояснення. Чоловік, чиє ім'я вона постаралася забути того ж вечора, сказав, що не хоче про це розмовляти, — він виявився професійним психіатром, але в тій обстановці не був на таке налаштованим. Та вона наполягала. І, можливо, насправді

він хотів поговорити, бо на той момент, як здавалося Карлі, мабуть, мріяв провести решту життя з нею.

— Чому ти кажеш, що в мене депресія, коли ми разом ще так недовго?

— Це «недовго» насправді — 48 годин разом. І я міг спостерігати за тобою під час роздавання автографів у вечір вівторка і вчора під час вечері. Ти, мабуть, кохала вже когось?

— Багатьох.

Це було брехнею.

— І що таке кохати?

Питання налякало її настільки, що вона вирішила, аби відповісти, вдатися до всієї своєї вигадливості. Сказала неквапно й уже без остраху:

— Це дозволити все. Не думати про схід сонця чи зачаровані ліси, не боротися з течією і дозволити радості понести себе. Оце для мене й означає кохати.

— Продовжуй.

— І залишатися вільним, щоб людина поряд з тобою ніколи не відчула себе уярмленою цим. Це річ спокійна, безтурботна, я сказала б навіть — самотня. Кохати, щоб кохати — не з якоїсь іншої причини, як-от заміжжя, діти, гроші тощо.

— Гарні слова. Але, оскільки ми разом, раджу, щоб ти подумала над моїми словами. Не псуймо собі перебування в цьому неповторному місті — я не змушуватиму тебе ставити самій собі питання, а ти не змушуй мене працювати.

Гаразд, він має рацію. Та чому ж він сказав, що в мене депресія або туга? Чому він так мало цікавився тим, що я розказувала?

— Тож чому б це я мала відчувати депресію?

— Бо ще не зуміла покохати насправді — могла б бути одна з відповідей. Та в ці часи така відповідь не підходить — я знаю багатьох пригнічених людей, які шукають мене якраз через, так би мовити, надміру кохання. Насправді я вважаю — хоч і не мав би цього казати, — що ти в депресії з якоїсь фізичної причини. Через брак якоїсь речовини у твоєму організмі. Це може бути серотонін, допамін, але точно не норадреналін.

— Значить, депресія — це щось хімічне?

— Звичайно, що ні. Існує безліч чинників, але, може, ми вдягнемось й прогуляємось уздовж Сени?

— Ти сказала, що кохання може бути пережите в самотності; поза всяким сумнівом, але тільки людьми, які вирішили присвятити своє життя Богові або ближньому. Святи. Провидці. Революціонери. У цьому випадку я кажу про кохання найбільш людське, яке виявляється лише тоді, коли ми поряд із коханою людиною. Це породжує безмежне страждання, якщо неспроможний виразити це чи бути поміченим об'єктом свого обоювання. Я певен, що в тебе депресія, бо ти ніколи РЕАЛЬНО не є тут; твої очі десь блукають, у них присутнє не світло, а нудьга. У вечір роздавання автографів я помітив, як ти робила надлюдське зусилля, щоб

знайомитися й розмовляти з людьми — усі, певно, здавалися тобі нудними, нижчими, однаковими.

Він підвівся з ліжка.

— З мене досить. Я піду в душ, чи ти хочеш першою?

— Іди ти. Я складатиму валізу. Не квапся, я маю побути трохи на самоті після всього почутого. Справді, я потребую години самотності.

Він іронічно засміявся, мовляв: «Чи ж я не казав?» Але підвівся й пішов до ванної кімнати. За п'ять хвилин Карла вже збрала валізу й одяглася. Безшумно відчинила й зачинила двері. Пройшла повз реєстрацію, привіталася з усіма, хто дивився на неї трохи з подивом, але прекрасний номер був не на її ім'я, тож ніхто ні про що не спитав — а так би вона мала щось пояснювати, раз виходила з речами, не заплативши.

Вона підійшла до консьєржа й спитала, коли найближчий рейс до Голландії. До якого міста? Куди завгодно, я звідти й знаю там усе. Був рейс о другій п'ятнадцять із KLM¹. «Ви бажаєте, щоб ми купили квиток і внесли його в оплату за номер?»

Вона повагалася й подумала, що, певно, мала б помститися цьому чоловікові, який прочитав її душу без дозволу і який, крім того, міг помилятися в усьому сказаному.

¹ Аббревіатура *Koninklijke Luchtvaart Maatschappij* (нід.) — Королівські Нідерландські Авіалінії, одна з найстаріших (заснована 1919 р.) авіакомпаній світу.

Та зрештою сказала: «Ні, дуже дякую, у мене гроші із собою». Карла ніколи не їздила до жодного куточка планети, покладаючись лише на чоловіків, яких завжди обирала в компанію.

Вона знову подивилася на червоний міст, згадала все, що читала про депресію, — і все, що не читала, бо їй починало ставати страшно, — і вирішила, що відтоді, як перейде міст, стане іншою жінкою. Вона дозволить собі захопитися заблуканою людиною, типом, що мешкав на іншому кінці світу, відчуватиме тугу чи робитиме все, щоб бути з ним поряд, чи, медитуючи й згадуючи його обличчя, зостанеться в печері, яку обере собі для життя в Непалі, — та вона більше не могла продовжувати таке життя — життя людини, що має все й не використовує нічого, геть нічого.

Пауло стояв перед дверима без жодної таблички чи напису, на прямій вулиці з кількома, здавалося, покинутими будинками. З неабиякими труднощами, перепитавши багато разів, він таки зміг знайти суфійський центр, хоча й не був певний, що знайде тут якого-небудь дервіша-танцівника. З цією метою він пішов на базар, де сподівався натрапити на Карлу, але не зустрів її й почав жестами показувати священний танець і вимовляти «дервіш». Багато хто сміявся, інші проминали його, гадаючи, що то божевільний і їм треба проходити на відстані, аби оминати його розставлені руки.

Він не впадав у відчай; у кількох крамницях була така шапка, яку він бачив під час вистави, — такий собі червоний конічний ковпак, зазвичай пов'язуваний з турками. Купив собі, надів і пішов бродити далі, показуючи жестами — тепер у шапці, — що хоче знайти місце, де люди отаке роблять. Тепер уже над ним не сміялися й не оминали його, лише серйозно дивилися й говорили щось по-турецькому. Та Пауло не здавався.

Нарешті він натрапив на одного сивого пана, який, здавалося, зрозумів, що він казав. Пауло повторював слово «дервіш» і вже починав відчувати втому. У нього були в запасі ще шість днів, він міг би тепер скориста-

тися нагодою й подивитися базар, та сивий пан підійшов і вимовив:

— *Darwesh.*

Так, це воно й мало бути — він вимовляв з помилкою. Щоб переконатися, Пауло зімітував рухи дервішів-танцівників. Тут вираз обличчя незнайомця змінився зі здивованого на докірливий.

— *You muslim?*¹

Пауло заперечно похитав головою.

— *No,* — сказав чоловік. — *Only Islam*².

Пауло випростався прямо перед ним.

— *Поет! Румі! Дервеш! Суфі!*

Ім'я Румі, засновника ордену, і слово *поет*, мабуть, пом'якнули серце цього пана, який, хоча й удаючи роздратування і нехить, узяв Пауло за руку, потяг його до виходу з базару й відвів до місця, де він перебував тепер, перед оцим майже зруйнованим будинком, не знаючи до пуття, що його робити.

Він постукав кілька разів, та ніхто не відчинив. Тоді взявся за круглу дверну ручку — двері не були замкнені. Увійти? Чи його звинуватять у вторгненні? Чи правда, що в покинутих будинках тримали диких собак, аби їх не зайняли жебраки?

Чоловік відчинив віконні ґратки. Очікував, що загавкають пси, але почув голос, лише один голос звіддала,

¹ Ти мусульманин? (спотв. англ.)

² Ні. Тільки для сповідувачів ісламу (спотв. англ.).

який говорив щось по-англійському, хоч він не міг розчути як слід, але запах ладану свідчив, що Пауло втрапив куди треба.

Він доклав усіх сил, щоб зрозуміти, що казав цей чоловічий голос. Це було неможливо, залишалося тільки ввійти — у найгіршому випадку його б вигнали. А що йому втрачати? Він був близький, отак несподівано, до здійснення однієї зі своїх мрій — увійти в контакт із дервішами-танцівниками.

Треба було ризикнути. Він увійшов, зачинив за собою двері і, коли очі призвичаїлися до відносної темряви, побачив, що перебуває в якомусь старому, геть порожньому сараї, повністю пофарбованому в зелене, з дерев'яною, стертою від часу підлогою. Вікна з напіврозбитим склом пропускали трохи світла, і в одному з кутів цього приміщення, що зсередини здавалося значно більшим, ніж іззовні, можна було розрізнити якогось пана, що сидів на пластмасовому стільці й перестав розмовляти сам із собою, щойно побачив несподіваного гостя.

Він сказав кілька слів по-турецькому, але Пауло потряс головою. Він не говорив цією мовою. Чоловік теж похитав головою, показуючи, наскільки його бентежила присутність незнайомця, хто перервав щось важливе.

— Що вам потрібно? — спитав він із французьким акцентом.

Що Пауло міг відповісти? Правду. Дервіші-танцівники. Чоловік засміявся.

— Чудово. Ви прийшли сюди, як і я, одного дня покинувши Тарб — містечко бозна-де у Франції з єдиною мечеттю, — у пошуках знання й мудрості. Саме цього ви хочете, чи не так? Зробіть, як зробив я, коли зустрів одного з них. Проведіть тисячу й один день, студіюючи одного поета, вивчаючи напам'ять написане ним, відповідаючи на будь-яке питання будь-якої людини мудрістю його віршів, і тоді зможете розпочати вишкіл. Бо ваш голос тоді зіллється з голосом Просвітленого та його віршами, написаними вісімсот років тому.

— Румі?

Чоловік зробив шанобливий жест, почувши це ім'я. Пауло сів на підлогу.

— А як я можу навчитися? Я вже прочитав багато його поезій, та не розумію, як він їх пов'язував із практикою.

— Людина в пошуках духовності знає мало, бо читає й намагається наповнити свій інтелект лише тим, що вважає мудрим. Продайте ваші книжки й купіть божевілля — тоді опинитесь трохи ближче. Книжки ілюструють роздуми й навчання, аналіз і порівняння, тоді як священне полум'я божевілля веде нас до істини.

— Я не обтяжений книжками. Я прийшов у пошуках досвіду — у цьому випадку досвіду танцю.

— Це пошук знання — не танцю. Розум — це тінь Аллаха. Яку могутність має тінь перед сонцем? Геть ніякої. Вийдіть із тіні, ідіть до сонця й дайте його променям надихнути вас більше, ніж мудрі слова.

Чоловік указав на місце, звідки проникав сонячний промінь, десь у десятьох метрах від його стільця. Пауло підійшов до вказаного місця.

— Ушануйте сонце. Дайте йому сповнити вашу душу, тому що пізнання — це ілюзія, екстаз — ось реальність. Пізнання сповнює нас провинною, екстаз дає нам долучитися до Того, хто є Всесвітом, ще до його існування і після його зруйнування. Знання — це спроба помитися піском, коли є струмок із кришталевою водою поряд.

І саме в цей момент гучномовці, розташовані на вежі мечеті, почали щось декламувати, звук наповнив місто, і Пауло зрозумів, що настав час молитви. Він стояв обличчям до сонця — промінь було чітко видно завдяки пилінкам у ньому — і зі звуків позаду зрозумів, що старий із французьким акцентом, певно, уклікнув, обернувся обличчям у бік Мекки й почав молитися. Пауло почав очищати свій мозок — це не було надто складно, тим паче в цьому місці, позбавленому будь-якого орнаменту (не було навіть каліграфічно написаних, схожих на малюнки висловів із Корану). Він перебував у суцільній порожнечі, далеко від своєї землі, своїх друзів, від речей, яких навчився і ще хотів навчитися, від добра чи зла, перебував тут. Просто тут і тепер.

Він уклонився, знов підняв голову, розплющивши очі, і побачив, що сонце розмовляло з ним, не прагнучи нічого навчити, лише заливаючи світлом усе довкола нього.

Мій любий, світло моє, нехай твоя душа перебуває в постійному поклонінні. Невдовзі ти покинеш це місце, де є зараз, і повернешся до своїх, бо ще не настав час відмовитися від усього. Але Найвищий Господь, званий Любов'ю, зробить так, аби ти був зняряддям Моїх слів — слів, які я не сказав, та які ти розумієш.

Мовчання навчить, якщо ти дозволиш собі зануритись у Велику Тишу. Мовчання може бути перекладене словами, тому що саме це буде твоїм призначенням, та коли це станеться, навіть не намагайся що-небудь пояснювати й роби так, аби люди шанували Таїну. Ти хочеш стати прочанином на путі до Світла? Навчися йти пустелю. Говори серцем, тому що слова випадкові, — і, хоча ти потребуєш їх, щоб спілкуватися з іншими, не давай значенням і тлумаченням обманути себе. Люди чують лише те, що хочуть, ніколи не намагайся нікого переконати, просто без страху йди до своєї мети — або навіть зі страхом, але йди до неї.

Ти хочеш дістатися неба й прийти до мене? Навчися літати на двох крилах, ім'я яким — дисципліна й співчуття.

Храми, церкви та мечеті заповнені людьми, котрі бояться того, що назовні, — і керуються мертвими словами проповідей. Але мій храм — це світ, не виходь із мого храму. Залишайся там, навіть якщо це важко, навіть якщо над тобою насміхатимуться.

Розмовляй і не намагайся нікого переконати. Ніколи не погоджуйся мати учнів чи людей, що вірять твоїм

словам, тому що вони одразу ж перестануть вірити голосу власного серця — єдиного, що треба чути.

Ідіть разом, пийте життя й радійте йому, але дотримуйтеся відстані, щоб один не був змушений опікуватися другим — падіння є частиною путі, і всі повинні навчитися підводитися самі.

Мінарети вже змовкли. Пауло не знав, скільки часу він розмовляв із сонцем — промінь освітлював місце далі, ніж він сидів. Він обернувся, та чоловік, що прийшов з далекої країни, аби відкрити те, що могло бути відкрите й у горах його батьківщини, уже вийшов. Він був там один.

Час уже йти звідти, тому що його починало потроху охоплювати священне полум'я Божевілля. Він не потребував пояснювати кому-небудь, де побував, і сподівався, що його очі лишаться такими, як і були, — бо ж відчував, що вони тепер сяють, а це могло привернути увагу інших.

Він запалив свічку ладану поряд зі стільцем і вийшов. Зачинив двері, але знав, що для тих, хто спробує переступити поріг, двері завжди відчинені. Досить повернути ручку.

Жінка з французької агенції новин не приховувала роздратування тим, що їй доручили: інтерв'ю з хіпі — з хіпі! — у самому центрі Туреччини, дорогою в Азію, як це в протилежному напрямку роблять численні іммігранти в пошуках добробуту й можливості в Європі. У неї не було ніякої упередженості ні до перших, ні до других, але тепер, коли почалися конфлікти на Середньому Сході — телекс безупинно вибльовував новини, ширилися чутки про вбивчі сутички між збройними угрупованнями в Югославії¹, Греція перебувала на межі війни з турками, курди вимагали автономії, президент практично не знав, що робити, Стамбул перетворився на шпигунське гніздо, де сусідили агенти КДБ та ЦРУ, король Йорданії придушив повстання, а палестинці погрожували помстою, — то що ж вона робила в оцьому третьорозрядному готелі?

Виконувала накази. Вона одержала телефонограму від водія такого собі *Magic Bus*, досвідченого й симпатичного англійця, який чекав на неї у вестибюлі готелю й теж не розумів інтересу іноземної преси до них, але таки погодився всіяко посприяти.

¹ Певно, що анахронізм: збройні конфлікти на теренах колишньої Югославії почалися в 1990-х рр.

У холі не було жодного хіпі, за винятком одного типа, схожого на Распутіна, та чоловіка років п'ятдесяти, не надто схожого на хіпі, поряд із молоденькою дівчиною.

— Це він відповість на ваші запитання, — сказав водій. — Він знає вашу мову.

Добре, що вони розмовляли по-французькому — це мало полегшити й прискорити інтерв'ю. Почала вона з його часопросторових характеристик (Ім'я: Жак / Вік: 47 років / Мешкає: Ам'єн, Франція / Професія: колишній директор провідної французької косметичної фірми / Цивільний стан: розлучений).

— Як ви вже, мабуть, знаєте, я, на прохання агенції «Франс Прес», готую репортаж про цю культуру, що, як я читала, зародилася в Сполучених Штатах...

Вона стрималася, аби не додати «серед золотої молоді, якій просто нічого робити».

— ...і поширилася, як вітер, усією планетою.

Жак ствердно кивнув головою, тоді як журналістці знов захотілося наголосити «насправді в регіонах, де зосереджено найбільше багатство планети».

— Про що, власне, ви хочете дізнатися? — спитав Жак, уже розкаявшись, що погодився на інтерв'ю, тому що товариші десь ходили, знайомлячись із містом і розважаючись.

— Ну, ми знаємо, що це рух без жодних обмежень, заснований на наркотиках, музиці, великих концертах під відкритим небом, де все дозволено, мандрах, цілко-

витій і повній зневазі до всіх, хто тепер бореться за якісь ідеали, за вільніше й справедливніше суспільство...

— ...як, наприклад...

— ...як ті, хто намагається звільнити пригноблені народи, викрити несправедливість, узяти участь у законній класовій боротьбі, де люди жертвують кров'ю й життям заради того, щоб єдине майбутнє людства — соціалізм — перестало бути утопією й швидше змогло стати дійсністю.

Жак кивав головою — даремно було заперечувати такого типу провокації, бо це лише загубить його перший прекрасний день у Стамбулі.

— Вони мають значно вільніше, я б сказала, розпусне бачення сексу, коли чоловіки середнього віку не соромляться з'являтися поряд із дівчатами, що годяться їм у дочки...

Жак був уже готовий стерпіти навіть і це, та йому завадили.

— Дівчина, що за віком годиться йому в доньки — я так розумію, що ви мали на увазі мене, — і справді є його дочкою. Нас не представили, але мене звать Марі, мені двадцять років, народилася в Лізьє, студентка політології, шанувальниця Камю й Сімони де Бовуар. Музичні смаки: Дейв Брубек, «Грейтфул Дед» та Раві Шанкар. Наразі пишу диплом про те, як соціалістичний рай, за який люди віддають життя, званий також Радянський Союз, перетворився на такого ж гнобителя,

як і диктатури, нав'язані третьому світу капіталістичними країнами, як-от Сполучені Штати, Англія, Бельгія, Франція. Ви хотіли б почути щось іще?

Журналістка подякувала за коментар, проковтнула його, кілька секунд зважувала, чи це не було брехнею — певно, ні, — спробувала приховати свій переляк і подумала, що отут, можливо, і був потрібний для її матеріалу ракурс: історія чоловіка, колишнього директора великої французької фірми, який у момент екзистенційної кризи вирішує покинути все, узяти із собою дочку й вирушити в мандри, незважаючи на можливі ризики для дівчини — чи панянки, коли точніше. Чи завчасно постарілої, судячи з мови. У цю мить вона почувалася ніяково й намагалася перехопити ініціативу.

— Ви вже пробували наркотики?

— Звичайно: марихуану, настій із галюциногенних грибів, деякі хімічні наркотики, від яких було погано, LSD. Ніколи не вживала героїну, кокаїну чи опію.

Журналістка краєм ока дивилася на батька, який усе незворушно слухав.

— І ви прихильниця ідеї вільного сексу?

— Відколи винайшли протизаплідні таблетки, не розумію, чому б сексу не бути вільним.

— І ви це практикуєте?

— Це не ваша справа.

Батько, бачачи, що розмова могла перетворитися на сучітку, вирішив змінити тему.

— Хіба ми не збиралися поговорити про хіпі? Ви дуже добре визначили нашу філософію. Про що іще ви хочете дізнатися?

Нашу філософію? Майже п'ятдесятирічний чоловік каже «наша філософія»?

— Хочу спитати, навіщо ви їдете до Непалу автобусом. Наскільки я розумію й наскільки бачу з невеличких деталей вашого одягу, у вас достатньо грошей на літак.

— Тому що для мене найважливіше — це подорож. І знайомство з людьми, яких ніколи не мав би можливості зустріти в першому класі «Ейр Франс», яким літав уже багато разів, — де ніхто ні з ким не розмовляє, навіть якщо сидять поруч дванадцять годин.

— Але ж є...

— Так, є автобуси, комфортабельніші за цей перероблений шкільний, із жахливими ресорами й невідкидними сидіннями, — гадаю, це ви хотіли сказати. Річ у тім, що в моїй попередній реінкарнації, тобто в часи роботи маркетинговим директором, я вже познайомився з усіма типами людей, яких мені треба було знати. І, правду кажучи, усі були копіями одне одного: те саме суперництво, ті ж інтереси, хвалькуватість, життя, повністю відмінне від мого дитинства, коли я допомагав батькові в селі поблизу Ам'єна.

Журналістка почала гортати свої нотатки, тепер уже, вочевидь, розгублена. Цих двох важко було спровокувати.

— Що ви шукаєте?

— Те, що занотувала собі про хіпі.

— Але ви вже дуже добре узагальнили: секс, музика, наркотики, рок і мандри.

Французові вдалося роздратувати її більше очікуваного.

— Ви гадаєте, що це і все. Та насправді тут набагато більше.

— Набагато більше? Тоді розкажіть нам, бо ж коли я зібрався в цю подорож, на запрошення моєї дочки, що зуміла побачити, наскільки нещасливим я почувався, то в мене не було часу дізнатися подробиці.

Журналістка сказала, що все чудово, вона вже одержала відповіді, яких шукала, думаючи, що й так зможе вигадати що завгодно про це інтерв'ю — ніхто ні про що не дізнається, — та Жак наполягав. Він запитав, чи не бажає вона кави або чаю («кави, я вже сита цим підсолодженим чаєм із м'ятою»), кави по-турецькому чи звичайної («кави по-турецькому, я ж у Туреччині, просто смішно проціджувати рідину — гуща має залишатися в чашці»).

— Гадаю, мені з дочкою варто трохи повчитися. Ми, наприклад, не знаємо, звідки походить слово *xini*.

Він починав явно глузувати, та вона вдала, ніби не помітила, і вирішила продовжувати. Вона обожнювала каву.

— Ніхто не знає. Та якщо ми хочемо бути справжніми французами й спробувати все пояснити, то ідея сексу,

вегетаріанства, вільного кохання й спільного життя бере свій початок у Персії, у культурі, заснованому таким собі Маздаком¹. Про нього не надто багато відомостей. А втім, оскільки ми змушені щоразу більше писати про цей рух, деякі журналісти відкрили інше джерело: у грецьких філософів, яких називали циніками.

— Циніками?

— Циніками. Але тут нічого спільного зі значенням, яке це слово має сьогодні. Найвідомішим проповідником цього був Діоген. Згідно з ним, люди мають відкинути те, що нав'язує суспільство, — усіх нас привчили потребувати більше, ніж ми потребуємо, — і повернутися до первісних цінностей, тобто жити в контакті із природою, залежати від малого, радіти кожному новому дню й повністю відкинути те, до чого нас усіх готували: владу, прибутки, жадобу й інше. Єдина мета життя — звільнитися від того, чого ми не потребуємо, і знаходити радість у кожній миті, у кожному подиху. Діоген, до речі, за легендою, мешкав у бочці.

Підійшов водій. Хіпі з обличчям Распутіна, мабуть, знав французьку, бо всівся на підлогу й слухав. Принесли каву. Це надихнуло журналістку продовжити свою лекцію. Загальна ворожість раптово зникла, і вона перетворилася на центр уваги.

¹ Маздак (бл. 450—528/529) — перський середньовічний релігійний реформатор.

— Ідея ширилася далі за часів християнства, коли ченці йшли в пустелю шукати умиротворення в контакті з Богом. І підтримується до сьогодні завдяки відомим філософам, як-от американець Торо або визволитель Індії — Ганді. Будь простішим, казали всі. Будь простішим — і будеш щасливішим.

— Але як же це стало такою собі модою, манерою вдягатися, бути циніком у сучасному значенні цього слова — не вірити ні в праве, ні в ліве, наприклад?

— Цього я вже не знаю. Кажуть, що тут вплив великих рок-концертів, як-от у Вудстоці. Ще кажуть, що причина — у діяльності деяких музикантів, наприклад Джеррі Гарсії та «Грейтфул Дед» або Френка Заппи та «Зе Мазерз оф Інвеншн», які почали давати безплатні шоу в Сан-Франциско. Тому я тут вас і розпитую.

Вона подивилася на годинник і підвелася.

— Вибачте, уже маю йти. У мене сьогодні ще два інтерв'ю.

Вона збрала свої папери, поправила одяг.

— Я проведу вас до дверей, — сказав Жак.

Ворожість зникла повністю: вона була професіоналом, що намагається добре зробити свою роботу, а не ворогом, який прагне наговорити поганого про героїв інтерв'ю.

— Не варто. Як не варто почуватися винним за те, що сказала ваша дочка.

— Я все одно проведу вас.

Вони вийшли разом. Жак запитав, де розташований базар прянощів, — він не мав жодного інтересу купувати, але прагнув насолодитися пахощами рослин і трав, які, можливо, більше ніколи не відчує.

Журналістка вказала дорогу й прискореним кроком рушила в протилежному напрямку.

Прямуючи до базару прянощів, Жак, який багато років продавав речі, геть не потрібні людям, оскільки мав обов'язок щопівроку розгортати кампанію інформування споживачів про «новий продукт», що викидали на ринок, думав, що Стамбулу варто б мати ефективніший туристичний департамент: він був просто зачарований вуличками, маленькими крамницями, повз які проходив, кав'ярнями. Усе, здавалося, зупинилося в часі: оздоблення, одяг людей, вуса в чоловіків. Чому більшість турків носить вуса?

Він, мабуть, розкрив причину, коли присів в одному барі, який, певно, бачив і кращі часи, оздобленому всередині в стилі модерну, що можна знайти лише в найбільш усамітнених і вигадливих куточках Парижа. Чоловік захотів випити другу на сьогодні каву по-турецьки — гуща й вода, без проціджування, — подану в такому собі мідяному кухлі з боковим руків'ям замість звичайного вушка, що він досі бачив лише тут. Він сподівався, що до кінця дня збуджувальний ефект уже мине й він зможе поспати спокійно ще одну ніч. Людей було небагато — лише один відвідувач, окрім нього, — і господар, помітивши, що він іноземець, зав'язав розмову.

Розпитував про Францію, Англію, Іспанію, розповів історію свого *Café de La Paix*¹, поцікавився, як йому Стамбул («я щойно приїхав, та, гадаю, його варто спізнати більше»), питав про великі мечеті й великий базар («я ще нічого не бачив — приїхав учора») і почав розповідати про переваги своєї кави, доки Жак його не перебив:

— Я помітив одну цікаву річ, хоча можу помилятися. Але принаймні в цій частині міста всі носять вуса — і ви теж. Це якась традиція? Якщо не хочете, можете не відповідати.

Та господареві явно було приємно відповісти.

— Я страшенно радий, що ви це помітили — здається, це вперше іноземець, який завітав сюди, питає мене про це. А завдяки моїй відмінній каві нечисленні туристи, які відвідують місто, часто сюди приходять за радістю великих готелів.

Не спитавши дозволу, він сів за столик і попросив свого помічника — хлопчика заледве підліткового віку з іще гладеньким лицем — принести йому м'ятний чай.

Кава і м'ятний чай. Здавалося, що люди в цій країні тільки таке й п'ють.

— Релігія відіграє якусь роль?

— Для мене?

¹ «Кафе де ля Пе» (*фр.* «Кав'ярня покою») — іронічний натяк на славетну паризьку кав'ярню поблизу Паризької опери; заклад відвідували, зокрема, Е. Золя, Ж. Масне, Г. де Мопассан, П. Чайковський.

— Ні, для вусів.

— Жодним чином! Це пов'язано з тим, що ми — чоловіки. Що маємо честь і гідність. Я навчився цього від батька, який носив дуже добре доглянуті вуса й завжди казав мені: «Одного дня й у тебе такі будуть». Він пояснив, що в часи мого прадіда, коли кляті англійці та — вибачте — французи почали виштовхувати нас до моря¹, людям треба було вирішити, що робити далі. І оскільки в кожному батальйоні були шпигунські гнізда, постановили, що вуса будуть ніби кодом. Їх розмір означав, що людина могла бути за чи проти реформ, які кляті англійці — і, вибачте ще раз, французи — хотіли нам нав'язати. Звичайно, це не був якийсь секретний код, та принаймні декларація принципів.

Ми ходимо так від кінця славної Османської імперії, коли треба було визначити новий курс для нашої країни. Ті, хто виступали за реформу, носили вуса у формі букви М. Хто був проти, навпаки — кінчиками донизу, схоже на перевернуту U.

— А ті, хто не були ні за, ні проти?

— Ті повністю голили обличчя. Але це був сором для родини — мати когось отакого, ніби жінку.

— І це досі так?

— Отець усіх турків, Кемаль Ататюрк, військовий, що нарешті зумів покінчити з епохою злодіїв, усаджених на трон європейськими потугами, іноді носив вуса,

¹ Ідеться про події Першої світової війни.

а іноді — ні. Цим він заплутав усіх. Але встановлені традиції забуваються важко. Крім того, повертаючись до початку нашої розмови, — що поганого в тому, коли хтось демонструє символ своєї змужності? У тварин те саме: шерсть або пера.

Ататюрк. Відважний військовий, що воював у Першій світовій, дав відсіч вторгненню, скасував султанат, покінчив з Османською імперією, відділив ісламську релігію від держави (що багато хто вважав неможливим) та — що було найдошкульнішим для клятих англійців і французів — відмовився підписувати принизливий мирний договір з Антантою, як зробила Німеччина, посіявши несамохіть насіння нацизму. Жак уже бачив кілька фото цього ідола сучасної Туреччини, коли його підприємство планувало знову завоювати цю імперію, удаючись до підкupu й лукавства, — і ніколи не зауважив, що інколи він поставав без вусів; помітив лише, що на фото з вусами вони не були ні у формі М, ні як перевернута U, а мали традиційну західну форму, доходячи лише до кутиків губ.

Пресвятий Боже, скільки ж він вивчив про вуса та їх потаємні значення! Жак запитав, скільки винен за каву, але господар бару відмовився: до наступного разу.

— Багато арабських шейхів приїжджають сюди за ради імплантації вусів, — підсумував він. — Ми в цьому найкращі у світі.

Жак іще про щось поговорив із господарем, який незабаром попросив пробачення, тому що почали підходити

відвідувачі на сніданок. Він вирішив заплатити рахунок безвусому хлопцю й вийшов, дякуючи подумки своїй дочці за те, що вона буквально виштовхала його із займаної посади — компенсація при цьому виявилася чудовою. А якби він повернувся з «відпустки» і розказав співпрацівникам про вуса й про турків? Усі б це сприйняли як щось цікаве, екзотичне, але не більше.

Він покрокував у напрямку базару спецій, розмірковуючи: *«Чому я ніколи, жодного разу не змусив моїх батьків покинути ненадовго поля в Ам'єні, аби податися в мандри?»* Спочатку відмовкою було, що вони потребували грошей, аби їх єдиний син здобув належну освіту. Коли ж він отримав такий диплом, що батьки навіть не розуміли, що це таке — маркетинг, — вони почали ухилятися, мовляв, може, у наступну відпустку, чи вже після тої, чи, може, уже аж у ту, хоча будь-який селянин знає, що природа ніколи не зупиняється і в полі почергово змінюється важка праця — сіяти, підрізати, збирати — з моментами глибокої нудьги в очікуванні чергового природного циклу.

Насправді вони ніколи не мали наміру виїхати з рідних, добре знаних місць, ніби решта світу була загрозовою, де вони б загубилися на незвіданих шляхах, у геть чужих містах, повних снобів, що одразу розпізнають акцент із глибинки. Ні, увесь світ однаковий, кожному призначено своє місце в ньому, і треба це поважати.

У дитинстві й підлітковому віці Жак відчував зневіру, але нічого було робити, окрім як тягтися життям,

як було заплановано: знайти добру роботу (знайшов), зустріти жінку й одружитися (йому було 24 роки, коли це сталося), робити кар'єру, пізнавати світ (зміг і, зрештою, стомився від життя в аеропортах, готелях та ресторанах, тоді як жінка терпляче чекала вдома, намагаючись заповнити своє життя ще чимось, окрім виховання дочки), у якийсь момент бути висунутим на директора, звільнитися, повернутися в село й скінчити свої дні там, де народився.

Отак, оглядаючись, багато років потому, він розумів, що міг би пропустити всі проміжні етапи, але його душа й безмежна цікавість штовхали вперед, до нескінченних годин роботи, яку любив на початку і зненавидів саме тоді, коли його підвищили.

Жак міг би зачекати трохи й звільнитися в належний час. Він швидко піднімався ієрархічними сходами фірми, його зарплатня потроїлася, а дочка — поетапне дорослішання якої він спостерігав між своїми подорожами — вступила на політологію. Дружина зрештою розлучилася з ним, вважаючи своє життя даремним, і тепер він жив самотою, тому що Марі знайшла собі коханого й переїхала до нього.

Більша частина його ідей про маркетинг (і слово, і професія модні тепер) була схвалена, хоча деякі й були піддані сумніву стажерами, які хотіли привернути до себе увагу, та він звик до такого й одразу підрізав крила тим, хто хотів «вислужитися». Бонуси наприкінці року відповідно до прибутків компанії щоразу росли. Тепер,

коли він знову жив самотою, почав частіше бувати на всіляких гулянках й запопав собі кілька привабливих та корисливих коханок — його косметична фірма була рекомендацією для всього й для всіх, коханки завжди натякали, що хотіли б з'явитися на рекламних плакатах деяких продуктів, та він і не погоджувався, і не заперечував. Час ішов, ті, що шукали вигоди, відходили, щирі закоханості прагнули, щоб він знов одружився, з ними, але він уже все добре спланував на майбутнє: ще десять років роботи — і він звільниться в розквіті середнього віку, з купою грошей і можливостей. Він знов подорожуватиме світом, цього разу Азією, яку знав дуже мало. Намагався навчитися речей, які дочка, на той час найкращий його друг, хотіла йому показати. Вони мріяли, як поїдуть до Гангу і до Гімалаїв, до Анд і до Ушуаї, поряд із Південним полюсом, — коли звільниться, звичайно. І коли вона закінчить навчання, зрозуміло.

Аж доки дві події перевернули їхнє життя.

Перша трапилася 3 травня 1968 року. Він чекав дочку в кабінеті, щоб разом поїхати в метро додому, коли зауважив, що вже минуло більше години, а вона не приходила. Він залишив записку в приймальні корпусу, де працював, поряд із церквою Сен-Сюльпіс (фірма мала кілька будівель, і не всі підрозділи містилися в її шикарній штаб-квартирі), і рушив сам до метро.

Раптом він побачив, що Париж палав — а жодних оповіщень не було. Чорний дим плив у повітрі, сирени гули скрізь, і перша річ, яка спала на думку, що це росіяни — вони бомбили його місто!

Але тут його відштовхнула до стіни група юнаків, що бігли вулицею із закритими мокрими хустками обличчями під крики «Геть диктатуру!» та якісь інші, що їх уже не пригадати. Позаду поліцейські в повному спорядженні жбурляли гранати зі сльозогінним газом. Де-хто з молодиків спіткнувся й упав, і їх тут же почали лупцювати.

Жак відчув, що його очі печуть від газу; він не розумів, що трапилося, що ж це таке? Треба було запитати в когось, але насамперед у ту мить йому треба було знайти дочку. Де вона могла бути? Він спробував піти в бік Сорбонни, але вулицями неможливо було пройти через сутички між силами «порядку» й тими, хто здавався

бандою анархістів, ніби з фільму жахів. Шини палали, каміння летіло в бік поліцейських, «коктейлі Молотова» жбурляли в усі напрямки, транспорт зупинився. Знов і знов сльозогінний газ, крики, сирени, камені, вирвані з бруківки, лупцювання молодиків. Де ж Марі?

Де моя дочка?

Було б помилкою — не сказати б самогубством — рушити в бік, де тривали бої. Найкраще піти в напрямку дому, почекати дзвінка від Марі й сподіватися, що це промине — мало минути ще цієї ночі.

Оскільки його життєві цілі були іншими, він ніколи не брав участі в студентських демонстраціях, але жодна з тих, що він бачив, не тривала більше кількох годин. Залишалося чекати на дзвінок від дочки — єдине, про що він благав Бога цієї миті. Вони жили в країні, щедрій на пільги, де молодь мала все, що бажала, дорослі знали, що коли багато працюватимуть, то без особливих проблем вийдуть на пенсію і далі питимуть найкраще у світі вино, смакуватимуть найкращу у світі кухню й гулятимуть, не лякаючись несподіванок чи нападів, найкрасивішим у світі містом.

Дзвінок від дочки пролунав близько другої ночі. Він залишив телевізор увімкненим, обидва державні канали транслювали й аналізували, аналізували й транслювали те, що відбувалося в Парижі.

— Не хвилюйся, татусю. Зі мною все гаразд. Зараз я маю поступитися телефоном одній людині, поряд зі мною, тож поясню потім.

Жак хотів запитати іще щось, та вона вже повісила трубку.

Ніч видалася безсонною. Демонстрації тривали довші, ніж він сподівався. Балакучі голови на ТБ були збентежені так само, як і він, бо все це вибухнуло раптово, без якихось попереджень. Та всі вдавали спокій, пояснювали сутички між поліцією та студентами, використовуючи пишномовні слова соціологів, політиків, аналітиків, коментарі деяких поліцейських, нечисленних студентів і таке інше.

Запас адреналіну вичерпався, і чоловік виснажено впав на диван. Коли розплющив очі, уже був день, час іти на роботу, але по телевізору, який лишався увімкненим усю ніч, попереджали не виходити з дому: «анархісти» зайняли факультети, станції метро, перекрили вулиці, перешкоджаючи вільному руху транспорту. Порушували фундаментальне право всіх громадян, як гадав хтось.

Він зателефонував на роботу — ніхто не брав трубку. Потім — до штаб-квартири, і одна людина, яка провела там ніч, бо мешкала в передмісті й не змогла дістатися додому, повідомила, що даремно й намагатися пересуватися того дня містом: змогли прийти лічені співробітники, лише ті, що мешкали поблизу штаб-квартири.

— За сьогодні воно не мине, — сказав безіменний співбесідник.

Жак попросив з'єднати його з керівником, але той, як і багато інших, теж не вийшов на роботу.

Усупереч очікуванням, заворушення й сутички не вщухали — навпаки, ситуація погіршилася, коли всі побачили, як поліція поводитися зі студентами. Сорбонна, символ французької культури, була зайнята, а викладачі приєдналися до протестів або їх вигнали за межі університету. Були створені різні комітети з різними пропозиціями, які невдовзі мали прийняти або відкинути, — це розповідало ТБ, тепер уже виказуючи більше симпатії до студентів.

Крамниці в його районі були зачинені, за винятком однієї, яку тримав індієць, — і біля дверей люди вишикувалися в черзі. Він спокійно став у кінець, слухаючи коментарі покупців: «Чому уряд нічого не робить?», «Навіщо ми платимо такі високі податки, коли поліція не здатна діяти в такій ситуації?», «Винна комуністична партія», «Винне виховання, яке ми дали дітям, а ті тепер думають, що мають право постати проти всього, чого ми їх навчили».

І в такому дусі. Єдине, чого ніхто не був здатен пояснити, — чому це все відбувалося.

— Ми ще не знаємо.

Пройшов перший день.

І пройшов другий.

І скінчився перший тиждень.

І все тільки погіршувалося.

Його квартира розташовувалася на невеличкому пагорбі на Монмартрі, за три станції метро від роботи, і з вікна він міг чути сирени, бачити дим від палених

шин, без упину дивитися на вулиці, чекаючи на дочку. За три дні вона з'явилася, швидко помилася, узяла дещо з його одежі, що могло підійти їй, оскільки її одяг залишався в іншій квартирі, поїла нашвидкуруч і знову пішла, кажучи те саме: «Поясню потім».

А те, що він уважав чимось минушим, стриманою люттю, поширилося зрештою по цілій Франції; підлеглі брали в заручники своїх керівників, і був проголошений загальний страйк. Більшість фабрик зайняли робітники — так само як тиждень тому сталося з університетами. Франція зупинилася. І проблемою вже були не студенти, які, здавалося, змінили коло вимог і тепер вимагували транспарантами, як-от «Вільне кохання», чи «Геть капіталізм», чи «За відкриття кордонів для всіх», чи «Буржуа, ви нічого не розумієте».

Проблемою тепер був загальний страйк.

Телебачення транслювало всі події. Саме там він побачив, на свій подив та сором, що по двадцяти днях пекла президент Франції, генерал Шарль де Голль, який чинив опір нацистам, покінчив із колоніальною війною в Алжирі, якого всі обожнювали, зрештою виступив, аби сказати землякам, що організує референдум, пропонуючи «культурне, соціальне та економічне оновлення».

Те, що він пропонував, нічого не означало для робітників, що якнайменше цікавилися вільним коханням, країною без кордонів і всякими такими речами. Вони думали тільки про одну річ: значне підвищення

зарплатні. Прем'єр-міністр Жорж Помпиду зустрівся з представниками профспілок, троцькістами, анархістами, соціалістами, і лише тоді криза почала відступати — тому що коли всіх посадовили одне навпроти одного, у кожного виявилися різні вимоги. Розділяй і владарюй.

Жак вирішив узяти участь у марші за де Голля. Уся Франція була налякана тим, що трапалося. Марш практично в усіх містах зібрав безліч людей і змусив тих, хто розпочав, на думку Жака, «анархію», відступати. Були підписані нові трудові договори. Студенти, яким уже нічого було вимагати, почали потроху повертатися в університетські кабінети — з відчуттям перемоги, яка абсолютно нічого не значить.

Наприкінці травня (чи на початку червня — він не міг точно пригадати) його дочка нарешті повернулася додому й сказала, що вони домоглися того, чого хотіли. Він спитав, чого ж вони хотіли. Вона не пояснила, але видавалася втомленою, розчарованою, пригніченою. Ресторани вже повідчинялися, вони пішли повечеряти при свічках, уникаючи розмов на цю тему — Жак ніколи б не сказав, що пішов на марш на підтримку уряду, — і єдиним коментарем, що він сприйняв серйозно, дуже серйозно, були її слова: «Я втомилася тут. Помандрую й поживу подалі».

Згодом вона відмовилася від цієї ідеї, поступившись необхідності «закінчити своє навчання», і він зрозумів, що ті, хто виступав за квітучу й конкурентоспроможну Францію, перемогли. Справжні революціонери аж ніяк

не переймаються закінченням навчання й одержанням диплома.

Відтоді він прочитав тисячі сторінок пояснень і виправдань, поданих філософами, політиками, видавцями, журналістами тощо. Вони посилалися на закриття університету в Нантері одразу на початку місяця, але це не могло виправдати всю ту лють, свідком якої він був у нечисленних випадках, коли наважувався виходити з дому.

І він ніколи не натрапив на жоден, на жоден рядок, що міг змусити його сказати: «О, саме це все й спровокувало».

Другим — і вирішальним — моментом у зміні поглядів стала вечера в одному з найрозкішніших паризьких ресторанів, куди він водив особливих клієнтів — потенційних покупців його товарів для своїх країн. Травень 1968 року був уже у Франції чимось минулим, проте поширив своє полум'я по інших частинах світу. Ніхто не хотів про це думати, і якщо якийсь іноземний клієнт наважувався щось запитати з цього приводу, він делікатно змінював тему, мовляв, «газети завжди все перебільшують».

І розмова на цьому припинялася.

Жак приятелював із власником ресторану, який називав його просто на ім'я, і це справляло належне враження на його компанію — що було частиною плану, між іншим. Він заходив, офіціанти супроводжували до «його столика» (що постійно змінювався, залежно від

кількості запрошених, які, звичайно, цього не знали), кожному негайно подавали келих шампанського, приносили меню, робилися замовлення, дороге вино («Ваше, як звичайно, чи не так?» — питав офіціант, і Жак ствердно кивав головою), та розмови були тими самими (нещодавно прибулі завжди хотіли знати, чи варто піти в «Лідо», «Крейзі Горс» або «Мулен Руж» — неймовірно, як за кордоном Париж звівся тільки до цього). На діловій вечері про справи не говорили аж до кінця, коли всім за столом пропонувалися відмінні кубинські сигари — тоді особи, що вважали себе неабиякими важливими, погоджували останні деталі, хоча насправді відділ продажів уже передбачив усі ці речі й потребував лише підписів, що ставилися завжди.

Коли всі зробили замовлення, офіціант повернувся до нього: «Як завжди?»

Як завжди: устриці для початку. Він пояснив, що їх слід їсти живими; оскільки ж його гості були переважно іноземцями, вони вжахнулися. Після того він одразу збірився замовити *escargots* — славетних равликів. А насамкінець принесуть страву з жаб'ячих стегенець.

Ніхто не наважувався наслідувати його, та саме цього він і хотів. Це було частиною маркетингу.

Усі перші страви були подані водночас. Принесли устриць, і всі чекали, що ж буде далі. Він вичавив трохи лимону на першу, яка ворушилася, на подив та острах запрошених. Поклав її до рота й дав зіслизнути до шлунка, смакуючи солону рідину, що завжди залишалася в скоїці.

За дві секунди він уже не міг дихати. Зробив зусилля, аби втриматися на стільці, але марно — упав на підлогу й зрозумів, що зараз помре, отак дивлячись на стелю й люстру зі справжнього кришталю, очевидно, привезену з Чехословаччини.

Кольори в його очах почали мінятися, тепер він бачив тільки чорне та червоне. Жак спробував сісти — він з'їв десятки, сотні, тисячі устриць за своє життя, — але тіло не слухалося. Він намагався вдихнути, але повітря не проникало в легені.

Мить болісної туги — і Жак помер.

Раптом він почав плисти по стелі ресторану, довкола метушаться люди, а офіціант-марокканець біжить до кухні. Жак бачив не чітко і ясно, а ніби через розгорнуту прозору плівку або ж воду, що струменіла поміж ним і тим, що внизу. Уже не було страху, нічого — безмежний спокій розлився скрізь, а час — бо час іще був — пришвидшувався. Люди внизу, здавалося, рухаються як у сповільненому кіно, ніби окремими кадрами. Марокканець повертався з кухні, а образи зникали — залишилися тільки біла порожнеча та спокій, майже відчутний на дотик. Усупереч тому, що багато хто розказує про такі випадки, він не побачив ніякого чорного тунелю, хоча відчував, що є енергія любові довкола нього, якої вже давно не зазнавав. Він був немовлям у череві матері й не хотів більше ніколи звідти виходити.

Зненацька чиясь рука його схопила й почала штовхати донизу. Він не хотів іти, бо нарешті насолоджувався

тим, за що завжди змагався й чого сподівався все життя: спокоем, любов'ю, музикою, спокоем. Але рука смикнула його з неймовірною силою, і він уже не міг із цим боротися.

Перше, що він побачив, коли розплющив очі, було обличчя господаря ресторану, напівстурбоване й напіврадісне. Серце колотилося, він відчував нудоту, бажання блювати, але стримався. Його пробирав холодний піт, і один з офіціантів накрив його скатертиною.

— І де це ти собі запопав такий попелястий колір обличчя разом з цією чудовою блакитною помадою? — запитав господар.

Нещодавні співтрапезники, що порозсідалися на підлозі довкруг нього, теж мали вигляд і заспокоєних, і перестрашених. Він спробував підвестися, але господар не дав.

— Лежи. Це не вперше таке тут сталося і, гадаю, не востаннє. З цієї причини не тільки люди, а більшість ресторанів зобов'язані мати аптечку невідкладної допомоги, з пластирем, знезаражувальними препаратами, дефібрилятором на випадок серцевого нападу та про всяк випадок ін'єкцію адреналіну, який ми щойно й використали. Маєш телефон кого-небудь із родичів? Ми викликали швидку допомогу, але загрози життю немає ніякої. Медики запитають про те саме — якийсь номер телефону, та якщо його немає, гадаю, хтось із товаришів зможе супроводити тебе.

— Це устриця? — були перші слова Жака.

— Звичайно ні! Наші продукти — найвищої якості. Та ми не знаємо, що їдять вони, — і, судячи з усього, ця наша подруга замість виростити з цього перлину вирішила спробувати вбити тебе.

То що це було?

Тієї миті прибула швидка допомога, його хотіли покласти на носилки, та він сказав, що вже почувається добре — сам хотів у це вірити, — трохи із зусиллям підвівся, але пара медиків усе-таки вклала його на носилки. Він вирішив не сперечатися й менше розмовляти. У нього запитали номер когось із рідних. Жак дав телефон дочки, і це було доброю ознакою, бо він уже міг ясно мислити.

Лікарі поміряли тиск, попросили стежити очима за ліхтариком, торкнутися кінчика носа пальцем правої руки — усе це він виконав, але прагнув піти вже звідти. Не хотів у лікарню, хоча й платив купу податків, аби мати найкращі й безплатні медичні послуги.

— На цю ніч ми залишимо вас під наглядом, — сказали йому, поки йшли до машини швидкої біля дверей, де вже зібралось кілька роззяв, завжди радих побачити, що комусь гірше, ніж їм. Недолугість людської натури не має меж.

Дорогою до лікарні (їхали без увімкнених сирен — добрий знак) він спитав, чи це через устрицю. Медик поряд із ним підтвердив думку господаря ресторану. Ні. Якби це була устриця, його б рятували довше, можливо, навіть кілька годин.

І що ж це було?

— Алергія.

Він попросив краще пояснити. Це через щось, з'їдене устрицею? І знову лікарі це підтвердили. Ніхто не знав, як і коли таке трапляється, — зате знали, як це лікувати. Медична назва — «анафілактичний шок». Не бажаючи налякати його, один із медиків розповів, що алергія з'являється зненацька. «Наприклад, ви можете з дитинства їсти гранати, але одного дня він може вбити вас за кілька хвилин, тому що спровокував у вашому тілі не відому нам реакцію. Або ж хтось роками доглядає свій город: трава та сама, пилок якісно не змінився, — аж доки одного дня не починає кашляти, відчуває біль у горлі, потім у шиї, гадає, що застудився, і хоче зайти в дім, та вже не може рухатися. Це не біль у горлі, а звуження трахеї, що з'ясовується *troppo tardi*¹. І таке буває з речами, з якими ми контактуємо все життя.

Комахи, мабуть, бувають ще небезпечнішими, та не можемо ж ми провести ціле життя в страху перед бджолами, чи не так?

Але не лякайтеся. Алергії не є тяжкими й не обирають вік людини. Що насправді тяжке — так це анафілактичний шок, що мали ви, інше ж проявляється нежитем, почервонінням шкіри, сверблячкою й іншими дрібницями».

Вони під'їхали до лікарні — його дочка вже була в приймальні. Вона вже знала, що батько зазнав алергічного

¹ Запізно (*итал.*).

шоку, що це може бути фатальним, якщо вчасно не надати допомогу, але такі випадки геть рідкісні. Вони попрямували до індивідуальної палати — Марі вже повідомила номер страховки, і не було необхідності класти його в загальну палату.

Він перевдягся — у поспіху Марі забула захопити піжаму, тож він одяг те, що дали в лікарні. Зайшов лікар, поміряв пульс — той уже був нормальним; тиск ще лишався трохи завишеним, але це пояснили стресом, пережитим за останні двадцять хвилин. Медик попросив, щоб дівчина тут довго не сиділа — завтра батько вже буде вдома.

Марі підсунула стільця ближче до ліжка, узяла його за руки, і раптом Жак почав плакати. Спочатку просто тихо потекли сльози, та потім вони перетворилися на сльози, що ставали дедалі сильнішими, і він розумів: це йому потрібно, тож не намагався нічого контролювати. Ридання не вщухали, і дочка лише ніжно поплескувала його по руках, з полегшенням і переляком водночас, бо вперше бачила, як батько плаче.

Він не знав, скільки часу це тривало. Зрештою почав заспокоюватися, ніби скинувши тягар із плечей, із грудей, з голови, із самого життя. Марі вирішила, що вже час дати йому поспати, і спробувала відсунути руку, але він її втримав.

— Не йди ще. Маю розказати тобі одну річ.

Донька поклала голову на батькові груди, як робила ще малям, коли слухала оповідки. Він погладив її волосся.

— Гадаєш, що ти вже в порядку й завтра зможеш піти на роботу?

Так. Він це знав. І наступного дня він піде на роботу — не до будівлі, де мав свій кабінет, а до штаб-квартири. Теперішній директор починав у компанії разом із ним і надіслав йому повідомлення, що хотів би побачитись.

— Хочу розказати тобі одну річ: я помер на кілька секунд, чи хвилин, чи назавжди — не мав відчуття часу, бо все відбувалося дуже повільно. І раптом побачив себе огорненим якоюсь енергією любові, якої ніколи не зазнавав раніше. Ніби я був у присутності...

Його голос почав тремтіти, як буває, коли хтось стри-мує плач. Та він провадив:

— ...ніби я був у присутності Божества. Річ, у яку — ти чудово це знаєш — я ніколи не вірив за життя. Я обрав для тебе церковну школу тому, що вона була поряд із домом і там чудово навчали. Я був змушений брати участь у релігійних церемоніях, умираючи від нудьги, — і твоя мама пишалася цим, а твої однокласники та їхні батьки сприймали мене як одного з-поміж себе. Та насправді це була лише жертва заради тебе.

Він і далі погладжував доньчину голову — йому ніколи не спадало на думку запитати, чи вірить вона в Бога, а чи ні, тому що не було слушної нагоди. Видно, вона вже строго не дотримувалася католицьких приписів, яких її навчили, вдягалася завжди химерно, мала довговолосих приятелів і слухала музику не таку, як у Даліди чи Едіт Піаф.

— Я завжди все добре планував, умів утілювати ці плани в життя і, згідно з моїм графіком, невдовзі мав би вийти на пенсію, розмір якої дозволяв би робити, що заманеться. Та все це змінилося в ті хвилини — чи секунди, чи роки, — коли Господь тримав мене за руку. І, щойно повернувшись на підлогу ресторану, до схвильованого обличчя господаря, який удавав спокій, я зрозумів: ніколи більше не матиму колишнього життя.

— Але тобі подобається твоя робота.

— Вона подобалася мені настільки, що я був найкращим у своїй справі. А тепер, повний добрих спогадів, я завтра планую звільнитися. І хочу попросити тебе про одну послугу.

— Усе, що хочеш. Ти завжди був мені батьком, який більше навчив не розповідями, а власним прикладом.

— Якраз це я й хочу попрохати. Я роками виховував тебе, а тепер прагну, щоб ти повиховувала мене. Щоб ми змогли разом помандрувати світом, подивитися на речі, яких я ніколи не бачив, звертати більше уваги на ніч, ніж на ранок. Візьми на роботі відпустку й поїдь зі мною. Попроси твого хлопця з розумінням поставитися до цього, почекати спокійно на твоє повернення — і їдьмо разом.

Адже я прагну і душу мою, і тіло занурити в неznані ріки, пити те, що ніколи не пив, дивитися на гори, які бачу тільки в телевізорі, дати можливість проявитися любові, яку я спізнав цього вечора, хоч би лише хвилину на рік. Я хочу, щоб ти повела мене у свій світ. Ніколи

не буду тягарем, і коли ти вирішиш, що мені треба десь піти, — тільки попроси, і я послухаюся. А коли захочеш, щоб я повернувся, — повернися, і ми далі підемо разом. Повторюю: я хочу, щоб ти спрямувала мене.

Донька не рухалася. Батько не встиг іще повернутися до світу живих, та вже знайшов двері чи вікно, відчинені у її власний світ, яким вона ніколи на наважувалася поділитися з ним.

Обоє прагнули Нескінченного. І задовольнити цю спрагу було нескладно: дати йому проявитися. І для цього не було потрібно ніякого особливого місця, окрім власного серця й віри в те, що існує невидима сила, яка пронизує все й несе в собі те, що алхіміки називають *Anima Mundi*¹.

Жак підійшов до базару, куди заходило більше жінок, ніж чоловіків, більше дітей, ніж дорослих, більше покритих голів, ніж вусів. Звідти, де він спинився, можна було почути сильний аромат — суміш ароматів, що перетворювалися на один, який здіймався до небес і знову повертався на землю, приносячи разом із дощем благословення та райдугу.

¹ Душа Світу (лат.).

К оли вони зустрілися в номері готелю, щоб одягти випране напередодні й піти вечеряти, голос Карли звучав лагідніше.

— Де ти провів день?

Вона ніколи не питала такого — він це сприймав так, ніби його мати питала батька або одружені дорослі — своїх половинок. Він не мав охоти відповідати, і вона не наполягала.

— Гадаю, ти ходив на базар шукати мене.

І дівчина засміялася.

— Я спочатку пішов туди, та потім передумав і повернувся туди, де був раніше.

— Маю пропозицію, від якої ти не зможеш відмовитися: ходімо вечеряти в Азію.

Не треба було великих зусиль, щоб зрозуміти: вона пропонувала перетнути міст, який з'єднує два континенти. Але ж *Magic Bus* усе одно невдовзі зробить те саме — навіщо пришвидшувати події?

— Тому що колись я зможу розказати таке, у що люди не повірять. Попила кави в Європі й за двадцять хвилин зайшла до ресторану в Азії, налаштована з'їсти все смачне, що тільки там є.

Це була непогана ідея. Він зможе сказати те саме своїм друзям. І теж ніхто б не повірив — подумали б, що

йому наркотики розум потьмарили, та хіба це було б важливо? Насправді був один «наркотик», який повільно починав діяти, — це трапилося вдень, коли він зустрів того чоловіка, знов увійшовши в порожній культурний центр із пофарбованими в зелений колір стінами.

Карла купила на базарі якусь косметику, бо вийшла з душі з підведеними очима, підфарбованими бровами, чого він ніколи раніше не бачив. Вона постійно всміхалася, чого він теж раніше не помічав. Пауло захотів поголитися — він зазвичай носив невелику борідку, яка приховувала його опукле підборіддя, але намагався голитися завжди, коли міг, і відсутність такої можливості нагадувала йому жахливі дні, проведені у в'язниці. Та він не здогадався купити якусь одноразову бритву — останню викинув ще перед тим, як вони проїхали Югославію. Тож Пауло надів светр, куплений у Болівії, джинсову куртку з аплікаціями у формі зірок, і вони разом спустилися.

У вестибюлі готелю не було нікого з автобуса, за винятком шофера, зануреного в читання газети. Пауло запитав, як перетнути міст до Азії. Водій усміхнувся:

— Розумію. Я зробив те саме, коли приїхав сюди вперше.

Він пояснив їм, де сісти в автобус (хай і не думають перейти пішки), і пошкодував, що забув назву чудового ресторану на тому березі Босфору, де колись сам обідав.

— І що діється у світі? — запитала Карла, кивнувши на газету.

Водія теж здивували її макіяж та усмішка. Щось помінялося.

— Тихо вже протягом тижня. Для палестинців, що — як пише газета — становлять більшість у країні й готували державний переворот, цей місяць назавжди запам'ятається як «Чорний вересень». Так вони його називають. Та попри це транспортний рух звичний — хоча я таки знову зв'язався з офісом, і вони порадили зачекати інструкцій.

— Чудово, ніхто ж не поспішає. Стамбул — це цілий світ, який іще належить відкрити.

— Вам треба відвідати Анатолію.

— Усьому свій час.

Поки вони йшли до автобусної зупинки, він помітив, що Карла тримала його руку так, ніби вони закохані, чого насправді не було. Вони трохи поговорили про всяке, погодилися, що це прекрасно, коли вночі повня, немає ані вітру, ані дощу — ідеальний час для їхньої вечері.

— Сьогодні плачу́ я, — сказала вона. — У мене шалене бажання випити.

Автобус в'їхав на міст, вони перетнули Босфор у шанобливому мовчанні — ніби переживали релігійний досвід. Вийшли на першій зупинці, пройшли азійським берегом, де було п'ять чи шість ресторанів із клейончастими скатертинами на столах. Зайшли в перший-ліпший. Споглядали пейзаж навпроти, місто, де пам'ятники не були освітлені, як у Європі, але місяць випромінював найпрекрасніше, чарівне світло.

Підійшов офіціант і запитав, що принести. Обоє попросили, щоб він сам вибрав найкраще з національної кухні. До такого офіціант не звик.

— Але я маю знати, що ви бажаєте. Тут зазвичай усі знають, чого бажають.

— Ми хочемо найкраще. Такої відповіді не достатньо?

Безумовно, достатньо. І офіціант замість питати знову зрозумів, що парочка іноземців довіряє йому. Це поклало на нього величезну відповідальність, але разом і тішило надзвичайно.

— А що ви хотіли б випити?

— Найкраще тутешнє вино. Нічого європейського, адже ми в Азії.

Вони вечеряли в Азії, разом, уперше в житті!

— На жаль, у нас не подають алкогольні напої. Такі релігійні правила.

— Але ж Туреччина — світська країна, хіба не так?

— Так, але тутешній господар — людина віруюча.

Якби вони захотіли, то могли б перейти в інший заклад — за два квартали знайшли б те, чого бажали. Але там пили б вино і втратили чудовий вид Стамбула, залитого місячним світлом. Карла спитала себе, чи зможе сказати все те, що збиралася, нічого не випивши. Пауло не вагався: хай буде вечеря без вина.

Офіціант приніс металевий ліхтар із червоною свічкою всередині, запалив її посередині столу, і, поки все це відбувалося, ніхто з них обох не промовив ані слова — вони пили красу й п'яніли від неї.

— Ми балакали про те, як кожен провів день. Ти сказав, що пішов на базар, аби зустріти мене, а потім передумав. І добре, адже я не була на базарі. Завтра підемо разом.

Вона поводитися зовсім інакше, напрочуд лагідно — що не було характерно для неї. Може, вона зустріла когось і їй було необхідно поділитися пережитим?

— Починай ти. Ти сказав, що підеш шукати якусь релігійну церемонію. Знайшов?

— Не зовсім те, що шукав, але знайшов.

— Я знав, що ти повернешся, — сказав безіменний чоловік, коли хлопець у барвистих одезах увійшов знову. — Гадаю, ти здобув добрий досвід, бо це місце просякнуте енергією дєрвішів-танцівників. Проте — хочу це підкреслити — Бог присутній де завгодно на землі, навіть у найменших речах: у комахах, у піщинці — у всьому.

— Я хочу навчитися суфізму. Мені потрібен учитель.

— Тоді шукай істину, намагайся бути поряд із нею завжди, навіть якщо вона боляче б'є, довго мовчить або не каже те, що ти хочеш почути. Це і є суфізм. Решта — це священні церемонії, які лише посилюють цей екстаз, і щоб брати участь у них, ти маєш прийняти іслам, чого я, щиро кажучи, не раджу: не треба подаватися до якоїсь релігії лише через ритуали.

— Але мені треба, щоб хтось повів би мене по шляху істини.

— Суфізм — це інше. Уже написано тисячі книжок про шлях істини, і жодна з них не пояснює як слід, чим вона є. Заради Істини людська раса скоїла свої найгірші злочини. Чоловіки й жінки були спалені, культура цілих цивілізацій зруйнована, тих, хто коїв тілесні гріхи, цуралися, ті, хто шукав іншого шляху, були відкинуті. Одного з них розіп'яли в ім'я «істини». Та він устиг

залишити найкраще визначення Істини. Це не дає нам певності. Це не дає нам глибини. Це не робить нас кращими за інших. Це не тримає нас у полоні упереджень. Істина — це те, що робить нас вільними. «Пізнаєте Істину, і вона звільнить вас», — сказав Ісус.

Він зробив паузу.

— Суфізм — це не що інше, як актуалізація себе самого, peregrimuвання свого мислення, розуміння того, що слова неспроможні описати абсолютне, нескінченне.

Подали страви. Карла прекрасно розуміла, що розповідав Пауло, і все, що вона збиралася сказати, коли настане її черга, спиратиметься на його слова.

— Будемо їсти мовчки? — запитала вона.

І знову Пауло подивувався її стриманості: зазвичай вона вимовляла фразу зі знаком оклику наприкінці.

Так, вони їстимуть мовчки. Дивитимуться на небо, на повний місяць, на води Босфору, осяяні його променями, обличчя, освітлені полум'ям свічки, серце, що вибухає, коли зустрічаються двоє незнайомців і раптом рушають разом в інший вимір. Що більше ми дозволяємо собі одержати від світу, то більше й будемо одержувати — нехай то буде любов чи ненависть.

Але тієї миті не було ні першого, ні другого. Він не шукав жодного одкровення, не дотримувався жодної традиції, забув про те, що казали священні тексти, логіка, філософія, — усе.

Вони перебували в порожнечі, а порожнеча, всупереч собі, виповнювала все.

Вони не спитали, що їм принесли, — це були маленькі порції на багатьох тарілках. Не наважилися пити місцеву воду, тож попросили свіжих напоїв — так певніше, хоча значно менш цікаво.

Пауло спромігся поставити питання, через яке вмирав від цікавості і яке могло зіпсувати вечір, та він уже не був здатен контролювати себе:

— Ти сьогодні чомусь інакша. Ніби зустріла когось та закохалася. Можеш не відповідати, якщо не хочеш.

— Так, зустріла і тепер закохана, хоча він іще й не знає.

— Отакі в тебе новини за сьогодні? І саме це ти хочеш мені розповісти?

— Так. Коли ти скінчиш твою історію. Чи вже скінчив?

— Ні. Але немає необхідності розповідати її до кінця, бо вона ще кінця не має.

— Я хотіла б почути решту.

Вона не розлютилася від його запитання, і він спробував зосередитися на їжі — жодному чоловікові не подобається дізнаватися про такі речі, особливо в компанії жінки. Він завжди бажає, щоб вона була з ним повністю, зосереджена на цій миті, на вечері при світлі свічки, на місяці, який освітлює води й місто.

Пауло почав куштувати потроху кожної страви — щось із тіста з м'ясною начинкою нагадувало равіолі, рис, загорнутий у маленькі сигари з виноградного листя, йогурт, прісні перепічки щойно з печі, квасолі, шашлик, щось на кшталт піци, зробленої у формі човна й фаршированої оливками та спеціями. Ця вечеря могла тривати вічність. Але, на подив обох, страви швидко зникли зі столу — були надто смачні, щоб там залишатися, холонучи й утрачаючи смак.

Офіціант повернувся, прибрав пластмасові тарілки й запитав, чи може нести головну страву.

— У жодному разі! Ми наїлися від пуза!

— Але вона вже готується, ми це не можемо скасувати.

— Ми заплатимо за головну страву, тільки, будь ласка, не несіть більше нічого, а то ми не зможемо вийти звідси самотійно.

Офіціант засміявся. Вони теж. Віяв інший вітер, приносив інші запахи, наповнюючи все довкола іншими смаками й кольорами.

Це не мало нічого спільного з їжею, з місяцем, з Босфором, з мостом — лише з прожитим сьогодні днем.

— Ти закінчиш оповідь? — спитала Карла, запалюючи дві сигарети й подаючи одну йому. — Я дуже хочу розповісти про мій день і про зустріч із самою собою.

Певно, вона ввійшла в контакт зі своєю душею-близнюком. Насправді Пауло вже не цікавила її розповідь, але ж він раніше попросив її послухати, тож тепер мав змиритися з цим.

Його думки повернулися до зеленого залу з облупленими бантинами даху та побитим склом у вікнах, що колись, мабуть, були справжнім витвором мистецтва. Сонце вже сіло, у приміщенні сутеніло, треба було вертатися до готелю, та Пауло й далі хотів говорити з безіменним чоловіком:

— Але ж ви, певно, мали вчителя?

— Трьох — і жоден не був пов'язаний з ісламом чи знавцем поем Румі. Поки я вчився, моє серце питало Господа: чи я на правильному шляху? Він відповідав: на правильному. Я наполягав: і ким є Господь? І він відповідав: тобою.

— Хто були троє ваших учителів?

Незнайомий чоловік усміхнувся, запалив блакитний наргіле¹ біля себе, вдихнув кілька разів, простяг його Пауло, який зробив те саме, і сів на підлогу.

— Перший був злодієм. Одного разу я заблукав у пустелі й дістався дому дуже пізно вночі. Ключ я залишив сусідові, та мені було незручно будити його о такій порі. Зрештою, я зустрів якогось чоловіка, попросив допомоги, і він відчинив замок, що я й оком не встиг змигнути.

¹ Курильний прилад, у якому дим очищається, проходячи через довгий рукав із водою.

Я був вражений і попрохав його навчити мене такого. Він зізнався, що живе крадіжками, але я був йому такий вдячний, що запросив переночувати в моєму домі.

Він залишався в мене протягом місяця. Щоночі виходив і приказував: «Я пішов на роботу; продовжуй медитувати й добре молися». Коли він вертався, я завжди питав, чи він здобув щось. Він незмінно відповідав: «Цієї ночі нічого. Та коли Богові вгодно, завтра спробую знову».

Це був веселий чоловік, і я ніколи не бачив його у відчаї від марності зусиль. Протягом значної частини мого життя, коли я медитував і знов медитував, даремно намагаючись вступити в контакт із Богом, пригадував слова крадія: «Цієї ночі нічого. Та, коли Богові вгодно, завтра спробую знову». Це додавало мені сили йти далі.

— А хто був другий?

— Щеня. Я йшов до ріки, бо хотів пити, коли натрапив на щеня. Воно теж відчувало спрагу. Але, діставшись води, побачило там інше щеня — власне відображення. Воно перелякано застигло, відбігло, загавкало й робило все, щоб відігнати друге щеня. Звичайно, такого не сталося. Нарешті, коли його спрага стала нестерпною, воно зважилося прийняти виклик і шубовснуло в річку — і в цю мить відображення зникло.

Безіменний чоловік зробив паузу й повів далі:

— Нарешті, моїм третім учителем була дитина. Вона йшла до мечеті, несучи запалену свічку в руці.

Я запитав: «Ти сам запалив цю свічку?» Хлопчик відповів, що так. Оскільки мене завжди непокоїть, коли діти граються з вогнем, я наполягав: «Хлопчику, але ж перед тим ця свічка не горіла. Можеш сказати, звідки взявся цей вогонь?»

Хлоп'я засміялося, згасило свічку й запитало вже в мене: «А ви можете мені сказати, куди пішов вогонь, який щойно тут був?»

У цю мить я зрозумів, яким дурним завжди був. Хто запалює полум'я мудрості? Куди воно йде? Я зрозумів, що, як ця свічка, людина іноді несе в серці священний вогонь, але ніколи не знає, де він був запалений. Відтоді я почав приділяти більше уваги всьому, що мене оточує: хмарам, деревам, рікам і лісам, чоловікам і жінкам. І все навчало мене того, що треба було знати в певну мить, і уроки зникали, коли я їх більше не потребував. У мене були тисячі вчителів за все життя.

Я повірив у те, що це полум'я завжди палахкотітиме, коли я потребуватиму його; я був учнем життя й далі лишаюся таким. Я тепер умію навчатися через найпростіші й найнесподіваніші речі — як оповідки, що батьки розказують своїм дітям.

Саме тому майже вся суфійська мудрість — не у священних текстах, а в оповідях, молитвах, танцях та спогляданні.

Знов почулися гучномовці з мечетей, через які муэдзини закликали вірних до останньої молитви дня.

Безіменний чоловік уклякнув, повернувшись у бік Мексики, і почав молитися. Коли скінчив, Пауло запитав, чи може повернутися наступного дня.

— Звичайно, — відповів той. — Але ти не навчишся більшого, ніж твоє серце захоче тебе навчити. Бо все, що я маю для тебе, — це історії та місце, яким ти можеш скористатися завжди, коли шукатимеш тиші, — якщо в нас тоді не буде релігійних танців.

Пауло повернувся до Карли:
— Тепер твоя черга.

Так, вона знала. Сплатила рахунок, і вони попрямували до берега протоки. На мосту можна було почути звуки автомобілів, та це не могло зіпсувати враження від місяця, води, панорами Стамбула.

— Сьогодні я сиділа на іншому березі й кілька годин дивилася, як тече вода. Я пригадала, як жила до сьогодні, чоловіків, яких спізнала, та мою поведінку, що, здається, ніколи не міняється. Я вже втомилася сама від себе.

І я спитала себе: чому я така? Чи я така одна, чи існують інші люди, не здатні кохати? Я мала багато чоловіків, які були готові на все заради мене, — і не закохалася в жодного. Іноді думала, що нарешті знайшла мого зачарованого принца, але це почуття не тривало довго — і трохи згодом я вже не могла витримувати товариства цієї людини, хоч би яка ніжна, уважна, лагідна вона була. Я особливо не пояснювала, просто казала правду — а вони всіляко намагалися знов завоювати мене, та марно. Лише дотик до моєї руки в намаганні виправдати щось викликав у мене відразу.

Поряд зі мною траплялися люди, що погрожували самогубством — слава Богу, лише погрожували. Я ніколи

не відчувала ревнощів. У певний момент, після двадцятиліття, вирішила, що хвора. Я ніколи не була вірною — підчіплювала різних коханців, навіть коли була з чоловіком, готовим зробити все для мене. Я познайомилася з одним психіатром чи психоаналітиком — точно не знаю, і ми поїхали до Парижа. Він уперше помітив оце, й одразу почалися кліше: я потребую медичної допомоги, моему організму бракує якоїсь речовини, яку виробляють залози... Замість лікування я повернулася в Амстердам.

Як ти вже відчув і зрозумів, я легко зваблюю чоловіків. Та невдовзі втрачаю інтерес. Звідси — моя ідея поїхати до Непалу: я думала ніколи не повернутися, зістаритися, відкриваючи любов до Бога, який, зізнаюся, на цю мить, певно, єдине, що я маю, хоч і не повністю переконана в цьому.

Усе ж я не знаходила відповіді на це питання, не хотіла йти до лікарів — хотіла просто зникнути зі світу й присвятити моє життя спогляданню. І більше нічому.

Чому життя без кохання нічого не варте? Чим є життя без кохання? Це дерево, яке не приносить плодів. Це спати й не бачити снів. А іноді навіть неможливість спати. І жити, день за днем чекаючи, що сонячний промінь проб'ється в зачинену кімнату, пофарбовану в чорне, де ти знаєш про існування ключа, але не бажаєш відчинити двері й вийти.

Її голос почав тремтіти, ніби вона була готова роздатися. Пауло підійшов і спробував обійняти, та Карла відтрутила його.

— Це ще не все. Я завжди була майстром маніпулювання всіма, і це змусило настільки повірити в себе, у мою вищість, що я підсвідомо казала собі: я віддамся повністю лише тоді, коли з'явиться хтось, здатний мене приборкати. І до сьогодні він не з'явився.

Вона звернула на нього очі, у яких уже близькі сльози змінилися іскринками.

— Чому ти тут, у цьому місці мрій? Тому що я цього захотіла. Тому що потребувала компанії й вирішила, що ти ідеальний варіант, навіть з усіма твоїми помилками — танцювати з крішнаїтами, удаючи із себе вільну людину, піти в Дім висхідного сонця, щоб показати сміливість, коли насправді це було дурістю. Погодитися на поїздку до вітряка — до вітряка! — ніби поглянути на рівнини Марса.

— Ти наполягла.

Карла не наполягала, тільки запропонувала, та, судячи з усього, її пропозиції зазвичай розумілися як накази. Вона продовжила, не пояснюючи:

— І саме того дня, коли ми верталися від вітряка й збиралися, куди я хотіла — купити квиток до Непалу, — я зрозуміла, що закохана. Нічого особливого не сталося, нічого відмінного від попереднього дня, від чогось уже сказаного, від якогось попереднього жесту, — геть

нічого. Та я була закохана. І знала, що, як і в попередні рази, це не триватиме довго: ти для мене — чоловік цілком заблуканий.

Я чекала, доки почуття пройде, а воно не пройшло. Коли ми почали більше спілкуватися з Раяном і Мерт, я відчула ревності. Мені доводилося відчувати заздрощі, лють, непевність — але ревності? Таке не було частиною мого простору. Я подумала, що ти маєш приділяти мені більше уваги, адже я така незалежна й така красива, така розумна й така рішуча. Я збагнула, що ці ревності не через іншу жінку, а тому що я в цей момент не була центром уваги.

Карла взяла його за руку.

— І сьогодні зранку, споглядаючи річку й пригадуючи ніч, коли ми танцювали разом довкола вогнища, я виявила: це не пристрасть — це кохання. Навіть після моменту близькості, який був у нас учора вночі і коли ти показав себе нікудишнім коханцем, я й далі тебе кохала. Коли я сиділа на березі протоки, я й далі тебе кохала. Я знаю, що кохаю тебе, і знаю, що ти мене кохаєш. І що ми можемо провести решту нашого життя разом — чи то в дорозі, чи то в Непалі, чи то в Ріо, чи посеред безлюдного острова. Я кохаю тебе й потребую тебе.

Не питай, чому я кажу це, — ніколи не казала такого нікому, і ти знаєш, що я говорю правду. Я тебе кохаю й не шукаю пояснень моїм почуттям.

Вона повернула обличчя, сподіваючись, що Пауло її поцілує. Він і поцілував її, та якось дивно, і сказав, що, можливо, було б краще повернутися в Європу, у готель, — цей день сповнений багатьох подій, глибоких переживань та надзвичайних вражень.

Карлі стало страшно.

Пауло — ще страшніше, тому що, правду кажучи, він переживав з нею прекрасну пригоду — були миті пристрасності, миті, коли він прагнув, щоб вона завжди лишалася поряд, але все це минулося.

Ні, він її не кохав.

Усі збиралися на ранкову каву, щоб обмінятися враженнями та ідеями. Карла черговий раз була сама — коли її питали про Пауло, вона казала, що той хоче використати кожную секунду, щоб краще зрозуміти так званих «дервішів-танцівників», і тому щоранку ходить на зустріч із кимось, хто його навчає.

«Пам'ятники, мечеті, водойми, чудеса Стамбула можуть почекати, — сказав він мені. — Тому що завжди будуть тут. А те, що я вивчаю, може зникнути не сьогодні-завтра».

Усі прекрасно розуміли. Урешті-решт, між ними — наскільки вони знали — не було якоїсь особливої близькості, хоч вони й поселилися в одному номері.

У той вечір, повернувшись із Азії, одразу після вечері, вони розкішно кохалися, після чого вона, спітніла й задоволена, була готова на все заради цього чоловіка. Тільки от він розмовляв щоразу менше.

Вона не наважувалася запитати звичайне «ти мене кохаєш?» просто тому, що була певна цього. Вона хотіла тепер лишити дещо обіч свій егоїзм і дозволити йому піти до будинку, де він зустрічався з отим французом і навчався суфізму, бо це була унікальна можливість.

Хлопець, схожий на Распутіна, запросив її відвідати музей Топкапи¹, та вона відмовилась. Раян і Мерт покликали її піти разом на базар — вони були настільки всім захоплені, що забули про головне: а як же люди живуть? Що вони їдять? Що вони купують? Вона погодилася, домовилися піти наступного дня.

Та водій сказав, що сьогодні або ніколи — конфлікт у Йорданії був під контролем, і вони повинні були вирушати наступного дня. Він попросив Карлу повідомити Пауло, ніби вона була його коханкою, чи коханою, чи жінкою. Та відповіла: «Звичайно», — хоча раніше могла б повторити те, що Каїн сказав про Авеля: «Хіба я сторож брата мого?»

Почувши водія, усі висловили глибоке незадоволення. Що таке? Хіба ж вони не збиралися провести цілий тиждень у Стамбулі? Це був лише третій день — а перший можна й не рахувати: усі прибули надто втомлені.

— Ні. Ми збиралися — і не відступаємося від цього — їхати до Непалу. Тут ми зупинилися, бо не було іншої можливості. І маємо вирушати якнайшвидше, бо можуть відновитися заворушення, як повідомляють газети й компанія, у якій я працюю. Крім того, у Катманду є люди, які чекають на зворотну подорож.

¹ «Гарматна брама» (*тур.*) — головний палац Османської імперії, тепер — величезний музей, де, зокрема, виставлено мощі Івана Хрестителя та портрет Роксолани.

Рішення водія було остаточним. Хто не буде готовий вирушити наступного дня об одинадцятій ранку, чекатиме наступного автобуса — за п'ятнадцять днів.

Карла вирішила піти з Раяном і Мерт на базар. Жак і Марі приєдналися до них. Усі побачили в ній щось інше — м'якше, світліше, — проте ніхто не зважився щось сказати. Дівчина ця, завжди така самовпевнена й рішуча, мабуть-таки, закохалася в худорлявого бразильця з еспаньйолкою.

А вона думала: так, інші, певно, помітили, бо я почуваюсь інакшою. Вони не знають причини, але помітили.

Яка гарна штука — можливість кохати. Тепер вона розуміла, чому це було так важливо для стількох людей, точніше, для всього світу. З болем у серці пригадувала, скільки страждань вона спричинила — але нічого не могла вдіяти, кохання було саме таким.

Кохання змушує нас зрозуміти призначення на землі, нашу мету. Того, хто керується коханням, буде супроводжувати аура доброти й заступництва, він знайде спокій у важкі миті, віддасть усе, що має, не просячи нічого взамін — лише присутності коханої людини поряд, вмістища світла, келиха розкошів, сяйва, що освітлює путь.

Так має бути — і світ завжди буде щедріший з тими, хто кохає; зло перетвориться на добро, брехня — на правду, насилля — на мир.

Кохання знищує гнобителя ніжністю, задовольняє спрагу того, хто шукає, живою водою ласки, тримає відчиненими двері, аби могли ввійти світло й благословенний дощ.

І змушує час минати повільно або швидко, але ніколи так, як раніше, — у монотонному, нестерпно монотонному ритмі.

Вона змінювалася поступово, тому що справжні зміни потребують часу. Але змінювалась.

Перед виходом підійшла Марі:

— Ти казала ірландцям, що маєш LSD, це правда?

Це була правда. Виявити його було неможливо, тому що вона зволожила в розчині лізергінової кислоти сторінку «Володаря перснів». Висушила на вітрі в Голландії, і тепер це був просто уривок з одного розділу книжки Толкіна.

— Мені б дуже хотілося спробувати його сьогодні. Я зачарована містом, мені треба побачити його іншими очима. Це можливо?

Так, можливо. Тільки для того, хто його ніколи не пробував, це може стати як небом, так і пеклом.

— У мене простий план. Ходімо на базар, я там «загублюсь» і зроблю це десь подалі, щоб нікого не турбувати.

Вона поняття не мала, про що говорить. Здійснити першу кислотну подорож самій, нікого не турбуючи?

Карла одразу ж розкаялася в тім, що розповіла про провезену «сторінку» з кислотою. Вона могла б сказати, що дівчина не те почула, могла б переконати, що мала на увазі персонажів книжки, нібито вигаданих під наркотою. Могла б сказати, що не хотіла псувати собі карму, вводячи когось у світ наркотиків — а цю дівчину й поготів! Особливо в той момент, коли її життя змінилося назавжди, тому що, покохавши когось, ми починаємо любити весь світ.

І вона дивилася на цю дівчину, трохи молодшу за себе, зацікавлену й безстрашну, справжню завойовницю, амазонку, готову виступити назустріч невідомому, ризикованому, відмінному — зовсім як колись сама. Це лякало, але й було прекрасно, як прекрасно й страхливо водночас відчутти себе живою, розуміти, що під кінець існує щось, зване смертю, і все одно спізнавати кожну хвилину, не думаючи про це.

— Ходім до мого номеру. Та раніше я хочу, щоб ти мені дещо пообіцяла.

— Що завгодно.

— Що ти ні на мить не відійдеш від мене. Існує кілька різновидів LSD, і цей найпотужніший — досвід може бути прекрасним або жахливим.

Марі засміялася. Голландка поняття не мала про неї та про те, що вона вже зазнала в житті.

— Обіцяй мені, — наполягала та.

— Обіцяю.

Усі готувалися до від'їзду, і відмовка «жіночі проблеми» була наразі найдоречніша. За десять хвилин вони повернуться.

Карла штовхнула двері й відчула задоволення від можливості показати свою кімнату; Марі бачила одяг, розвішаний для просушування, вікно, відчинене, щоб зайшло свіже повітря, і ліжко, тільки одне ліжко з двома подушками, зібгане, ніби по ньому пройшовся буревій — він і справді був, виніс багато нового на поверхню й заховав старе.

Вона взяла наплічник, дістала книжку, розгорнула її на 155-й сторінці та маленькими ножицями, що завжди мала при собі, відрізала квадратик паперу з півсантиметра.

Вручила його Марі та сказала пожувати.

— Тільки це?

— Насправді я думала дати тобі лише половину дози, та вирішила, що, певно, це не дасть ніякого ефекту, тож даю нормальну порцію, яку звичайно вживала сама.

Це була неправда. Вона дала їй таки півдози і, залежно від поведінки та реакції організму Марі, дозволила б їй зазнати справжнього досвіду — тільки пізніше.

— Запам'ятай, що я тобі кажу: я звичайно вживала, тому що вже більше року не беру в рот LSD й не знаю, чи знов зроблю це колись. Існують інші, дієвіші способи досягти того самого ефекту, хоча в мене немає достатньо терпіння випробувати їх.

— А які, наприклад? — Марі поклала папір до рота — уже було запізно міняти рішення.

Медитація. Йога. Усепереможне кохання. І тому подібне. Будь-яка річ, що змушує нас думати про світ, ніби ми бачимо його вперше.

— Скільки часу треба, щоб відчутти дію?

— Не знаю. Залежить від людини.

Вона згорнула книжку, знов поклала її в наплічник, вони спустилися, і всі разом попрямували до великого базару.

Мерт узяла в холі готелю брошуру про базар, заснований у 1455 році султаном, який заволодів Константинополем, відібравши його в папи¹. В епоху, коли Османська імперія панувала у світі, базар був місцем, куди люди привозили свої товари, і став розростатися настільки, що довелося кілька разів міняти архітектуру даху.

Навіть прочитавши це, вони й близько не сподівалися побачити те, на що натрапили, — тисячі людей, що сновигали переповненими проходами, водограї, ресторани, місця для молитви, кафе, килими — геть усе, що можна було б знайти в найкращих універмагах Франції: витончені золоті коштовності, одяг усіх покроїв та кольорів, розмаїті килими, ремісники, зайняті своєю роботою й байдужі до людського плаву.

Один із продавців спитав, чи їх цікавить антикваріат, — на лобі в кожного було написано, що вони туристи, через манеру озиратися довкола.

— Скільки тут крамниць? — спитав Жак у продавця.

— Три тисячі. Дві мечеті. Кілька водограїв і безліч місць, де можна покуштувати найкраще з турецької

¹ Певно, автор помиляється: тодішній Папа Римський Миколай V не мав до цих подій жодного стосунку.

кухні. Крім того, у мене є кілька ікон, яких ви не побачите більш ніде.

Жак подякував, сказав, що невдовзі повернеться — торговець знав, що це неправда, і ще трохи повмовляв, та, зрозумівши марність цього, побажав усім гарного дня.

— А ви знали, що тут був Марк Твен? — спитала Мерт, уже спітніла й трохи налякана тим, що бачить.

А якби сталася пожежа, як дістатися виходу? А де маленькі двері, через які вони зайшли? А як утримати всю групу вкупі, коли кожен хотів піти до іншого місця?

— І що ж сказав Марк Твен?

— Сказав, що неможливо описати побачене, але що враження було набагато сильніше й яскравіше, ніж від міста. Він говорив про кольори, про безмежне розмаїття відтінків, килимів, балакучих людей, про нібито хаос, у якому, проте, усе, здавалося, підкорялося якомусь порядку, котрий він не був здатний пояснити. «Якби я захотів купити черевики, — писав він, — не було б потреби ходити по крамницях на вулиці, порівнюючи ціни й моделі, — треба просто знайти ряд, де розмістилися виробники взуття, вишикувані один за одним, без жодних суперечок чи роздратування — усе залежить від уміння краще продати»¹.

Вона не розказала, що базар зазнав уже чотирьох пожеж і одного землетрусу, — не знала, скільки людей

¹ Можливо, це дуже неточна цитата з розділу XXXIII першої книжки Марка Твена «Простаки за кордоном».

загинули, бо в брошурі про це лише згадували й уникали наводити цифри.

Карла помітила, що Марі невідривно дивилася на стелю, на бантини й угнутості склепіння й почала всміхатися, ніби не могла сказати нічого, окрім «яке чудо, яке чудо».

Вони ходили зі швидкістю один кілометр за годину. Де спинявся один, спинялися всі. Карлі вже захотілося походити окремо.

— Якщо ми так і далі бродитимемо, то не дійдемо навіть до повороту в найближчий ряд. Чому б нам не розділитися, а зустрітися вже в готелі? На жаль, повторюю, на жаль, завтра ми вирушаємо звідси й маємо максимум скористатися часом, що лишився.

Ідея була прийнята схвально, і Жак підійшов до дочки, щоб забрати її із собою, та Карла його зупинила.

— Я не можу зостатися сама. Нехай ми вдвох ще по-мандруємо цим позаземним світом.

Жак побачив, що донька навіть не дивилася на нього, проказуючи лише: «Яке чудо!» — вдивляючись у стелю. Може, коли вони заходили, хтось запропонував їй гашиш і вона взяла? Та вона вже була дорослою й цілком могла дбати про себе — він залишив її з Карлою, цією дівчиною, що завжди обганяє час і завжди прагне показати, що вона досвідченіша й обізнаніша за інших, хоча за ці два дні в Стамбулі вона дещо — тільки дещо — пом'якшала у своїй поведінці.

Він пішов далі й загубився в натовпі. Карла взяла Марі під руку.

— Виходьмо негайно звідси.

— Але ж усе таке гарне. Поглянь на кольори: яке чудо!

Карла не питала — вона наказувала й помалу тягла її до виходу.

До виходу?

А де вихід? «Яке чудо!» Дівчина дедалі більше почувалася в захваті від того, що бачила, і була цілковито пасивною, доки Карла питала в різних людей і одержувала різні відповіді про те, як пройти до найближчого виходу. Вона почала нервуватися: мандри базаром були не менш приголомшливі, як під LSD, і, якби обидві речі поєдналися, не відомо, куди б там припливла Марі.

Звичайне поводження Карли — агресивне, владне — знов повернулося до неї; вона ходила то в один бік, то в інший, але не могла знайти ворота, через які вони зайшли. Можна було б почати вертатися тим самим шляхом, але тепер кожна секунда ставала дорогоцінною: повітря було важке, люди пітніли, ніхто ні на що не звертав уваги, крім як на те, що купує, продає чи обмінює.

Нарешті їй прийшла в голову ідея. Замість шукати треба було йти по прямій, лише в одному напрямку, адже раніше чи пізніше вона натрапила б на мур, який відділяв найбільший храм споживання, що вона тільки бачила, від зовнішнього світу. Карла визначила для себе пряму лінію, прохаючи Бога (Бога?), щоб вона виявилася найкоротшою. Поки вони йшли в обраному напрямку, їх безліч разів перепиняли люди, що хотіли

продати товар, але вона їх відштовхувала без жодних церемоній, не думаючи про те, що її теж могли штовхнути у відповідь.

По дорозі вона натрапила на молоденького хлопця з ледве помітними вусиками, який, певно, щойно ввійшов, бо здавалося, що він щось шукає. Зібравши весь свій шарм, звабливість, здатність переконувати, вона попрохала його провести її до виходу, мовляв, у її сестри напад божевілля.

Хлопець глянув на сестру й побачив, що вона й справді не тут, а десь далеко-далеко. Він хотів трохи побалакати, сказати, що один його дядько, який тут працює, може допомогти, але Карла переконувала, що вона знає симптоми і все, що тепер потрібно, — трохи свіжого повітря й більш нічого.

Знехотя, розуміючи, що назавжди згубить із поля зору двох таких гарних дівчат, хлопець повів їх до одного з виходів — менш ніж у двадцяти метрах від того місця.

Опинившись поза базаром, Марі урочисто вирішила облишити свої мрії про революцію. Ніколи більше вона не скаже, що є комуністкою, котра бореться за звільнення робітників, гноблених господарями.

Так, вона обрала хіпівську манеру вдягатися, тому що іноді варто бути модним. Так, вона розуміла, що батько трохи занепокоєний цим і почав гарячково дошукуватися, що б це могло означати. Так, вони їхали до Непалу, але не для того, щоб медитувати в печерах або вчащати

до храмів — її метою було ввійти в контакт із маоїстами, які готували велике повстання проти того, що вони вважали архаїчною й тиранічною монархією, керованою королем, байдужим до страждань свого народу.

В університеті вона познайомилася з одним маоїстом, який сам покинув країну й поїхав до Франції з метою привернути увагу до кількох десятків жорстоко вбитих партизанів.

А тепер усе не мало значення. Марі крокувала з голландкою звичайнісінькою вулицею, без жодних приваб, і їй здавалося, що все набуло більшого значення, що вона йшла ніби по інший бік облуплених стін і людей, які крокували, схиливши голову й не дивлячись у вічі.

— Ти щось помічаєш?

— Я нічого не помічаю, крім осяйної усмішки на твоєму обличчі. Цей наркотик винайшли не для того, щоб привертати увагу.

Марі між тим дещо помічала: її приятелька була знекрована. Їй не треба було нічого пояснювати, вона розуміла це навіть не з тону її голосу, а з «вібрації», яка йшла від неї. Вона завжди ненавиділа слово «вібрація», не вірила в такі речі, але тепер бачила, що це правда.

— Чому ми вийшли з того храму, де були?

Карла дивно поглянула на неї.

— Я знаю, що ми не були ні в якому храмі, я просто образно кажу. Я пам'ятаю, як звать мене, тебе, місто, по якому йдемо, — Стамбул, — тільки мені все видається інакшим, ніби...

Вона кілька секунд підшукувала слова.

— ...ніби я пройшла через якісь двері й залишила весь знайомий світ позаду, разом із тривогами, депресіями, сумнівами. Життя здається простішим і водночас багатшим, веселішим. Я вільна.

Карла почала трохи заспокоюватися.

— І я бачу кольори, яких ніколи не бачила, небо здається живим, хмари вимальовують речі, які я неспроможна збагнути, але певна, що вони вимальовують послання для мене, щоб вести мене вперед. Я в злагоді сама із собою й не зважаю на зовнішній світ: я сама є світом. Я володію мудрістю всіх, хто жив переді мною й залишив слід у моїх генах. Я — це мої мрії.

Вони пройшли повз кафе, таке ж, як і сотні інших у тому районі. Марі й далі мурмотіла «яке чудо!», і Карла попросила припинити, бо зараз вони таки зайдуть у відносно заборонене місце, відвідване лише чоловіками.

— Вони знають, що ми туристки, і, сподіваюся, нічого нам не зроблять і не виженуть нас. Але, будь ласка, тримай себе в руках.

Так воно й сталося. Вони ввійшли, вибрали столик у кутку, усі здивовано подивилися, не одразу зміркувавши, що ці дві дівчини не знають тутешніх звичаїв, і повернулися до своїх розмов. Карла замовила м'ятний чай із великою порцією цукру — вважалося, що цукор допомагає послабити галюцинації.

Та Марі повністю перебувала під їх впливом. Вона говорила про променисті сяйва довкола людей, казала,

що здатна керувати часом і кілька хвилин тому змогла поговорити з душею одного християнина, загиблого в битві тут, на місці, де стоїть кафе. Християнин перебував у цілковитому спокої, у раю й був радий знову мати можливість поспілкуватися з кимось на землі. Він збирався попросити передати послання його матері, та, коли зрозумів, що минули століття, відколи вона померла — таку інформацію надала йому Марі, — відмовився й подякував, одразу зникнувши.

Вона пила чай, ніби вперше в житті. Жестами й зітханнями намагалася передати, наскільки це смачно, але Карла попросила її опанувати себе, а вона знову відчула «вібрацію», що огортала її приятельку, в аурі якої тепер з'явилося кілька світлих отворів. Чи це якийсь недобрий знак? Ні. Отвори здавалися старими ранами, що швидко затягувалися. Марі спробувала її заспокоїти — вона могла це зробити, зав'язати будь-яку розмову й вести її в повному трансі.

— Ти закохана в бразильця?

Карла не відповіла. Один зі світлих отворів, здавалося, трохи зменшився, і вона змінила тему.

— Хто це винайшов? І чому його не роздають безплатно всім, хто шукає єдності з невидимим, такої необхідної, щоб змінити наше сприйняття світу?

Карла розповіла, що LSD був відкритий випадково в найнесподіванішому кутку світу — у Швейцарії.

— У Швейцарії? Єдині відомі продукти якої — це банки, годинники, корови та шоколад?

— І лабораторії, — додала Карла. — Він був спочатку відкритий для лікування певної хвороби, не пам'ятаю якої. Аж доки той, хто його синтезував — чи винайшов, можна сказати, — не вирішив кількома роками потому спробувати трохи речовини, яка вже приносила мільйонні прибутки фармацевтичним компаніям в усьому світі. Він проковтнув дрібочку й поїхав додому велосипедом — війна була в розпалі, і навіть у нейтральній шоколадній, годинниковій та коров'ячій Швейцарії бензин видавали за талонами, — коли помітив, що все бачить інакшим.

Стан Марі потроху змінювався. Карла вирішила, що треба продовжувати розмову.

— Так от, цей швейцарець — ти мене запитаєш, звідки я знаю всю цю історію: річ у тім, що недавно в одному журналі, який я зазвичай читаю в бібліотеці, з'явилася велика стаття про це, — цей науковець помітив, що вже не може їхати сам... Він попросив одного з асистентів супроводити його додому, а потім вирішив, що краще їхати не додому, а до лікарні, бо, очевидно, у нього інфаркт. Та раптом він, за його ж словами — я передаю приблизно, бо не пам'ятаю точно — *«почав бачити раніше ніколи не бачені кольори, фігури, яких ніколи не помічав і які не зникали, навіть коли заплющував очі. Ніби у великому калейдоскопі, що розкривався й закривався своїми кругами й спіралями, вибухаючи кольоровими водограями, плинучи, немов ріки радості»*. Ти мене слухаєш?

— Більш-менш. Я не знаю, чи спроможна підтримувати розмову — дуже багато інформації: Швейцарія, велосипед, війна, калейдоскоп. Чи не могла б ти розказати простіше?

Червоний прапорець, зупинка. Карла замовила ще чаю.

— Зберися. Дивися на мене й слухай, що я розповідаю. Сконцентруйся. Це нездужання швидко мине. Маю в дечому зізнатися: я дала тобі лише половину дози, яку зазвичай сама вживала.

Це, здається, заспокоїло Марі. Офіціант приніс чай, замовлений Карлою. Вона змусила приятельку випити його, розплатилася, і вони вийшли на холодне повітря.

— І що швейцарець?

Добре, що дівчина пам'ятала, на чому зупинилися. Карла роздумувала, чи зможе купити якесь потужне заспокійливе, якщо стан погіршиться і замість небесних дверей відчиняться двері пекла.

— Наркотик, який я тобі дала, відкрито й вільно продавали в аптеках Сполучених Штатів протягом понад п'ятнадцяти років, а ти знаєш, як там суворо з цим. Завдяки лікувальним якостям при психічних розладах і алкоголізмі він навіть з'явився на обкладинці журналу «Тайм». Та зрештою був заборонений, тому що час від часу провокував несподівані наслідки.

— Наприклад?

— Потім про це поговоримо. Зараз спробуй віддалитися від дверей пекла й відчини двері неба. Давай.

Не бійся, я поряд із тобою і знаю, що кажу. Твій стан триватиме ще максимум дві години.

— Я зачиню двері пекла й відчиню двері неба, — сказала Марі. — Але я знаю, що можу контролювати мій страх, а ти свій — ні. Я бачу твою ауру. Читаю твої думки.

— Маєш рацію. Але тоді ти також можеш прочитати в моїх думках, що тобі ані найменшою мірою не загрожує смерть від цього, якщо тільки не вирішиш зараз зійти на дах якогось будинку й не спробуєш перевірити, чи не здатна ще й літати.

— Розумію. Крім усього, я відчуваю, що дія починає слабшати.

І, розуміючи, що вона від цього не помре й що дівчина поряд із нею ніколи її не поведе на дах будинку, Марі відчула, що її серце перестало калатати, і вирішила просто насолодитися цими двома годинами.

І всі її чуття — дотик, зір, нюх, смак — стали одним-єдиним, ніби вона могла зазнавати всього водночас. Світло назовні почало втрачати яскравість, але люди й далі були оточені своїми аурами. І вона знала, хто страждає, хто щасливий, хто невдовзі помре.

Усе було новим. Не тільки тому, що вона йшла Стамбулом, а й тому, що тепер була іншою Марі, незнайомою, набагато сильнішою та набагато мудрішою, ніж та, з якою співжила протягом усіх тих літ.

Хмари на небі дедалі більше набрякали, віщуючи можливу бурю, і їх форми потроху починали втрачати таке ясне перед тим значення. Та вона знала, що хмари

мають свій код для розмови з людьми, і якщо вона багато дивитиметься на небо в наступні дні, то зрозуміє, що вони хочуть сказати.

Вона думала, повинна чи ні розказати батькові, чому вирішила їхати до Непалу, та було б дурістю не продовжити путь тепер, коли вже заїхали так далеко. Вони відкриють речі, що пізніше, з віком, для них обох стане важче пізнати.

Як можна було так мало знати? Деякі з її неприємних дитячих вражень повернулися і вже не видавалися аж такими неприємними — просто враженнями. А вона стільки часу надавала їм завеликого значення — чому?

Зрештою, відповідь була непотрібна, вона відчувала, що ці речі розв'язувалися самі собою. Час від часу, коли вона споглядала те, що вважала духами довкола себе, перед нею поставали двері до пекла, та вона вже вирішила більше їх не відчиняти.

У цей момент вона насолоджувалася світом без запитань та відповідей. Без сумнівів та певностей — насолоджувалася світом, будучи невіддільною частиною його. Насолоджувалася світом без часу, де минуле й майбутнє були тільки теперішнім моментом — нічим більше. Її душа то виявляла себе дуже старою, то здавалася немовлям, насолоджуючись новими враженнями, дивлячись на пальці руки й помічаючи, що вони окремі й рухаються, бачачи дівчину поряд і радіючи від розуміння, що та спокійніша, що її світло повернулося, що вона навіть закохана — поставлене раніше

питання не мало аніякого сенсу, ми завжди знаємо, коли закохані.

Коли підійшли до дверей готелю після майже дво-годинного ходіння — Марі зрозуміла, що голландка вирішила побродити містом, чекаючи, щоб дія наркотику минула до того, як вони зустрінуться з іншими, — почувся перший гуркіт грому. І вона знала, що Бог розмовляє з нею, кажучи, щоб тепер вона повернулась у світ, бо ж вони мали ще багато роботи разом. Вона повинна допомогти батькові, який мріяв стати письменником, але ніколи не написав на папері жодного слова, окрім презентації, аналітичного дослідження, статті.

Треба було допомогти батькові, як і він їй допоміг, він мав жити ще довго — про це Марі благала Бога, — а вона одного прекрасного дня вийде заміж, про що ніколи раніше не роздумувала, адже розглядала це як останній крок у своєму житті без обмежень та рамок.

Одного дня вона вийде заміж, а батькові треба бути щасливим у власному житті й робити те, що подобається. Вона дуже любила свою матір і не винуватила її в розлученні, але щіро хотіла, аби батько зустрів когось, щоб разом крокувати по цій священній для всіх нас землі.

Вона тепер розуміла, чому заборонили цей наркотик; з ним світ не зміг би функціонувати. Люди входили б у контакт хіба що самі з собою, ніби мільярди монахів медитували водночас у своїх внутрішніх печерах, байдужі до агонії та слави інших. Машини перестали б

їздити, не злітали б літаки. Не було б сівби й збирання врожаю — лише засліплення та екстаз. І невдовзі людство було б зметене з землі тим, що на початку вважалося очисним вітром, але зрештою перетворилося б на вітер загального знищення.

Вона перебувала у світі, належала йому, повинна була сповнити Божу волю, що Господь відкрив їй голосом грому, — працювати, допомагати батькові, боротися проти того, що вважала хибним, поринути, як і всі, у щоденні битви. Таке було її призначення. І воно поведе її до кінця. Це була її перша й остання мандрівка під LSD, і вона раділа її закінченню.

Того вечора їхня група зібралася й вирішила відсвяткувати останній день у Стамбулі в ресторані, де подавали спиртні напої, де можна поїсти й випити разом і обмінятися денними враженнями. Рагула й Майкла — водіїв — теж запросили. Вони сказали, що це суперечить правилам компанії, та швидко погодились, тож не було потреби надто наполягати.

— Тільки не просіть, щоб ми залишилися на ще один день — я цього не можу зробити, бо втрачу роботу.

Вони не збиралися ні про що просити. Попереду ще була вся Туреччина, насамперед Анатолія, яку всі називали прегарною місцевістю. Вони справді скучили за постійними змінами краєвидів.

Пауло вже повернувся зі свого таємничого місця і знав, що наступного дня будуть вирушати. Він попросив вибачення, пояснивши, що хотів би повечеряти наодинці з Карлою.

Усі зрозуміли, що то за «дружба», і тактовно не перечували.

У двох жінок сяяли очі. У Марі й Карлі. Ніхто не спитав, що таке, та й самі вони не збиралися нічого пояснювати.

— Як минув твій день?
Вони теж обрали місце, де можна було випити, і вже спорожнили перший келих вина.

Перш ніж відповісти, Пауло запропонував замовити страви. Карла погодилась. Тепер, коли вона нарешті перетворилася на справжню жінку, здатну кохати з усією силою й без необхідності вдаватися для цього до якогось наркотику, вино було просто для настрою.

Вона вже знала, що на неї чекає. Уже знала, якою буде розмова. Знала це відтоді, як вони так розкішно кохалися напередодні; їй тоді захотілося розплакатись, та вона прийняла свою долю, ніби все було визначено їй наперед. Усе, чого вона прагла в житті, — це полум'я в серці, і чоловік, що в той момент проник у неї, дав їй це. І того дня, коли вона нарешті зізналася в коханні, його очі не заблищали, як вона сподівалася.

Вона не була наївною, однак досягла того, чого найбільше хотіла в житті, — не загубилася в пустелі, а струменіла, наче води Босфору, у напрямку до велетенського океану, де зустрічаються всі ріки, і ніколи не забуде Стамбул, худорлявого бразильця та його розмови, які вона не завжди могла підтримати. Він здійснив диво, але не мав знати про це, аби можлива провина не змусила його змінити думку.

Вони замовили ще пляшку вина. І тоді він заговорив.

— Безіменний чоловік уже був у культурному центрі, коли я прийшов. Я привітав його, та він не відповів, його погляд застиг на якійсь точці, ніби в трансі. Я вклякнув на підлозі, спробував вивільнити думки й помедитувати, увійти в спілкування з душами тих, хто тут танцював, співав і вшановував життя. Я знав, що в якусь мить він вийде з цього стану, і вичікував — насправді не «вичікував» у прямому значенні слова, а віддався миті, нічогосінько не чекаючи.

Гучномовці закликали місто до молитви, чоловік вийшов із трансу й виконав один з п'яти денних обрядів. Лише тоді помітив, що я теж там. Запитав, чому я повернувся.

Я пояснив, що провів ніч у роздумах про нашу зустріч і тепер хотів би душею й тілом віддатися суфізму. Мені дуже кортіло розповісти, що вперше в житті кохався — тому що коли ми були в ліжку, коли я був у тобі, я ніби насправді виходив зі свого тіла. Я не відчував такого раніше. Та подумав, що це недоречна тема, і не сказав нічого.

— Читай поезії, — була відповідь. — І досить із тебе.

— Для мене цього не достатньо, мені потрібні дисципліна, суворість, місце для служіння Богові, таке, аби бути ближчим до світу. Перед тим як піти сюди вперше, я вже був захоплений дервішами, які танцювали і входили в транс. Тепер мені треба, щоб моя душа танцювала зі мною.

Доведеться чекати тисячу й один день, щоб це сталося? Прекрасно, я чекатиму. Донині я вже пережив досить — можливо, удвічі більше, ніж мої однокурсники. Я можу присвятити три роки життя, щоб спробувати, коли вдасться, увійти в справжній транс дервішів-танцівників.

— Друже мій, суфій — це людина, що перебуває в теперішньому. У нашому словнику «завтра» немає.

— Так, це я знаю. Мене найбільше бентежить, чи обов'язково буде для мене повернутися до ісламу, аби стати учнем.

— Ні. Ти маєш скласти лише одну обітницю: цілковито віддатися Божій путі. Бачити Його обличчя щоразу, коли випиваєш склянку води. Чути Його голос щоразу, коли бачиш на вулиці жебрака. Це те, що проповідують усі релігії, і це єдина обітниця, яку маєш скласти, — жодної іншої.

— Я ще недостатньо дисциплінований для цього, та з вашою поміччю я зможу дійти туди, де небо зустрічається з землею, — до серця людини.

Безіменний старий сказав, що в цьому зможе мені допомогти, якщо я залишу позаду все моє життя й підкорюся всьому, що він мені скаже. Навчитися просити милостиню, коли закінчатся гроші, у належний час дотримуватися посту, доглядати прокажених, обмивати рани хворих. Проводити дні, не роблячи абсолютно нічого, а тільки дивлячись в одну точку й повторюючи безупинно ту саму мантру, ту саму фразу, те саме слово.

— Продай свою мудрість і купи ділянку в душі, яка буде заповнена абсолютom. Бо мудрість чоловіків і жінок — це безумство перед лицем Бога.

У ту мить я засумнівався, чи спроможний на таке, — можливо, він випробовував мене абсолютною покорою. Та я не побачив ніякого вагання в його голосі, я розумів, що він говорить серйозно. Розумів також, що хоча моє тіло ввійшло в цей зелений зал, із полущеними стінами, з розбитими вітражами, огорнутий по-особливому похмурим днем, оскільки наближалася буря, але душа залишилася зовні, сподіваючись побачити, куди це все приведе. Чекаючи на день, коли за збігом обставин я ввійшов би туди й побачив інших людей, які обертаються довкола себе, але все це буде добре поставленим балетом — і нічим іншим. Це було не те, чого я шукав.

І я знав: якщо не погоджуся на ті умови, наступного разу ці двері виявляться зачиненими — навіть якщо я зможу й далі входити й виходити, як це сталося першого разу.

Чоловік прочитував мою душу, бачачи всі суперечності й сумніви, і на жодну мить не ставав піддатливішим — усе або нічого. Він сказав, що має повернутися до своєї особливої медитації, і я попросив відповісти мені принаймні ще на три питання.

— Ви приймаєте мене як учня?

— Я приймаю як учня твоє серце, бо не можу відмовитися — інакше моє життя не принесе жодної користі. У мене є два способи показати мою любов до Бога:

перший — це славити Його вдень і вночі в самотності цього залу, та це не принесло б жодної користі ні мені, ні Йому. Другий — це співати, танцювати й показувати Його лик усім через мою радість.

— Ви приймаєте мене як учня? — спитав я вдруге.

— Птах не може літати лише з одним крилом. Суфійський учитель є нічим, якщо не може нікому передати свій досвід.

— Ви приймаєте мене як учня? — запитав я втретє й востаннє.

— Якщо завтра ти переступиш цей поріг, як робив ці два дні, я прийму тебе як учня. Але майже певен, що ти передумаєш.

Карла знов наповнила обидва келихи й почаркувалася з Пауло.

— Моя подорож закінчилася тут, — повторив він, можливо, сумніваючись, що вона зрозуміла щойно сказане. — Мені нічого робити в Непалі.

І приготувався до плачу, до люті, до відчаю, до емоційного шантажу — усього, чого можна очікувати від жінки, яка сказала «я тебе кохаю» попередньої ночі.

Та вона лише всміхалася.

— Я ніколи не думала, що буду здатна покохати когось, як тебе, — відповіла Карла після того, як вони спорожнили келихи і вона знов наповнила їх. — Моє серце було закрите, і це не має ніякого стосунку до психологів, браку хімічних речовин і тому подібного. Це

щось таке, чого ніколи не поясню, але раптом — я не зможу точно сказати, в яку саме мить, — моє серце відкрилося. І я кохатиму тебе до кінця життя. Коли буду в Непалі, кохатиму тебе. Коли повернуся до Амстердама, кохатиму тебе. Коли ж нарешті захоплюсь іншою людиною, кохатиму тебе, можливо, трохи інакше, ніж сьогодні.

Благаю Бога — не знаю, чи він існує, але сподіваюся, що він поряд з нами й чує мої слова, — аби ніколи не дозволив, щоб я раділа тільки власному товариству. Щоб я не боялася потребувати когось і щоб не боялася страждати, бо немає гіршого страждання, ніж сіра темна кімната, куди не може ввійти біль.

І щоб це кохання, про яке стільки людей говорили, стільки його переживали, страждали від нього, — щоб це кохання повело до того незнаного, яке тепер мені відкривається. І, як сказав колись один поет, щоб воно повело мене до землі, де не існує ні сонця, ні місяця, ні зірок¹, ні смаку вина на губах, а тільки Інший, той, кого зустрів, тому що ти відкрив мені шлях.

І щоб я могла йти, не потребуючи ніг, бачити, не потребуючи очей, летіти, не прохаючи, аби в мене вирости крила.

Пауло дивувався й радів водночас. Обоє вони входили в незвідане, з його страхами й дивами. У Стамбулі —

¹ Ця фраза є усталеною формулою у світотворчих міфах багатьох народів; решта, очевидно, — слова самого автора.

місті, де можна було б оглянути стільки видатних пам'яток, — вони відвідали власні душі, і не було нічого кращого й наснажливішого за це.

Він підвівся, обійшов стіл і поцілував її, знаючи, що це суперечило місцевим звичаям, що відвідувачі могли б сприйняти це як образу, — та все одно поцілував її з любов'ю, та без хіті, з бажанням, та безгрішно, бо знав, що це був їхній останній поцілунок.

Він не бажав зруйнувати магію миті, та все одно мав запитати.

— Ти чекала на це? Ти була готова?

Карла не відповіла, тільки всміхнулася, і він ніколи не дізнався відповіді — і це було справжнє кохання, питання без відповіді.

Він вирішив провести її до автобуса. Пауло вже повідомив водієві, що лишається тут — вивчати те, що йому потрібно вивчити. На мить відчув бажання повторити славетну фразу з «Касабланки»: «У нас завжди буде Париж»¹. Та розумів, що це буде дурістю; крім того, йому треба поспішати, аби повернутися до зеленого залу й до безіменного вчителя. Люди в автобусі вдавали, що нічого не бачать. Ніхто не попрощався з ним, бо ж ніхто — крім водія — не знав, що тут був кінцевий пункт його подорожі.

Карла обійняла його, не кажучи нічого, але могла відчувати його кохання як щось майже фізичне, як світло, що дедалі яскравішає, ніби ранкове сонце сходить і осяює спочатку гори, потім міста, потім рівнини, потім море. Двері зачинилися, і автобус рушив. Він ще встиг почути чийсь голос в автобусі: «Ей, ще бразилець не сів!» Та автобус уже віддалився. Колись він знову зустріне Карлу, щоб дізнатися, як минула решта подорожі.

¹ Ідеться про славетний фільм виробництва США (1942 р.). Ці слова головний герой при розставанні каже своїй подрузі.

Епілог

У лютому 2005 року, коли він уже був відомим усьому світу автором, Пауло мав прочитати велику доповідь в Амстердамі. Уранці того дня один із центральних голландських телеканалів узяв у нього інтерв'ю в колишній нічліжці, перетвореній тепер на готель для некурців із високими цінами та маленьким, але відомим розкішним рестораном.

Він більше ніколи не мав звісток від Карли. Путівник «Європа за п'ять доларів на день» перетворився на «Європу за тридцять доларів на день». «Парадізо» був зачинений (його відчинять знов за кілька років, уже як місце проведення концертів), площа Дам обезлюдніла — це була просто площа з тим загадковим обеліском посередині, про який він так ніколи й не дізнався — і далі не прагнув знати, — що він символізує.

Пауло відчув спокусу прогулятися вулицями, якими вони колись прямували до дармового ресторану, але із ним завжди був хтось із організаторів. Тому вирішив повернутися до готелю й підготуватися до вечірнього виступу.

Була слабка надія, що Карла, знаючи про його перебування в місті, прийде, аби знов зустрітися. Він гадав, що вона не затрималася надовго в Непалі, як і він відмовився від ідеї стати суфієм, хоча витримав майже

рік і навчився речей, якими користатиметься до кінця життя.

Під час виступу він розповів частину історії, про яку йдеться в цій книжці. І якоїсь миті не стримався й запитав:

— Карло, чи ти тут?

Ніхто не підвів руку. Можливо, вона й була там, можливо, навіть не чула про його перебування в місті, а можливо, і прийшла, та воліла не повертатися в минуле.

Воно й на краще.

Женева, 3 лютого 2018 року

Усі персонажі книжки не вигадані, проте — за винятком двох — їм змінено імена через повну неможливість знайти їх (прізвищ я не знав).

Я використав епізод з ув'язненням у Понта-Гросі (у 1968 році) і додав деякі подробиці двох інших, яких зазнав під час військової диктатури (у травні 1974 року, коли я писав тексти до пісень).

Дякую моєму видавцеві Матінасу Судзукі Молодшому, моєму літературному агентові й другові Моніці Антуніш та моїй дружині, скульпторові Кріштіні Ойтісіці (яка намалювала повну карту маршруту для *Magic Bus*). Пишучи книжку, я замикаюся й практично ні з ким не розмовляю — не люблю розповідати про те, чим зайнятий. Кріштіна вдавала, що не знає, а я вдавав, ніби вірю, що це правда.

Літературно-художнє видання

КОЕЛЬЙО Пауло

Хіпі

Роман

Керівник проекту *В. А. Тютюнник*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *Л. М. Шуст*
Художній редактор *А. В. Белякова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *А. В. Альошичева*

Підписано до друку 20.12.2018. Формат 70х100/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Minion». Ум. друк. арк. 11,61.
Наклад 8000 пр. Зам. № 69/01.

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів на ПП «ЮНІСОФТ»
Свідоцтво ДК №3461 від 14.04.2009 р. www.unisoft.ua
61036, м. Харків, вул. Морозова, 13Б

UNISOFT

• за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

• на сайті Клубу: www.bookclub.ua
• у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@ksd.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**
e-mail: editor@ksd.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків
тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Київ
тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@ksd.ua

Коельйо П.

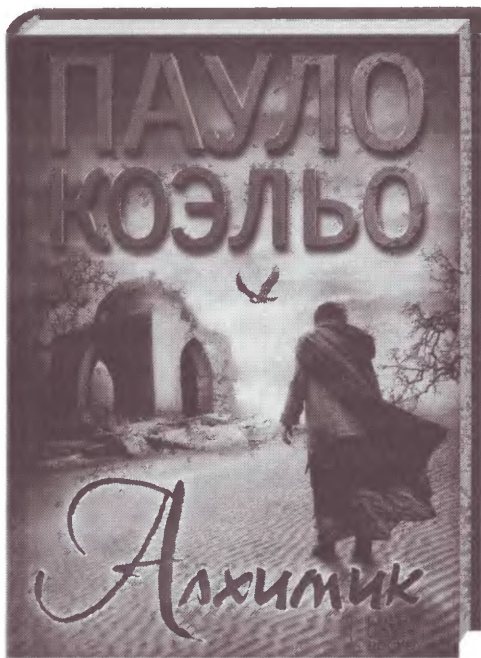
К76 Хіпі : роман / Пауло Коельйо ; пер. з порт. І. Оржицького. —
Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. —
288 с. : кольор. вкл.

ISBN 978-617-12-5608-8

ISBN 978-85-8439-116-5 (порт.)

Їх називали дітьми квітів. Вільні й дивні хіпі. А Пауло відрізнявся від них. Він був звичайним. Бразильський хлопець з еспаньйолкою, що мріяв стати письменником, побачити й пізнати світ і себе самого. Та одного дня Пауло відчув: уже час. Зібрав речі й вирушив у мандрівку. Не думав про те, що буде завтра, — як усі хіпі. Перу, Чилі, Аргентина, автостоп, випадкові зустрічі, незнайомі обличчя. В Амстердамі Пауло зустрічає дівчину-хіпі Карлу. Вона перевертає його світ і кличе в загадкову подорож до Непалу. Мандруючи з дивакуватими й таємничими супутниками через Європу та Центральну Азію, вони шукатимуть шлях до себе. І одне до одного...

УДК 821.134.3

Цей культовий роман-притча може змінити ваше життя! У юності ми не боїмося мріяти, усе здається можливим. Але з часом невідома сила починає переконувати нас, що мрії є марними, а бажання — нездійсненними. Ця книжка навчить вас жити, не втрачаючи віру в любов і добро, навчить цінувати кожен день, кожную годину, кожную хвилину, радіти, сумувати, але ніколи не втрачати надію. Ви зможете досягти всього, якщо по-справжньому захочете! Зворушливий непередбачуваний сюжет захоплює з перших сторінок!

Вона — Сонце, що засліплює зірки... Вона — Мата Харі, танцівниця і спокусниця найбагатших і наймогутніших чоловіків, чие життя сповнене небезпек та інтриг. Вона кинула виклик забобонам, ставши найлютішим ворогом паризьких аристократок — їхніх дружин... Добропорядна Маргарета вже ставала колись місіс Мак-Леод, аби вирватися на волю. Нове ім'я — німецький позивний H21 — замість перепустки в покращенні фронтами і кордонами Європі приведе її до французької в'язниці.

Найнебезпечніша шпигунка і подвійний агент? Хто вона, та, що пише листи-сповідь для єдиної людини, яку любила більше за життя, — своєї доньки?

KATHMANDU

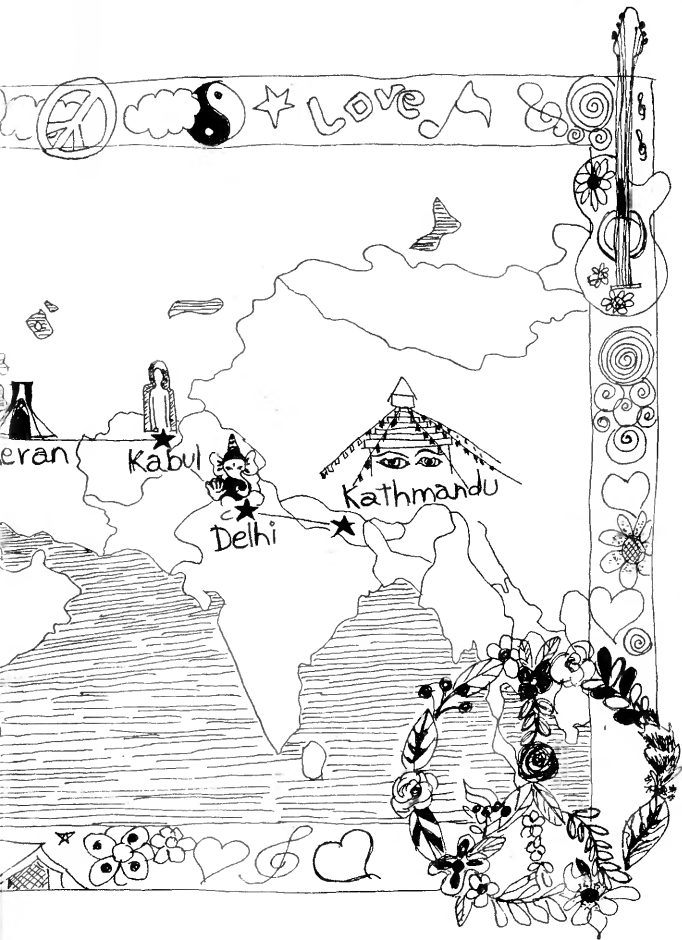
Amsterdam

Istanbul

Teh

ॐ

ІСТОРІЯ, СТВОРЕНА НА ОСНОВІ ВЛАСНОГО БАГАТОГО ЖИТТЄВОГО ДОСВІДУ ПАУЛО КОЕЛЬЙО

Пауло Коельйо — один з найвпливовіших письменників сучасності, автор багатьох міжнародних бестселерів, зокрема «Алхіміка», «Щоденника мага», «Адюльтера», «Одинадцяти хвилин» та «Шпигунки». Його книжки перекладено 80 мовами, видано понад 225 мільйонів примірників у 170 країнах. Коельйо — член Бразильської академії літератури та кавалер ордену Почесного легіону. У 2007 році його було оголошено посланцем миру ООН.

Їх називали дітьми квітів. Вільні й дивні хіпі. А Пауло відрізнявся від них. Він був звичайним. Бразильський хлопець з еспаньйолкою, що мріяв стати письменником, побачити й пізнати світ і себе самого. Та одного дня Пауло відчув: уже час. Зібрав речі й вирушив у мандрівку...

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-5608-8

9 786171 256088

